

The Project Gutenberg eBook of Myrkkyä, by Alexander Lange Kielland

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Myrkkyä

Author: Alexander Lange Kielland

Translator: Johan Arvid Saivo

Release date: January 16, 2016 [EBook #50942]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MYRKKYÄ ***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MYRKKYÄ

Kirj.

ALEKSANDER L. KIELLAND

Suomentanut J. A. S. [Johan Arvid Saivo]

Adolf Allardt, Pori, 1888. Axel Bergbom'in kirjapainossa.

I.

Pikku Marius istui hiljalleen ja kiltisti penkillään. Hänen suuren suuret, tummanruskeat silmänsä antoivat hänen pienille kalpeille kasvoilleen pelästystä osoittavan muodon; ja kun häneltä äkkiiarvaamatta kysyttiin, kävi hän kasvoiltaan tulipunaiseksi ja alkoi änkyttää.

Pikku Marius istui viimeisen edellisellä penkillä selkä vähän väärässä, sillä penkissä ei ollut selkälautaa ja takana olevaa pöytää vasten oli ankarasti kielletty nojautumasta.

Oli maatieettä kello yhdestätoista kahteentoista lämpimänä elokuun päivänä kesäloman jälkeen. Aurinko paistoi rehtorin puutarhan yli valaisten myöskin neljä hänen pienessä omenapuussaan riippuvaa isoa omenaa. Siniset ikkunanverhot peittivät ylimmäisen ikkunan; mutta seuraavaan oli Abraham tehnyt kekselijään päiväkellon vetämällä puitteisin musteviivoja. Hän lähetti juuri

sähkösanomia kysyjille luokalla, että kello oli yli puolivälin.

"Useampia kaupunkeja", sanoi apulais-opettaja ylhäältä opettajatuolista ja puhalsi hanhenkynään. Hanhenkynien teroittaminen oli, näet, hänen erikoistoimenansa; ja joka luokalla, jolla hän opetti, oli pieni sievä kokoelma hanhenkyniä, joita ei kukaan muu käyttänyt kuin rehtori.

Kuitenkin oli apulais-opettaja Borringin vaikeata pitää niitä kunnossa. Tapahtui, näet, hyvin usein, että joku pahankurinen oppilas lomahetkellä kokosi kynät, pisti ne muste-astiaan ja kiersi niitä siinä, kunnes kärjet menivät hajalleen joka taholle ja sulikatorvet tulivat mustetta täyteen.

Kun Borring seuraavalla kertaa tuli luokalle ja huusi: "Hyvä Jumala! Kuka on turmellut kynäni?" — vastasi koko luokka varsin vakavasti ja yksiaänisesti: "Aalbom!"

Tiedettiin, näette, Borringin ja Aalbomin sydämmestään vihaavan toisiansa.

Apulais-opettaja raappi kynätorvia ja puhalsi vienoja valkeita, musteisia kiekuroita opettajapöydän ylitse.

"Useampia kaupunkeja" — sitten siunata mutisi hän Aalbomia — "useampia kaupunkeja, useampia!"

Muuten vallitsi luokalla haudanhiljaisuus, sillä tänään oli viimeisen penkin oppilaat kuulusteltavina eivätkä nämä vastanneet koskaan. Tämän kaikki kyllä tiesivätkin, mutta järjestyksen vuoksi kuulusteltiin heitä kerta kuukaudessa, jotta saisivat nelosensa todistekirjaansa.

Nuo neljä, viisi poikaa tuolla takapuolla eivät suinkaan näyttäneetkään siltä, että suuria välittäisivät vastattiinko vai eikö. Siitä syystä ei yhdenkään ylemmillä penkeillä istuvista tehnyt mieli antautua vaaran alaiseksi kuiskaamalla heille.

Ainoastaan nyt kuulusteltavana oleva istui levoton ja näperteli karttakirjaa, joka oli suljettuna hänen edessään pöydällä. Kuulustelemisen aikana täytyi näet sen, jolta kysyttiin, ja lähimpänä istuvien panna karttakirjansa kiinni.

Tavallisuutta vastoin oli hän, pitkä Tolleiv, lukenut vähäsen tänään. Läksynä oli Belgian kaupungit. Hän oli lukenut kaksi kertaa kotona ja kerran koulussa.

Tämä hiljaisuus joka kerran välillä kuin apulais-opettaja sanoi: "useampia kaupunkeja", hyvin epävarmat muistelut näistä Belgian kaupungeista, jotka heräsivät hänessä, kun Brysseliä mainittiin, ja tuo tavallisuudesta poikkeava seikka, että hän taisi vastata — kaikki tukki hänen suunsa, vaikka hän ihan varmasti tiesi vielä kumminkin yhden kaupunkin sen lisäksi; hän istui mutisten nimeä itsekseen, mutta ei tohtinut avata suutansa; ehkä se sentään olikin varsin väärin ja herättäisi vaan yleistä pilkantekoa; parasta oli olla ääneti.

Toiset viimeisellä penkillä vartosivat levollisella välinpitämättömyydellä kohtaloansa. Ne olivat luokan suurimmat ja vahvimmat pojat. Heidän aikomuksensa oli mennä merille, josta syystä he välittivät viisi arvolauseista. Ainoastaan yksi heistä otti maatieteen, laski sen pöydän alle ja luki vähän Belidan kaupungeista ynnä niiden jälkeen seuraavasta.

Pikku Marius istui kiltisti penkillään; hänen suuret silmänsä seurasivat tarkasti opettajaa sillä välin kun hänen kätensä näpertelivät jotakin pöydän alla, ikäänkuin olisi hän tehnyt solmuja johonkin ja vetänyt niitä piukkaan voimansa takaa.

Koko luokka kuiskutella hissutteli hiljalleen tuona lämpimänä puolipäivän hetkenä, jokainen omissa askareissaan. Muutamat eivät tehneet mitään, vaan istuivat kädet taskuissa katsella töllöttäen ilmaan; yksi kirjoitti latinan käännöstä vuoren korkuisen kirjaläjän takana; toinen oli laskenut päänsä käsivarsilleen ja nukkua nuhutteli; ikkunan luona istui yksi katsella tuijottaen rehtorin neljää omenaa ja mietiskellen, kuinka monta toisella puolella puuta olisi, jota hän ei voinut nähdä, sekä olisiko mahdollista kavuta muurin ylitse jonakin iltana, kun tuli vähän pimeämpi.

Kaksi oli liittynyt yhteen isolle Euroopan kartalle, jolla he purjehtivat pöydän alla veistelemillä puunpalas-laivoilla. Kanaalissa puhalsi hemmetin kova lounastuuli, jotta "Freijan" ja "Perheen Toivon" täytyi purjehtia Skotlannin pohjoispuolitse. Mutta Gibraltarin luona oli toinen väijymässä pitkine, kahtia halaistuille lyijykynineen, jonka oli kastanut musteastiaan; se oli olevinaan algerilainen merirosvo-laiva.

"Useampia kaupunkeja, useampia kaupunkeja!"

"Namur", sanoi Tolleiv äkkiä.

Puoli luokkaa kääntyi hämmästyneenä katsomaan taakseen. Olipa eräs viimeisen edellisellä penkillä istuva niinkin epäkohtelias, että pisti päänsä Tolleivin pöydän alle nähdäkseen, eikö tällä ollut kirjaa

polvilla.

"Namür — eikä Namur", sanoi apulais-opettaja äkisti ja katsoi edessään olevaan kirjaan, "ei, se ei tule vielä. Välillä, on vielä — annas katson — kolme kaupunkia, ennenkuin se tulee, jonka mainitsit; mitkä ne kolme kaupunkia ovat? No, mitkä ne kolme kaupunkia ovat?"

Mutta nyt oli Tolleiv tyhjentänyt kaikki tietovaransa ja vaipui tylsään välinpitämättömyyteen, välittämättä opettajasta, kun tämä puhalsi sulkatorveen ja sanoi: "Mitkä ne kolme kaupunkia ovat."

Pikku Marius oli kai lopettanut salaisen työnsä pöydän alla, sillä äkkiä heitti hän jotakin sivukumppanillensa ja kätki sitten kasvonsa käsiinsä, jotta vaan silmät kävivät toverista toiseen.

Mariuksen sivukumppani lähetti mitä oli saanut naapurilleen, ja niin kulki se pitkin luokkaa; muutamat nauroivat, toiset olivat levollisina, kuten olisivat tottuneet sellaiseen, lähettivät sen eteenpäin ja jatkoivat askaroimistaan, mitä se sitten lie ollutkin.

Abraham sitä vastoin paransi ikkunapuitteessa olevaa päiväkelloansa ja kun hänen sivukumppaninsa heitti sinisen kalusen hänelle, harmistui hän. Abraham tunki niin hyvin Mariuksen rotat sinisestä nenäliinasta, että ainoastaan otti rotan ja heitti sen aliseen päähän luokkaa taakseen katsomatta.

Mariuksen nenäliina sattui putoamaan Hispaniaan ja lakaisi lattialle sekä rosvolaivan että, kauppalaivat, jolloin Gibraltarin luona ankarassa taistelussa olevat hypähtivät penkillä.

Apulais-opettaja tuli tästä häirityksi: "Mikä se oli?"

"Rotta", vastattiin heti. Mutta kun sitten Mariuksen hyvin tunnettu rotta nostettiin hännästä, lattialta ylös, purskahti koko luokka nauruun, sillä Marius oli tunnettu mestari rottia luomaan, erittäinkin osasi hän saada niille hyvin luonnolliset korvat.

Apulais-opettaja suuttui: "Joko sinä, Marius, taas olet noita hullunkurisia rottiasi tekemässä; minusta nähden olisi sinun, noin ison pojan, jo pian aika jättää tuollaiset lapsellisuudet."

Marius sai nenäliinansa takaisin ja alkoi hyvin hämillänsä avata solmuja; kuitenkin täytyi hänen nauraa salamyhkää; hänestä oli niin erinomaisen hauskaa, kun Abraham heitti rotan.

Opettaja katsoi kelloa: tunti oli melkein lopussa; hän laski rakkaat hanhenkynät sivulle päin, puhalsi pöydän puhtaaksi, pani veitsen kiinni ja tarttui kirjaan.

"No, Tolleiv, ethän taida niin mitään, sinä et koskaan taida mitään. No, sinä sitten, Reinert! Osaatko luetella Belgian kaupungit — niin Namürin olemme myöskin sanoneet — useampia kaupunkeja, useampia kaupunkeja! Et sinäkään? No luonnollisesti et; te olette samaa sorttia kaikki siellä takana. No, entäs sinä, Sörensen? useampia kaupunkeja Belgiassa Brysselin jälkeen! No?"

"Kello on lyönyt", ilmoitti vahtimestari ovella.

"Niin, siinä näette nyt! Sellaista se on! Täällä istumme tunnin toisensa perästä ja tuhlaamme aikaamme noiden laiskurein tähden tuolla takana, jotka eivät tahdo oppia niitäkään; teihin ei pysty mikään muu kuin ruoska, ja sitä saisitte, jos minä saisin vallita."

Samassa antoi hän heille yht'äkkiä nelosen ja huusi luokalla nyt syntyneen melun lävitse: "Seuraavaksi kertaa Ranskan jokiin."

"Ranskan jokiin", toistettiin pitkin luokkaa. Priimus pani kynnellään pienen merkin kirjaansa; Abraham taittoi lehden isolle kissankorvalle; kaksi veljestä, joilla oli yhteinen kirja, juoksi levotonna ympäri saadakseen oikein tarkan tiedon kuinka pitkälle läksyä annettiin.

"Ranskan jokiin asti!" huusi Reinert ja kaasi tahallaan ison mustetäplän kirjaansa merkiksi, löi sitten kirjan kiinni, jotta se leveisi oikein laveaksi.

Pikku Marius katseli häntä kauhistuksella ja ihastuksella.

Kahdentoista ja yhden välillä piti luokka jaettaman. Realistit, joihin luonnollisesti koko viimeinen penkki kuului, jäi luokalle englannin kieltä lukemaan; latinan lukijat sitä vastoin kokosivat kirjansa ja läksivät toiseen koulurakennukseen.

Alemmat luokat, jotka olivat siellä, pääsivät, näet, koulusta kello kahdeltatoista, jotta latinalaiset ottivat yhden heidän huoneistaan haltuunsa viimeiseksi tunniksi. Abraham etunenässä raivasivat nuo kymmenkunta latinalaista tietä itselleen pienokaisten keskitse, joita virtasi etehiseen ja portaille.

"Fi donc!" huusi Abraham, kun he vihdoinkin tulivat siihen huoneeseen toisessa kerroksessa, jossa heidän

piti lukea, "täällä täytyy kunnollisesti tuulettaa noiden haisueläinten jälkeen."

Kaikki ikkunat avattiin selki selällensä ja muutamat myöhästyneet haisueläimet, jotka vielä askaroitsivat jonkin kanssa laatikoissaan, viskaistiin armottomasti etehiseen.

Joka kerta kun pikkupoikia nakattiin ulos, päästivät he hurjia kostonhuutoja, mutta latinalaiset eivät siitä välittäneet; he sulki ovensa, ja pitkä Martti, joka kärsivällisesti kantoi haukkumanimensä "perässäpyrkijä" — helppoa ei ole selittää mistä syystä hän sen oli saanut — asetettiin oven vartijaksi.

Nuo pöyhkeät haisueläimet, jotka luottivat paljouteensa ja portaisiin, mätkivät toisiansa vasten ovea ja rytkyttivät lukkoa.

Priimus, joka aina piti rohkeita puheita, ehdotteli, että latinalaiset kokoisivat joukkonsa ja hyökkäisivät noiden kimppuun, mutta mieliala ei ollut sotaisa. Abraham istui opetus-istuimella ja kangotti laatikon lukkoa; hän oli pannut päähänsä nähdä haisueläinten muistutuskirjan.

Mutta äkkiä kuului äänekkäitä riemuhuutoja ulkoa. Martti Perässäpyrkijä ra'otti ovea ja huusi sitten pelästyneenä ystävilleen: "Auttakaa! He ovat ottaneet rottakuninkaan vangiksi."

Abraham syöksyi alas opetus-istuimelta, toiset seurasivat mukana, priimus viimeisenä: pikku Marius oli joutunut haisueläinten kynsiin.

Pikku Marius oli latinalaisten tuskalapsi; hän ei ollut keskikokoista haisueläintä isompi eikä tahtonut kasvaa; sen tähden oli hän aina vartioimisen alainen.

Mutta tänään oli hän unohdettu, kun hän käydä haeskeli sangen tärkeitä sana- ja muistutuskirjojaan. Kun hän sitten tuli ja tahtoi sisälle kumppaniensa luoksi, tarttui kolmekymmentä mustaa kättä hänen jalkoihinsa ja käsivarsiinsa ja veti hänet pois ovelta; nyt kuppuroi hän vihollistensa seassa, joita hän juuri sen verran oli pitempi, että hänen suuret suuttumusta osoittavat silmänsä ja heikot käsivartensa, joilla hän huimi sinne tänne, olivat näkyvissä.

Haisueläimet mätkivät häntä vatsaan, nipistivät häntä takaapäin, nyökkivät tukasta ja kasvoista ja viskoivat hänen omia kirjojansa hänen päähänsä, ja nuo kallisarvoiset sana- ja muistutuskirjat lentelivät ilmassa irtonaisina lehtinä.

Tämä sai äkillisen ja ankaran lopun, kun latinalaiset hyökkäsivät ulos; pikku pojat nakattiin sivulle ja hävisivät ovien taakse ja portaille, vapautettu Marius vietiin latinalaisten huoneeseen. Mutta tuskin olivat he sulkeneet oven, ennenkuin etehinen taas oli täpö täynnä riemuitsevia haisueläimiä.

"Kostetaan!" huusi Abraham.

"Niin, kostetaan, kostetaan!" toisti priimus ja vetäytyi takaperin.

"Ole sinä vimmastunut Akilles!"

"Oikein", vastasi pikku Marius siimat säihkyvinä.

Ollessaan vimmastunut Akilles, istui Marius Abrahamin olkapäillä ja lyödyä sutkautteli sieltä armottomasti verivihollisiansa päähän pitkällä viivottimella.

Latinalaiset tarttuivat aseisiin. Hyllyt puhdistettiin viivottimista; linkojat ja jousimiehet varustivat itsensä liitupalasilla taulunlaatikosta; itse priimus otti pikkuraisen viivottimen, jota hän sitten heilutti kiihkeästi kehoittaen tovereitaan — ollen toisessa päässä huonetta opetus-istuimen takana.

Abraham kertoi nopeasti tuumansa. Heti kun suuttunut Akilles antoi merkin, piti heidän nostaa sotahuuto, Martti Perässäpyrkijä avasi oven, linkojat ja jousimiehet lähettäisivät nuoli- ja kivisateen vihollisten joukkoon; hevosväki ja raskaaseen asuun puetut *hopliitit* sillä välin hyökkäsivät vihollisten kimppuun estääkseen heitä pääsemästä pääportaille; sitten voitaisiin kaikessa levollisuudessa saada hajalle joutuneet haisueläimet kiinni ja mestata ne yksi erällään.

Kaikki oli valmisna; tuossa yleisessä kiihkossa ei kukaan huomannut, että etehisessä oli syntynyt syvä hiljaisuus. Vihasta vimmastunut Akilles heiskahti hevosen selkään, ja äkkiä päästivät he yht'aikaa latinalaisten hirveän sotahuudon, Martti Perässäpyrkijä tempaisi oven auki; heitto-aseitten synnyttämä sade pimensi ilman; *hastati* ja *principes* hyökkäsivät juoksumarssissa vihollisen joukkoon, mutta etumaisena pyöritti vimmastunut Akilles hevostaan, heiluttaen raskasta keihästään.

Mutta hiljaisuus — äkkinäinen kuni taivaasta tuleva salama, sikeä, turmaa ennustava kuin olisi se Hadeksesta kohonnut — lopetti sota-aseiden hurjan kalskeen ja kiinnitti latinalaisten voittamaan tottuneet joukot maahan.

Selki seljällään olevalla ovella seisoi näet pieni, paksu, harmaaseen ylhäältä alas napitettuun takkiin, vehreään lakkiin puettu mies silmälasit päässä, keskellä vatsaa iso hyvin tähdätyn heiton jälkeensä jättämä liutupilkku.

Äänetönnä tuijotti hän toisesta toiseen. Priimus istui jo aikoja sitten selkä meluavia päin ja nenä kieliopissa; linkojat pudottivat liitupalasensa, raskas pukuiset hopliitit pitivät viivottimia selkänsä takana; mutta vimmastunut Akilles hajotti ensin säärensä, veti ne sitten yhteen, kutistui kokoon ja luikersi imumadon tavoin alas pitkin Abrahamin selkää.

"Kyllä minä teidät opetan", huusi vihdoon rehtori, puhelahjansa takaisin saatuansa, "minä opetan teidän rehkimään ja meluamaan ja toimeen panemaan kaikenmoisia hullutuksia! Mitä tämä nyt oli? Kutka olivat mukana? Tässä on osotettava varoittava esimerkki! Sinä, Broch, et kaiketikaan ollut muassa?"

"En suinkaan", vastasi priimus laupiasti hymyillen.

"Mutta Marius — Marius, sinä olit mukana", huusi rehtori katkeralla äänellä, sillä Marius oli hänen lemmikkinsä, "kuinka voi sellainen juoni päähäsi pistää? Abrahamin selässä — mitä sinun siellä piti tehdä? Vastaa!"

"Minun piti olla vimmastunut Akilles", vastasi pikku Marius värisevin huulin ja katsahti ylös pelästynein silmin.

"Vai niin — hm — vai niin, sinun piti olla vimmastunut Akilles — siltä sinä juuri näytät; juuri sellaiseksi olen minä häntä aina kuvitellut" — rehtorin oli pakko mennä ikkunan luo voidakseen pysyä vakavana, mutta koko luokka ymmärsi varsin hyvin, että rajua ilma oli tau'onnut.

Kuitenkin seisovat kaikki surullisen näköisinä kuunnellessaan pientä varoituspuhetta, jonka rehtori piti heille, ennenkuin meni etsimään luokan esimiestä. Olihan näet selvää, että sellainen epäjärjestys saattoi syntyä ainoastaan, kun esimies laiminlöi velvollisuutensa.

Ja mikä sydämen ilo ja riemu sentään oli apulais-opettaja Borringille voida ilmoittaa rehtorille, että luokan esimies oli Aalbom, joka hänen tietääkseen oli mennyt Athenaeumiin sanomalehtiä lukemaan.

II.

Pikku Marius oli Abrahamin paras ystävä ja Abraham oli pikku Mariuksen ihanne.

Heidän oli tapana lukea läksyjänsä yhdessä Abrahamin luona, eikä ole helppoa tietää, mitenkä Marius olisi suoriutunut koulussa, ellei hänellä olisi ollut tätä turvaa. Pikku Marius oli, näet, niin heikko kaikissa — paitsi latinassa. Mutta latina oli hänen lempiaineensa, sitä hän osasi.

Ei ollut ainoatakaan muotoa, ei epäsäännöllisyyttä tai sääntöä, ei poikkeustakaan kätkeytynä Madvigin monisoppisen teoksen kaukaisimpaan piilopaikkaan, jota ei pikku Marius tuntenut, jos häneltä siitä selkoa tahtoi.

Aina ensipäivästä asti, jolloin rehtori antoi heille *mensa*-sanon sijoiteltavaksi, oli Marius kunnostanut itsensä.

Rehtori oli näet itse ollut hänen äitinsä luona, ja sanonut että jos pikku Marius tahtoi olla ahkera, saisi hän lukea; rehtori hankkisi hänelle vapaapaikan koulussa ja pitäisi häntä sittemminkin silmällä.

Tämä oli Mariuksen äidille ilahuttavaa ja suureksi avuksi; sen tähden teroittikin tämä pojan mieleen, mikä suosio rehtorin puolesta oli, että hän saisi lukea, jos tulisi taitavaksi latinassa, sillä se oli tarkoitus.

Tästä syystä menikin joka sana rehtorin suusta suoraan Mariuksen päähän ja tarttui siellä kiinni kuni naula seinään.

Mutta vaikka hänen päänsä oli avara ja, oikeastaan liiankin iso muuhun ruumiiseen verraten, jäi vähitellen kuitenkin liika vähän tilaa kaikille muille opittaville aineille.

Rehtorin latina levisi, otti takavarikkoon koko hänen vastaan-ottavaisuuskykynsä, käytti hyväkseen

koko muistin ja kasvoi kuin tahkiaismetsä tarussa, peittäen kaikki piilopaikatkin, jotta koko luku- ja tiedonhalu, joka muuten ehkä olisi versonnut, tykkänään kutistui ja hänestä tuli, kuten rehtorin ylvästellen oli tapana sanoa, puhdasverinen latinalainen.

Edestakaisin pitkin luokkaa käveli rehtori hieroen käsiään silmät ihastuksesta loistavina, kun pikku Marius pelotonna riensi eteenpäin lopottaen päätteitä ja muotoja, jotka voivat saada ihmiskielen pois sijaltaan horjahtamaan; ei koskaan ainoatakaan vikaa, ei pysäystääkään, silmät yhäti rehtoria seuraten ja sormet nenäliinasta peloittavia rottia solmien neljästi hän eteenpäin:

monebor, moneberis, monebitur, monebimur, monebimini, monebuntur.

"Oikein, poikaseni, aivan oikein", sanoi rehtori; hän ei voinut ymmärtää, että pikku Marius muissa aineissa edistyi niin kovin hitaasti.

Kaikki opettajat valittivat ja rehtorin oli pakko silloin tällöin olla ankara lemmikkiänsä kohtaan, varoittaa ja nuhdella häntä; olipa hän pari kertaa huomauttanut Mariusta vapaapaikasta, joka tällä oli ja jota hän ei saisi menettää.

Mutta kaikki oli unohdettu, kun Marius taas sai vaikean konjugatsioonin kanssa tepastella, ja rehtori taputti häntä päähän: "No niin, pikku Marius, kyllä matematiikka ja muut aineet alkavat selvitä, kun tästä tullaan vähän isommaksi ja saadaan enemmän lihaa luiden ympärille. Latinassa olet pikkanen professori."

Rehtorilla oli todellakin tuo kunnianhimoinen unelma päässä tehdä pikku Mariuksesta jotakin suurta, jotakin oppinutta, jotakin Madvigin vertaista; silloin tyytyisi hän itse siihen, että häntä sanottaisiin siksi, joka oli johtanut lapsen kasvatusta ja nuorukaisen ensimmäisiä askeleita parnassia kohden.

Pikku Marius seurasi mukana, suuriakaan siitä välittämättä, minne mentiin. Hän oli kaikkein opettajain ja kumppanien yksimielisen tuomion mukaan hirveän lapsellinen, eikä hänen oikeastaan olisi pitänyt istua niin korkealla luokassa, mutta latina se sen teki.

Siitä syystä olikin hän tulemaisillaan jonkinlaiseksi syntipukiksi luokalla, kun Abraham otti hänet turviinsa. Abraham oli sekä voimallinen että sangen perehtynyt aineihinsa, ja sitä paitsi oli hänellä jonkinlainen asema, professori Löfdalin poika kun oli.

Marius oli aina jumaloinnut Abrahamia etäältä; mutta kun heistä nyt tuli mitä paraimmat ystävät, tuli hän melkein mielipuoleksi ilosta. Kotio äitinsä luo tultuaan jutteli hän lakkaamatta Abrahamista, ja kun he istuivat ja lukivat yhdessä, oli hän alituisesti sanomattomasti ihastuksissaan.

Syy siihen, että Abraham otti hänet turviinsa, oli se, että rouva Löfdal eräänä päivänä oli sanonut pikku Mariuksen äidin olevan kovin onnettoman, yksinäisen ja hyljätyin. Nämät sanat painuivat hänen mieleensä, ja kun hän seuraavalla kertaa näki kumppanien kiusaavan ja haisueläinten ajavan Mariusta takaa, esiintyi hän äkkiä tämän puolustajana; sen jälkeen ei viipynyt monta päivää, ennenkuin he tulivat ystäviksi.

Abrahamilla ei ollut mitään tuota hiljaista jumaloimista vastaan; ja sitä paitsi oli hänelle, joka jo puolen vuotta aikaa oli ollut toivottomasti rakastunut, suureksi lievitykseksi voida ilmoittaa kaipuunsa, valituksensa, toiveensa ja tuskansa pikku Mariuksen uskolliselle sydämelle.

Pikku Marius istui ja ammotteli. Kyllähän hän oli pitänyt Abrahamia suuressa arvossa: mutta että hän oli niin suuri, niin ylevä: rakastunut, todella rakastunut — siihen ei Mariuksen ymmärrys ulottunut ja siitpä syystä hän alkoi osoittaa Abrahamille rajattomampaa kunnioitusta.

Marius kasvoi itsekin mielestään kantaessaan puolta tästä onnettomasta salaisuudesta; ja kohdatessaan ystävänsä rakkauden esineen kadulla — se oli yksi rovasti Sparren täysikasvuisista tyttäristä — loi hän tähän suuret tummat silmänsä puoleksi nuhdetta, puoleksi salaista tietoa osoittavalla katseella.

Eräänä iltapuolena tuli Marius Abrahamin luoksi lukemaan. Tämä istui pää kätensä välissä, katsella tuijotti pöydänkantta eikä näyttänyt huomaavan, että joku tuli huoneeseen.

Pikku Marius astui varovasti ystävänsä luo laskein kätensä hänen olallensa. Abraham syöksähti ylös hurjistuneena ja voimatta koota ajatuksiansa. Mutta silloin katseli pikku Marius häntä niin myötätuntoisesti suurilla, kosteilla silmillään, että tuntui onnettomasta rakastajasta oikein hyvältä.

"Oletko nähnyt häntä tänään?"

"Älä puhu hänestä! Älä mainitse hänen nimeänsä! Kuuleppa, Marius, jos olet ystäväni, niin vanho, ettet koskaan enään mainitse hänen nimeänsä — vanho!" "Minä vannon", kuiskasi pikku Marius

liikutettuna.

Tämä rauhoitti toista. Hän istui taas, peitti kasvonsa käsillään ja huokasi. Siten istuivat he pari minuuttia.

Vihdoin lausui Abraham kumealla, kaihoisella äänellä ja katsahtamatta ylös: "Hän on uskottomasti pettänyt minut; kaikki on lopussa — hän on kihloissa!"

Marius päästi hiljaisen parkauksen; mutta hän ei rohjennut kysyä mitään valansa tähden.

Vielä hetkisen vaiti oltuansa jatkoi Abraham raukealla äänellä:
"Telegrafisti Eriksenin kanssa!"

"Hänen kanssaan!" huudahti Marius. "Hän on koettanut suorittaa ylioppilastutkinnon, mutta sai molemmilla kerroilla siipeensä aika tavalla!"

"Onko se totta, Marius?"

"Niin totta kuin että istun tässä! Mamma on itse puhunut siitä; hän tuntee Eriksenin."

Abraham hymyili ilkkuen.

"Minä en tapa häntä, Marius."

"Mietitkö sitä?"

"Ensimmäinen ajatukseni oli: verta — hän tai minä. Mutta nyt kosten toisella tavalla."

Hän pyyhkäsi hiukset otsaltaan, otti kirjat hyllyltä ja viskasi ne pöydälle: "Aletaan matematiikasta; ei sanaakaan enää tuosta asiasta!"

He lukivat nyt matematiikkaa yhdessä siten, että Abraham, joka ymmärsi todistukset, luki ja selitti ne ja joka kerta kun hän kysyi: "ymmärrätkö?" vastasi Marius myöntävästi — joka oli valhetta, sillä hän ei milloinkaan ollut ymmärtänyt sanaakaan matematiikkaa ja kaikkein vähimmin tänään.

Lopetettuansa kaikki seuraavan päivän läksyt, löi Abraham viimeisen kirjan kiinni sanoen: "Niin tahdon minä kostaa!"

Marius tuijotti häneen ja kirjaan.

"Työtä tekemällä, ymmärrätkö! Ja kun sitte tulen kotio yliopistosta arvolausella *cum laude* tai ehkä *laudatur* ja kohtaan Eevin kurjan telegrafistinsa keralla, silloin katsahdan häneen niin, kuin tiedät minun voivan katsoa; ja se on oleva kostoni!"

Abraham rypytti kulmakarvojaan ja tuijoitti Mariukseen; ja *hän* tunsi, että tämä oli oleva mitä hirvein kosto.

"Tuossa tulee mamma." Hän kuuli vanhempainsa huoneen ovea avattavan, jonka hänen huoneestaan eroitti kapea, kyökkiin johtava käytävä.

Rouva Löfdal astui sisään kädessä lautanen omenia ja pähkinöitä täynnä.

"Hyvää iltaa, pikku Marius! Kuinka äitisi voi?"

"Kiitoksia kysymästä, hyvin", vastasi hän ja nousi tuoliltaan vähän ujona.

"Tehkää hyvin, poikaseni, ja syökää! Minusta tuntui kuin tarvitsisitte jotakin virvoittavaa kaiken tuon kuivan opin jälkiruaksi, jota ajatte päähänne, poika parat."

Hän puhui ripeätä, sointuvaa Bergenin murretta ja myhäili, kokoeissaan silittää Abrahamin tukkaa, joka vielä muistutti toivottomasta rakastajasta.

Rouva Löfdal oli hyvin kaunis ja niin nuorekas, että hänestä aina oli hauskaa esitellä vieraille pitkää neljän-, viidentoista vuotiasta poikaansa. Kun Karsten Löfdal tuli kotio Pariisista muassaan mitä loistavimmat todistukset silmälääkäreiltä ja käytökseltään ranskalaisena, myöntyi hän heti Löfdalin naimaesitykseen, ennen kuin vielä oli täyttänyt kahtakymmenettä ikävuottansa; Löfdal oli neljä, viisi vuotta häntä vanhempi.

Rouva Löfdal istui poikien väliin ja alkoi maistella omenaa.

"Mitä roskaa teillä on huomiseksi? Kertokaapas."

Abraham luetteli: "kreikan ja latinan kieliä, matematiikkaa —"

"Huh!" ähkäsi rouva Löfdal, "kreikkaa? Se on varmaankin jotakin kauheata!"

"Se on Homeron Iliadia: kreikkalaisista uroista Trojan edustalla", lausui pikku Marius innokkaasti; hän ei ollut tottunut kuulemaan klassillisista tutkimuksista sillä tavoin puhuttavan.

"Etkö luule mamman tietävän, mitä Iliadi sisältää?" sanoi Abraham, ja Marius kävi tulipunaiseksi kasvoiltaan.

Mutta rouva Löfdal iski pojalleen silmää eikä ollut huomaavinaan pikku Mariuksen pulaa.

"Mitä hyötyä siitä oikein on?" jatkoi hän, "että te lukemistanne luette noista kreikkalaisista? Minä en tiedä, millaisia he ennen aikoin olivat, Trojan ulkopuolella ollessaan. Mutta monta kertaa olen laivurien, kotona isäni luona, kuullut sanovan, että missä ikänä maailmassa purjehtivat, olivat kreikkalaiset petollisinta joukkoa, mitä olla voi. Juurikuin ei meillä olisi ollut yhtä hyviä uroita muinaisajassa — vieläpä parempiakin! Missä Snorre on?"

"Takanasi hyllyllä."

"Oletko lukenut sen loppuun?" Abraham kohotti kätensä ikäänkuin suojellaksensa itseään selkäsaunalta.

"Kyllä minä sinut opetan, senkin kurja kreikkalainen!" huusi rouva Löfdal heittäytyen hänen kimppuunsa rauhoittaaksensa häntä, mutta Abraham puolustihe käsin ja jaloin, ja pikku Marius nauroi, jotta oli pöydän alle pyörähtämällään.

Taistelu loppui, kun rouva oli saanut tuuheat, vaaleat hiuksensa silmillensä korvillensa, rintaneulansa lattialle ja rannehihansa rypistyneiksi; Abraham iloitsi nähtävästi, Marius salaa.

"Tulkaa nyt", sanoi rouva, järjestettyään itseänsä, "niin saatte kunnollisen kylvyn ainosnorjalaisessa kertomuksessa."

"Emme halua sellaista — salli meidän päästä siitä!"

"Sinun täytyy! Rangaistukseksi siitä, että laiminlyöt Snorren, on sinun nyt pakko itse kuulla, mikä mies hän on."

Hän alkoi lukea heille ja tekikin sen erinomaisen oivallisesti, kertomuskielen kun tunsu hyvin ja oli siihen rakastunut. Hänen isänsä, rikkaan Abraham Knorrin perhe Bergenissä oli, näet, rouvan nuoruuden aikana ollut kokouspaikkana kaikelle, mikä sittemmin pysyi norjalaisena ja ultranorjalaisena tuona versoavana sinikeltaisena taantumisaikana.

Sinne kokoontui karkeita laivureita ja kaikellaisia kansallisneroja — joka laatua vähän sisältävä sekoitus, paitsi että kaikki oli pelkkää norjalaista; sinne tulivat ensimmäiset itsenäisyyden harrastajat, kaikki innokkaita ja harvasanaisia, kankeisin pystykaluksiin, sarvinapeilla — norjalaisilla sarvinapeilla — varustettuihin sarkahousuihin puettuja, jäykkäniskaisia miehiä.

Harvat olivat sanat, jotka he huuliltaan laskivat, mutta ytimekkäitä ja selitettäviksi vaikeita kansan syvistä riveistä tulevia orakelin lauseita ne olivat, sillä heidän täysinäiset sydämensä hehkuivat rakkautta isänmaahan, vapauteen ja kansaan; ne paloivat puoleksi käsitetyn rakkauden koko unettomalla epäilyksellä. He olivat paatuneita ja leppymättömiä, kosk'eivät koskaan olleet varmoja siitä, että olivat täydellisesti päässeet oikeuden perille; mutta he olivat järkähtämättömiä ja uskollisia, koska jokin ääni sanoi heille, että nyt sitä piti pysyttämän koossa.

Sellaisten miesten seurassa kasvoi Venni Knorr, ja olihan hän heidän valkyriansa ja enemmänkin. Knorrin perhe oli vanha Bergenissä; se peri sukupolvesta toiseen isänmaanrakkauden, kansallisen mielen, vahvistuneen ja taisteluun alttiin, kuten isänmaanrakkaus aina on, missä vaan vieras veri on voitettu. Venni Knorr hehkui kansallisesta ihastuksesta; hän oli valmis mihin uhraukseen hyvänsä vapauden ja kansan puolesta; hän käytti kotikutoisia vaatteita, taisi "kielen" ja oli vaan pahoillaan siitä, ettei enempää tarvittu.

Ja sitten hän eräänä kauniina päivänä meni kihloihin uuden professorin, Karsten Löfdalin kanssa, joka ensiksikin oli syntyisin vanhasta, tukkijäykästä tanskalaisesta virkamiesperheestä, ja josta muuten ainoastaan tiedettiin, että häntä yliopistossa oli nyhjätty eteenpäin ja että hän oli ollut suosittu kavaljeeri pääkaupungissa.

Kuinka paljon surua ja pettymystä tämä sentään sai aikaan.

Se oli tappio itse kansan omalle asialle; innokkaimmat sanoivat sitä valtiosuruksi. Ja vaikka kuinkakin kernaasti jok'ainoa naimattomista itsenäisyyden ja vapauden harrastajista olisi tahtonut itse saada Vennin, olisi hän kuitenkin suonut tämän valkyrian kelle hyvänsä kumppaneistaan mieluummin kuin että näin joutui moiselle keikarille ja ulkokullatulle puoskaroitsijalle kuin Karsten Löfdal muka oli.

Tämä mielipide esiintyikin huomattavasti kuudessa niistä yhdestäkolmatta Venni Löfdalille sepitetyistä runoista, jotka tunnollisesti laulettiin häpöydässä.

Se seikka, että Venni otti Löfdalin, oli käynyt seuraavasti. Venni oleskeli vuoden aikaa Kristianian hienoissa piireissä; siellä oli sinä talvena hovikin ruotsalaisine ynnä muine seurueineen.

Ja kun Karsten Löfdal tuli kotio kesken kaiken tämän — kaikkia muita kauniimpana, hienompana ja miellyttävämpänä ja päälle päätteeksi norjalaisena — joka norjalaisuus pitkän poissaolon kautta ulkomailla oli saanut uutta virkistystä, niin Löfdalissa oli mitä kauneimpi yhdistys siitä, mitä Venni rakasti kotoaan, ja eurooppalaisesta hienoudesta, johon hän oli mieltynyt pääkaupungissa. Ja sitten tulivat he kihloihin ja naimisiin.

Kauan ei kuitenkaan viipynyt, ennenkuin Venni havaitsi erehdyksensä; vanhat ystävät eivät enää panneet vahvaa luottamustansa häneen, vaikkei hänen sydämensä ollut entisestään muuttunut — hän oli yhtä norjalainen, yhtä rohkea vapaus-innossaan; vieläkin huonommin kävi, kun hän muutti tuohon pieneen, vanhan-aikaiseen kaupunkiin, jossa hän jäi ihan yksin miehensä ystävien seuraan. Mutta erittäinkin kun hän, kuten tänä iltana, luki asioita, jotka ihka elävänä asettivat hänet nuoruutensa aatepiiriin, valtasi hänet jonkinlainen raskas tunne — jokin aavistus siitä, ettei tämä hänen elämänsä jakaminen kahtia voisi johtaa hyvään loppuun.

Abraham murti aluksi suuta Mariukselle, mutta vaipui pian miettimään kovaa kohtaloansa. Marius sitävastoin kuunteli ja alkoipa häntä, huvittaa nuo ankarat iskut oikealle ja vasemmalle, tuo alituinen rauhattomuus ja miekan mittelö — joka oli ihan hänen oman elämänsä kaltaista haisueläinten joukossa.

"Tuossa tulee pappa", keskeytti Abraham.

Rouva vaikenä miehensä huoneeseen astuessa, mutta luki itsekseen luvun päähän asti, ennenkuin pani kirjan kiinni.

Professori oli paitahihoillaan kalvoiset ylös kiverrettyinä; hän pyyhki käsiään pyyhiinliinaan kävellessään edestakaisin.

"Hyvää iltaa, pojat! Mitä sinä luet heille, Venni?"

"Snorrea!" vastasi Abraham myhäillen isälleen.

"Vai niin, no arvasinhan tuon. On sekin jotakin luettavaa sivistyneille nuorukaisille."

"Urhoollisten esi-isämme urotyöt?" vastasi rouva Venni valmiina taisteluun.

"Urotyöt — kai, kai! Salamurhaajia, rosvoja ja murhapolttajia he olivat. Paljoa kernaimmin kuulen luettavan nopsajalkaisesta Akilleesta tai keihästä heiluttavasta Hektorista. Eikö totta, pojat?"

"Totta", huusi Abraham ja Marius seurasi esimerkkiä.

"Minä en viitsi vastata teille", sanoi rouva Löfdal suuttuneena asettaen Snorren paikalleen.

Professori jatkoi käymistään Abrahamin ja oman huoneensa välillä pimeän käytävän poikki; hän sanoi välistä sanasen ja laski leikkiä, kuten hänen tapansa oli pukeissaan tehdä.

Lähteissään lausui Venni: "Etkö pian tule minun luokseni, Abraham? Hyvää yötä, pikku Marius! Sano äidillesi terveisiä!"

Mariuksenkin kotiansa lähdettyä, sanoi professori: "Kiltti poika, tuo pikku Gottwald. Ihmeellistä, kuinka kuumaksi teidän kahden välinne viime aikoina on tullut."

"Hän on paras ystäväni", lausui Abraham hieman epävarmasti.

"Paras ystävä!" toisti isä ja nauroi vähäsen, "nuo ystävydenliitot kuolemaan asti, joita poikana ollessa ollaan niin valmiita sitomaan — niin, niin, kyllä minä tunnen ne! Onni on, ett'ei niistä tavallisesti tule sen enempää. Onni on, sanon, sillä hankalaa olisi, etenkin niille meistä, joiden pitää päästä pitkälle tässä maailmassa, jos sellainen poikana solmittu ystävyden liitto todellakin velvoittaisi meitä johonkin — kuolemaan asti."

Abraham ei näkynyt oikein ymmärtävän ja toinen jatkoi: "Katsoppas, koulupojat ovat yhdenvertaisia

tai melkein saman-arvoisia, mutta koulusta päästyään he hajoivat mikä mihinkin toimeen, ja elämä tekee heidät hyvin pian sangen erilaisiksi. Ajatteleppa itse, kuinka mahdolliseksi käy jatkaa sellaista poikaystävyttä, jos esim. toinen kohoaa korkealle yhteiskunnassa, sillä välin kun toinen alenee tai jää alkuperäiseen asemaansa. Juuri siitä syystä on niin viisaasti järjestetty, että itse elämä pitää huolta siitä, että moiset ystävyden siteet kestävät ainoastaan niin kau'an kuin ovat vahinkoa matkaan saattamatta."

"Totta kyllä, mutta tuleehan Marius opintojansa jatkamaan", puhkesi Abraham sanomaan.

"Aivan oikein, aivan oikein, enhän minä sitä tarkoitakaan; enkä minä myöskään erittäin Mariusta ajatellut. Eihän hän sille mitään voi — tarkoitan, että hänen suhteissaan on jotakin, jota et voi käsittää ja josta sinun ei tarvitse välittää; hän kyllä on hyvä ja kiltti poika, jonka kanssa kernaasti saat seurustella. Tahdoin vaan varoittaa sinua tuollaisen herkkätunteisen, elin-ijäksi kestävän ystävyden suhteen; tiedäthän, etten voi kärsiä hemmottelevaisuutta; sellainen ei sovi meille miehille."

Abrahamille oli aina mieleen, kun isä siten kohteli häntä kuin nuorempaa ystävää; erittäinkin oli hän hyvillään, kun tuli luetuksi miesten joukkoon. Viittaus siihen, että Mariuksen perhesuhteissa jotakin oli hullusti, herätti hänen utelijaisuutensa, mutta isän katsannosta näki hän, ett'ei saanut kysyä.

Professori Löfdal oli pukeutunut uudestaan, hän otti puhtaan nenäliinan ja läksi hyräillen viettämään tunnin illallisen edellä klubissa. Hänen elämänsä oli hyvin säännöllinen, hänen ulkoihmisensä oli hieno ja hyvin hoidettu, ja kaikki hänen mielipiteensä olivat valmiit ja sievästi hänen hyvässä päässään järjestetyt.

Vaikka hän todellisuudessa oli ainoastaan muutamia vuosia vaimoansa vanhempi, näytti ikäeroitus paljoa suuremmalta. Hän oli näet nuoruudestaan asti koettanut näyttäitä arvokkaalta; *hän* piti vanhasta ja vakaasta ja siitä, millä oli vahvat juuret; Venni sitä vastoin haaveksi kaikkea uutta, toivorikasta ja ripeästi kasvavaa. Siitä syystä tulivatkin he vähitellen niin erilaisiksi sekä sisällisesti että ulkonaisesti.

Kun joku kysyi Löfdalilta, miksi hän oli jättänyt pääkaupungin ja kunniaakaan professorinviran, jota hänelle tarjottiin niin nuorella ijällä, haudatakseen itsensä tähän kaikkia muuta paitsi tieteelliseen kaupunkiin, kertoi professori mielellään erään historian avioliittonsa ensimmäisiltä vuosilta.

"Vaimoni on, kuten tiedätte, bergeniäinen, bergeniäinen sielustaan ja mielestään. Hän on luonteeltaan ilokas ja innostuva, josta syystä hänen tarvitsee elää virkeiden ja hellätuntoisten henkilöiden seurassa; voittehan siis ymmärtää ett'ei Kristiania ollut hänelle sovelias olopaikka. Minä puolestani olen, jos niin saan sanoa, eurooppalainen, voin viihtyä melkein missä hyvänsä — paitsi Bergenissä, en vaan, sen voin vakuuttaa, Bergenissä niistäkään hinnasta! No niin, hän tahtoi, maksoi mitä maksoi, pois Kristianiasta, ja sitten teimme toisillemme mieliksi ja valitsimme tämän kaupungin asuinpaikaksemme."

Tämä kertomus oli melkein totta, ja jos hänellä oli ollut muita syitä muuttamiseen, olivat ne kumminkin hänen salaisuutensa. Pahaa suovat ihmiset väittivät aina, ettei Karsten Löfdal koskaan olisi jättänyt yliopistoa, jos hänen asemansa olisi ollut täysin tyydyttävä. Seikka kyllä oli se, että hän taitojensa puolesta oli jokseenkin onntto, jotta nuoremmat kandidaatit välistä uhkasivat oikein toden teolla panna hänet piukalle.

Vaikka hänellä olikin vahva tuki selän takana ja vaikka hän katsantokantansa mukaan oli täydellisesti yliopiston hallitsevan hengen mukainen, oli hän kuitenkin kyllin viisas ottamaan vaaria ajan merkeistä. Hän vetäisi takaisin, kun tuulta vielä oli purjeissa, ja meni matkaansa vähentymättömällä maineella kuin maan paras silmälääkäri ainakin.

Kaupungissa, jossa hän nyt asui, hoiti hän mielensä mukaista kotilääkäri-patriikkiansa, ainoastaan sattumalta työskennellen erikois-alallaan ja pitäen tieteellistä mainettansa hengissä kirjoittamalla varovaisia pätkiä koti- ja ulkomaan aikakauskirjoihin.

Hänen vaimonsa suuri omaisuus pani hänet tilaisuuteen viettää surutonta, ylöllistä elämää, jommoista hän tarvitsi. Täytyihän miehen, jonka nimi oli kuuluisa tieteen alalla, joka kirjoitti ranskaksikin eikä sen lisäksi ollut köyhä ja repaleinen, vaan päin vastoin voi kilpailla rikkainten kauppiain kanssa vieraanvaraisuudessa ja loistossa — täytyihän sellaisen miehen päästä korkeaan ja vallitsevaan asemaan tuossa pikkukaupungissa.

Niin olikin professori Löfdalin laita; hänen vaikutusvaltansa oli melkein rajaton; sitä paitsi kunnioittivat ja rakastivat kaikki, sekä miehet että naiset, häntä; ainoa seikka, jolle vähäsen naurettiin, oli hänen halunsa anastaa itselleen äänenvuoro ja puhua kauan ja korein sanoin opettavassa muodossa.

Illallista syödessänsä kertoi Marius Gottwald taukoamatta Abrahamista; mutta hänen äitinsä ei voinut

saada päähänsä, kuinka rouva Löfdal taisi tapella poikansa kanssa.

"No, ymmärräthän, että se oli leikkiä!" huusi Marius loukkaantuneena, "käsitäthän että se tapahtui leikillä."

"Käsitän, käsitän, tietysti!" vastasi rouva Gottwald rauhoittaakseen häntä, mutta ei hän kuitenkaan voinut saada päähänsä, kuinka hän koskaan voisi tapella pikku Mariuksensa kanssa, vaikkapa se vaan tapahtuisikin leikillä.

Rouva Gottwald, joksi häntä kaupungissa, kohtelijaasti kyllä, sanottiin, vaikka kaikki tiesivät, ettei hän ollut naimisissa, oli monta vuotta sitten tullut idästä päin pieni poika ja vähän rahoja mukanaan. Professori Löfdal, jolle hänellä oli suosituskirja eräältä virkaveljeltä, toimeen pani hänelle pienen muutokaupan, jota rouva Löfdal kaikin tavoin edisti.

Myymälän takana oli hänellä pieni salinsa, ja vieressä oli Mariuksen ja hänen makuuhuoneensa; sitä paitsi sisälsi tuo pieni huoneusto keittimön ja etehisen; toisessa kerroksessa asui pari hyryläistä.

Heti syötyänsä sanoi Marius: "Pane nyt tuo hattu pois käsistäsi, mamma — meidän pitää ruveta lukemaan."

"Aiotko lukea vielä enemmän tänään, pikku poikaseni? Olethan lukenut koko iltapuolen; levähdetään tältä päivältä, kello on heti yhdeksän."

"Luulenpa, että olet tullut hassuksi, äiti; ymmärräthän toki, että minun täytyy lukea."

"Sen kyllä ymmärrän, mutta mitä olet tehnyt Abrahamin luona koko illan?"

"Me olemme lukeneet kaikkia muita aineita; latina vaan vielä..."

"Ettekö lue latinaa yhdessä?"

"Luemme kyllä, mutta katsoppas, Abraham ei välitä selvittää lauseita niin tarkasti; sitä ei hänen sitä paitsi tarvitse tehdäkään, sillä hän taitaa sen ilmankin. Mutta minun täytyy lukea enemmän, muuten suuttuu Aalbom ja kertoo rehtorille."

"Älä nyt sentään lue enää pikku Mariukseni; se ei ensinkään ole hyvä sinulle" — rouva tahtoi vetää hänet luoksensa, mutta pojalla ei ollut aikaa sellaiseen, hän raasti itsensä irti ja otti kirjan käteensä.

"Tästä alamme, mamma: *tum vero Phaëton* — nyt pitää sinun kysyä joka sana uudestaan."

Rouva Gottwald parka oli todella oppinut kyselemään; mutta kun hän ei ymmärtänyt sanaakaan vastauksista, oli tuo kyseleminen jokseenkin väsyttävä loppu työpäivälle; ei edes hänen ihmettelynsä pojan opin suhteen voinut aina pitää hänen silmiään auki.

Kuitenkin lausui hän koneellisesti latinalaisen sanan, jonka jälkeen Marius yhtä jonoa sanoi kaikki mitä siitä sanasta oli lausuttava ja sitten mentiin seuraavaan.

"*Candescere*" — luki rouva Gottwald unelijaasti.

"*Candecere — candi — candes — can*" — pikku Mariuksen kasvot lensivät tulipunaisiksi, ja sormet, jotka tähän asti rauhallisesti olivat näperrelleet nenäliinaa, hyppivät nyt kirjasta kirjaan, kun hän tuskallisena haki Madvigia.

Rouva Gottwald tuli silmänräpäyksessä varsin valveillensa; hän tunsu nämä kohtaukset. Yht'äkkiä voivat Mariuksen taitovarot sanoa stop tykkänään, ja silloin tuli hän ikäänkuin järjenvikaan. Silloin ei auttanut mikään muu keino kuin saada hän levolle, mitä pikemmin sitä parempi.

Äiti tarttui sen vuoksi hänen ranteihinsa sanoen: "Nyt, Marius poikaseni, et millään ehdolla saa lukea enempää; tule nyt nukkumaan koko tuon talkoon perästä; minä olen varma, että taidat sen huomenna."

"Ei, ei, äiti kulta, päästä minut; minun täytyy saada siitä selko — silmänräpäys vaan! minä tiedän missä se on — ole kiltti ja laske minut!" Hänen suuret, pelästystä osoittavat silmänsä pyysivät niin liikuttavasti; mutta äiti pysyi urhollisena ja puoliksi houkuttelemalla, puoliksi väkisin sai hän pojan makuuhuoneeseen.

Mutta riisuessaan häntä, kuuli rouva Gottwald hänen koko ajan jupisevan latinaa; ja kauan aikaa hänen nukuttuansa, värähteli hänen kätensä, josta äiti piti kiinni, ja hänen päänsä oli kuuma ja kuiva.

Rouva Gottwald istui kauan valveilla. Raskaat häpeän, katumuksen ja masennuksen synnyttämät ajatukset tulivat tavallisuuden mukaan ja asettuivat päävieraitten tavoin ylt'ympäri pientä sänkyä,

tuijottaen häneen.

Mutta hän ei niistä tänä iltana välittänyt; hänen silmänsä eivät kääntyneet noista kalpeista kasvoista heikkoutta ja surua osoittavine piirteineen suun ympärillä ja sinisine varjoineen silmäin alla.

Rouva Gottwald oli kyllä kokenut sanoa siitä rehtorille, tuosta latinasta, mutta eihän hänen asemassaan olevan yksinäisen naisen ollut niinkään helppoa sitä tehdä, erittäinkin kun rehtori autti Mariusta eteenpäin ja piti hänestä paljon juuri tuon latinan takia.

Piirilääkäri Bentzen vastusti myöskin periaatteellisesti tuota nykyis-aikaista lörpötystä lasten liiallisesta rasituksesta koulussa; jos edes olisivat oppineet niin paljon latinaa ja saaneet niin paljon selkäänsä kuin hänen nuoruutensa aikana, mutta nyt hemmoteltiin ja lelliteltiin, jott'ei muuta voinut kuin suuttua sellaisesta!

Pikku Mariuksen piti vaan saada voimallista ruokaa ja juosta raittiissa ilmassa, eikä hänen myöskään tarvinnut perin paljo lukea.

Niin, — kaikki oli varsin hyvin; olivathan ihmiset hyvänsuovia häntä kohtaan. Mutta katsoppa kuitenkin, kuinka kummallisesti poika makaa ja hieroo ohimojansa!

III.

Tutkinnossa syyslukukauden loputtua sai Abraham muuttaa pari numeroa "ylöspäin", mutta kaikki Mariuksen latina ei voinut estää pikku professoria huilaamasta aina Martti Perässäpyrkijän sivutse ja päälle päätteeksi tulemasta luokan perämieheksi.

Sanoipa matematiikan opettaja sen lisäksi, että, joll'ei hän seuraavana lukukautena edistyisi varsin erinomaisesti, saisi hän jäädä jällelle eikä pääsisi neljänteen latinaluokkaan.

Abraham ei likimaillekaan ollut ahkera, mutta se seikka, että hän oli päättänyt vetää Mariuksen mukanaan, autti häntä; ja kun hän helposti käsitti, ei hänen tarvinnut lukea läksyjään muuta kuin yhden kerran. Mariuksen sitä vastoin täytyi lukea aina koulusta pääsemisestään Abrahamin luoksi menoonsa asti, monasti vielä jälkeekin.

Heidän klassillinen vaurastumisensa oli nyt ehtinyt niin pitkälle, että heillä oli latinaa yhdeksän ja kreikkaa viisi tuntia viikossa. He olivat jättäneet Faedruksen ja Caesarin virvoittaakseen sieluun Ciceron puheella vanhuudesta. Ja kun heidän nuoret kielensä olivat taipuneet toisen luokan mi-päätteisiin tehdikköihin Curtiuksen jälkeen, vaelsivat he Xenofonin seurassa viisi pientä *parasangia* viikossa jumalien suosimaa Hellasta kohden.

Tahkiaismetsä levisi heidän nuoriin päihinsä. Vähitellen hälveni eroitus hauskan lukemisen ja rasituksen välillä. Kaikki aineet tulivat melkein yhtä joutavaksi heistä, ainoastaan sen arvon mukaan järjestetyiksi, minkä koulu niille antoi.

Kaikki mitä opetuksessa siellä täällä ehkä voi olla sellaista, joka suorastaan johti elämään ja maailmaan sellaisena kuin se todellisuudessa on, hälveni melkein tietämättömiin. Kunniaistuimelle asetui pitkiä rivejä hengettämiä sanoja ja esineitä, sääntöjä ja lauselmia, joita pännättiin noihin pehmoisiin aivoihin ikuisiksi ajoiksi, vieraita ääniä tuntemattomasta elämästä, ikivanhaa tomua, jota tunnokkaasti seulottiin kaikkialle, missä nesterikkaissa nuorukaisissa vaan huomattiin kostea kohta, johon tomu voi tarttua.

Se kohta ihmis-ijästä, jossa Abraham ja Marius nyt olivat, neljän-, viidentoista vuoden vaiheilla, on kova aika. Silmät havaitsevat kaikki; kysymishalu on ääretön kuni lapsen ruokahalu, syhyvämpi tuhkarokon rohtumaa; kyky ja tahto ymmärtämään kaikkia heräävät; palava halu valloittamaan maailman ja kaikki mitä sen takana on, syntyy — ja sitte tomua; ikivanhaa, hienon; hienoa tomua, jota seulotaan joka kosteaan hikireikään, vastaukseksi joka versoavaan kysymykseen, joka iteesen, mikä ei ole tahkiais-ide.

Mutta tuo aika kuluu; jo kuuden-, seitsemäntoista vuoden ijässä on tomu kuivunut piukkaan kiinni, utelijaisuus on kuollut; nuorukainen on oppinut, että hän se onkin kysyttävä eikä kysyjä; sitä paitsi alkaa hän ymmärtää tuon tahkiais-metsän tarkoituksen; hänellä on hämärä aavistus siitä, että se on olemassa häntä varten, että hänellä on onni olla yksi yhteiskunnan etuoikeutta nauttivista etanista. —

Pikku Marius käydä jolkutti sadetakkiin puettuna eräänä räntäisenä talvi-aamuna, rankan etelätuulen märkää lumiloskaa tuiskuttaessa, koulua kohden — hänestä ei enää ollut hauskaa pyrkiä ja ponnistaa kulman sivutse vinkuvaa myrskyä vasten, saada jalkansa märäksi ja tulla kosteaksi polviin asti.

Kuitenkin mietti hän enimmäen, miten suojelisi kalliin kirjakuormansa sateelta; kirjat olivat hänen öljytakkinsa alla, jotta hän näytti lehmältä, jolla vatsa on toisella sivulla.

Luokalla oli pimeä ja kylmä. Martti Perässäpyrkijä oli polvillaan uunin edessä ja ajoi puita pesään; toiset seisoivat ympärillä lämmitellen itseään; märkiä ja viluisia olivat he kaikki.

Mutta nyt oli lauantai-aamu; ja vaikka se olisi kuinkakin rankkainen, on siinä jotakin juhlallista, jota ei sade eikä kylmä varsin voi kuolettaa.

Marius kuivasi ensin kirjansa, sitten itsensä niin hyvin kuin voi sinisellä rottanenälinallaan.

Abraham Löfdal osoitteli rehtoria lukein valittuja pykälää koulun "käytössännöistä", jotka rippuivat seinällä vehreäreunuksiselle pahville liimattuina.

"Neljäs pykälä", luki Abraham ollen ajavinansa nenänsä nuuskaa täyteen, "oppilaat tulkoote aina kouluun puhtaina ja siisteinä. Päälysvaatteensa, lakkinsa j.n.e. asettakoot he sitä varten määrätyille telineille, järjestyksestä ja varovaisuudesta huolta pitämällä, ja ottakoot ne taas mukaansa — ne — ne — mitä ne-sanalla tarkoitetaan?" huusi Abraham.

"Telineitä", ehdotti Martti.

Eräs toinen väitti sen tarkoittavan järjestystä ja varovaisuutta, ja siitä syntyi kieliopillinen ottelu.

Pikku Marius ei ollut mukana, sillä hän istui nenä syvällä Curtiuksessa, jupisten konjugatsiooneja; oli melkein pimeä hänen perämiehen paikallaan nurkassa.

Lauantai-päivän työjärjestys oli seuraava:

K:lo 8-9 kreikkaa. " 9-10 historiaa. " 10-11 äidinkielen kirjoitusta. " 11-12 laskentoa. " 12-1 latinaa. " 1-2 latinaa.

Lauantaina oltiin koulussa kello 2:teen, muuten pääsivät he kello 1.

Vihdoin tulla laahusti lehtori Bessesen-vanhus kalossineen, sadetakkiineen, sateenvarjoineen, hansikkaineen ja rannikkaineen. Hänen tulonsa luokkaan ei tehnyt minkäänlaista vaikutusta. Abraham sanoi vaan varsin tyyneesti: "Kah, tuossahan se vanha piikkisika on", ja Martti askaroitsi askaroimistaan uunin kanssa.

Vasta sitten kun lehtori oli riisunut turkkinsa ja muut päälystamineensa ja mennyt opetusistuimelle, alkoivat nuoret herrat lähteä paikoilleen ja opetus alkoi.

"Ala sinä, Abraham Löfdal", sanoi piikkisika, tarkastettuaan muistikirjaansa, johon kirjoitti arvolauseet.

"Minun oli pääni niin kipeä eilen, etten voinut lukea kreikkaa", vastasi Abraham surullisna, mutta suoraan ja vilpittömästi. Marius katsella töllötti ällistyneenä.

Vanhus myhäili ravistaen vähäsen päätään ja löysi sitten toisen, jota voi tutkia.

Lehtori Bessesen oli uskollisesti seulonut tomua monta vuotta ja viettänyt 25-vuotista juhlaansa aikoja sitten. Hänen työalansa ei ollut lavea, mutta siihen oli hän perehtynyt kuni omaan taskuunsa.

Hän tiesi aivan täsmälleen, kuinka paljo kreikkaa vaadittiin ylioppilastutkintoon; hän voi edellä käsin sanoa, mitä tutkittavilta kysyttäisiin lainmääräämien kirjailijain joka kappaleesta.

Tämän hän pänttasi pitkänsä, mutta jokseenkin varmasti parhaiden oppilaittensa päähän; toisten suhteen oli yhdentekevää, kosk'ei heitä laskettu koulusta.

Hän istui niin pienenä ja kyristyneenä, että hän melkein katosi omaan takkiinsa; leuka painui kirjaan asti, ja lyhyeksi leikattu, punasenkellertävä tukka oli pystyssä joka taholle; punasyrjäset silmänsä loi hän harvoin yli opetuspyödan.

Hän oli näet rauhallinen opettaja. Jos jollakin oli käännös vieressään ja luki siitä, tai jos luokalla kuiskattiin ja hutiloittiin julkisesti, ei hän ollut näkevinään, ei kuulevinaan. Pitkän elämän kokemus oli opettanut hänelle, ett'ei maksa vaivaa välittää sellaisesta; sitä paitsi kävi käännös mukavammin, kun kehnot saivat vähän apua.

Hän ei kuitenkaan ollut ensinkään tylstynyt; pienimmänkin vian tai epävarmuuden huomasi hänen korvansa; hän syöksi paikaltaan, ikäänkuin jonkin pistämänä, kun joku sekoitti imperfektin ja aoristin; mutta muuten sai luokalla olla kuinka paljon melua hyvänsä, kun se ei vaan käynyt kovin raivoisaksi.

Sitten johti hän "kymmenentuhannen matkuetta" pienen parasangin joka päivä, ja kaikki nuorukaiset, jotka vuosien vieressä olivat seuranneet häntä, olivat kaikki samalla säännöllisyydellä, samallaisissa pienissä päivämarsseissa ehtineet läpi Xenofonin, Homerin, Sofokleen, Herodoton ja Plutarkon; kaikki kävi samalla tavalla ilman muutosta tai vaihtelua; sekä suorasanaisesti että, runokielessä oli tuo erittäin tärkeä eroitus imperfektin ja aoristin välillä huomattava; jos kääntäjä sattui nauramaan jollekin Herodoton hauskalle kaskulle, katsahti piikkisika ylös ihmetellen: sitä hän ei voinut ymmärtää.

Siitä syystä kului hämärä aamutunti tasaisesti ja rauhallisesti. Niiden, jotka eivät tahtoneet saada kysymyksiä, oli tai oli ollut pää kipeä, ja silloin täytyi piikkisian etsiä joku toinen, joka oli valmis taisteluun ja istui käännös toisella, sana- ja muistutuskirja toisella puolellaan.

Kello yhdeksältä kokosi piikkisika taas kaikki tavaransa ja läksi seuraavalle luokalle.

Historiatuntikin, 9:stä 10:neen, meni levollisesti. Historiaa opetti apulais-opettaja Boring, hanhenkyniään teroittaen, ja kun luokalla nyt oli ainoastaan latalaisia — Tolleiv ja Reinert olivat merillä, toiset olivat kadonneet — autettiin sekä itseään että toisia kuiskaamalla ja muulla petoksella.

Osatakseen historialäksynsä oli Mariuksen välttämättömästi avun kautta päästävä alulle, mutta tuo ei aina soveltunut apulais-opettajan opetustapaan. Tänäpäin hän esimerkiksi kysyi: "Koska onni kääntyi?" ja sitten kävi hän hanhenkyniensä kimppuun; heti sen jälkeen sanoi hän: "No, koska onni kääntyi?" — puhalsi sulikatorveen ja veisteli veistelemistänsä.

Marius osasi koko kertomuksen Kaarle kahdennestatoista, mutta ei tietänyt, että onni kääntyi vuonna 1708. Abrahamin täytyi kuiskata sen hänelle.

Siten sai Marius kaikeksi onneksi päähän kiinni: "Mutta vuonna 1708 kääntyi onni", ja sitte kävi kertominen kuni vesi.

Nyt oli vihdoinkin Martti Perässäpyrkijä saanut kamiinin punaseksi ja luokalla oli niin lämmin, että täytyi avata kaikki ikkunat lomaneljänneksen aikana.

"Kuka on pannut puita kamiiniin?" kysyikin rehtori heti, kun tuli luokkaan teemakirjat kainalossa.

Ei vastausta, mutta kun hän uudestaan kysyi ankarammalla äänellä, vastasi priimus:

"Luullakseni se oli Martti Kruse."

"Vai niin, sinäkö sen teit, Martti? Vai ryhdyt sinä sellaisiin toimiin? Tuleppa tänne ja näytä se pykälä järjestyssäännöissä, jossa on, että oppilaiden itse tulee pitää huolta koulun lämmityksestä!"

Martti asetti juron vartalonsa järjestyssääntöjen eteen ja katsoa töllötti ylöspäin.

"No, pikku Martti, etkö pian löydä sitä pykälää? Vai tahdotko, että minä autan sinua?" kysyi rehtori nipistäen häntä korvasta toisella kädellään, sillä välin kun näytti toisella. "Näetkö viidettä pykälää? Lue se — korkealla äänellä ja selvästi!"

"Viides pykälä", alkoi Martti karkealla puheenlaadulla, "kouluhuoneissa pitää oppilaan *heti* mennä paikallensa eikä hän saa milloinkaan antaa aiheutta minkäänlaiseen meluun tahi epäjärjestykseen. Hän ei myös *koskaan* saa liikkua paikaltaan, muuten kuin nimen-omaisella luvalla."

"No, pikku Martti, näetkö nyt, kuinka oppilaan tulee käyttäytyä luokalla — mitä? Oliko siinä mielestäsi mitään kamiinin täyttämistä — mitä? Oliko mielestäsi — mitä?"

Joka kysymystä tehdessään veti hän Marttia, kovemmin korvasta ylöspäin, jotta tämä lopuksi seiso varpaillaan seurataksensa mukana.

Koko luokka nauroi, ja Martti luhjusteli paikalleen.

Sillä välin oli priimus jakanut ainevihot, katsottuansa kaikkiin arvolausetta nähdäkseen.

Marius oli saanut 4 1/2, joka oli tavallista huonompi; se oli oikeastaan pieni erehdys häneltä. Hän oli ollut hyvin mielissään tämän aineen vuoksi sentähden, että itse päällekirjoitus oli niin pitkä, että sillä melkein voi täyttää neljänneksen sivua, jos kirjoitti sen isolla käsialalla; hänen oli näet aina kovin vaikeata saada aineensa kyllin pitkiksi.

Aineena oli: "Vertailu Norjan ja Tanskan, välillä maiden luonnonlaatuun, kansain luonteeseen ja

elinkeinoihin nähden."

Rehtori alkoi alipäästä. "Sinä kirjoitat huonoja aineita, Marius. Mitä sekamelskaa olet jättänyt korjattavaksi tänään? Kuuntele nyt itse: 'Kun vertaa Norjaa Tanskaan, niin näkee suuren, eroituksen näiden maiden välillä. Norja on vuorimaa, Tanska sitä vastoin tasamaa. Norjassa on, koska se on vuorimaa, vuorikaivoksia, joita ei Tanskassa ole, kosk'ei siellä ole vuoria. Myöskin on vuorimaassa melkein aina laaksoja' — niin kyllä, pikku Marius poikaseni, totta kyllä, totta kyllä, mutta luuletko olevan tarpeellista puhua siitä meille? Se on niin kypsymätöntä — niin ikävän kehittymätöntä" — toisti rehtori surullisena ja käveli hetken edestakaisin miettien. Marius kyllä ymmärsi, että hän ajatteli luokasta laskemista keväällä.

"Mutta Jumala meitä varjelkoon, mikä kuumuus — puh!" sanoi rehtori kolahuttaen Marttia päähän, mennessään hänen sivutsensa.

Sitten hän taas ryhtyi Mariuksen aineeseen: "Norjalla on hyvä puollustus tuntuissaan; ja jos sota syntyisi, niin ei ole Kölenin ylitse niinkään hyvä päästä kanuunain kanssa, erittäinkin talvella. — Olethan hirveän sotaisa, pikku Marius! Kuka tahtois marssia Kölenin ylitse kanuunat muassa? Ruotsalaisethan ovat veljiämme ja hyviä ystäviämme. Ei, paremmin on siinä suhteessa eräs toinen kirjoittanut, että kernaasti soisi ett'ei Köleniä olisi olemassakaan, jotta veljeskansat oikein voisivat sekaantua toisiinsa — kuka niin on kirjoittanut?"

"Minä", vastasi priimus vaatimattomasti.

"Aivan oikein, sinähän niin kirjoitat, Broch, — varsin hyvin mietitty. Marius sitä vastoin katsoo kaikkia sotaiselta kannalta; kuulkaapas enemmän: 'kun vertailee kansoja, havaitsee tanskalaisten olevan veltompia kuin norjalaiset?' Mitä roskaa tämä nyt on?" huusi rehtori suuttuneena ja repi tukkaansa; rehtori tulistui tulistumistaan, huoneessa oli varmaan lähes 30 asteen lämmin, "täällä on monta luokalla, jotka mainitsevat tuosta tanskalaisten velttoudesta; mikä tarkoitus sillä on? On kyllä hyvä rakastaa isänmaatansa, mutta isänmaallisuus tulee suureksi viaksi, kun se muuttuu kansallisylypeudeksi, niin että alennetaan muita kansakuntia ja ylistetään ainoastaan omaa. Erityisesti on se naurettavaa, pieneltä, köyhältä kansalta kuin me olemme, jolla todellisuudessa ei ole suuriakaan kehuttavaa."

Brochin mainio aine jäi varsin lukematta, sillä lämpö kävi niin hirveäksi, että rehtori tuskissaan käski avata ovet ja ikkunat, ja kun siitä syntyi ankara veto huoneeseen, lähetti hän kaikki pihalle; ainoasti Martti Kruse sai istua sisällä rangaistukseksi.

Oli tau'onnt satamasta, mutta tuuli oli kylmä ja pihalla oli likaista, jott'ei heillä ollut suurtakaan iloa tuosta pitkästä lomahetkestä. Marius käveli levoton laskennon tähden, sillä kaikkein inhimillisten laskujen mukaan, kysyttäisiin häneltä tänään.

Abraham oli auttanut häntä, ja pikku Marius oli sanonut ymmärtävänsä. Hän oli todellakin hieman käsittänyt pientä osaa siitä. Mutta liian oli varma siitä, ett'ei hän seisoessaan mustan taulun edessä tietäisi mitä 1/2 kertaa 1/2 on.

Lehtori Abel tulla hännysteli luokkaan; ikkunat suljettiin. Hän kantoi uutta sadevaippaansa käsivarrellaan ja hyräili, joka oli varma merkki että hän oli hyvällä tuulella. Mariusta ei tuo kumminkaan suuresti lohduttanut sillä kun lehtori oli hyvällä hatulla, oli hän kovin vaikea ilvehtimään.

Lehtori Abel oli nuorimies ja keikari opettajain joukossa. Hän ylpeili äkkiarvaamatta esiytymällä kuluneissa, keltakauluksisissa vaatteissa käyvien virkaveljiensä seurassa uusiin, omituisiin vaatteisiin, milloin punaruutuseen kaulaliinaan, milloin vaaleisiin housuihin puettuna; nyt oli hänellä valkoinen sadetakki guttaperkasta.

Sitä oli pideltu ja haisteltu, kaikki olivat kysyneet sen hintaa ja saaneet tietää sen.

Opettajana oli hänellä tämä periaate: "Ihmiset voidaan jakaa kahteen lajiin: sellaisiin, jotka voivat oppia matematiikkaa, ja sellaisiin, jotka eivät voi. Ja minä otan kuukauden kuluessa päättääkseni, voiko poika oppia sitä vai eikö."

Tämä teoria lähtökantana saikin hän ne, joilla oli taipumusta, hyvin pitkälle; loput antoi hän hyvällä omallatunnolla jäädä paikalleen.

Lehtori viuhtoi tomua opetus-istuimelta silkkisellä nenäliinallaan, ennenkuin istui; Marius istui ja vapisi äänettömyyden vallitessa, luoden vielä silmäyksen kirjaansa. Mutta Broch huudettiin taululle. Marius voi tuskin uskoa onneensa; näytti siltä kuin olisi Abel tahtonut alkaa etupäästä; siinä tapauksessa hän ehkä pääsisi tänäänkin.

He olivat hiljan alkaneet laskemaan ensi astelman yhtälöitä yhden tuntemattoman kanssa, ja pikku Marius oli kärsivällisesti seurannut mukana monta esimerkkiä laskettaissa tuosta selkoa saadakseen.

Hän oli kuullut sanottavan, että se nyt oli löydetty, ja nähnyt sen pyhittävän pois taululta — vieläpä enemmänkin, hänellä itselläänkin oli kaikki esimerkit kirjaan kirjoitettuina, ja kuitenkin oli tuo haettava hänelle vielä yhtä etäinen kuin vieras.

Hän ei päästänyt tuota x :ää näkyvistänsä, hän kirjoitti tunnollisesti vihkoonsa, kuinka sitä ajettiin takaa kuni kettua riviltä riville kerrantojen, lyhennysten, murtolukujen ja kaikellaisten hiton metkujen avulla, kunnes tuo väsynyt eläinparka lopuksi yksinään karkoitettiin vasemmalle puolelle, jolloin tultiin siihen päätökseen, ett'ei tuo peloittava x ollut mikään muu kuin ihan rauhallinen luku — esimerkiksi 28.

Marius voi lopuksi vaivoin käsittää, että x :llä voi olla eri arvonsa eri esimerkeissä. Mutta mitä tällä x :llä oli virkaa? Mitä kaikilla näillä mutkilla tehtiin, miksikä ajettiin tätä tuntematonta takaa pitkin taulua kivien ja Kantojen ylitse, kosk'ei se muuta ollut kuin esimerkiksi 28 — ehkäpä vaan 15? Sitä ei pikku Marius todellakaan voinut ymmärtää.

Kuitenkin otti hän esimerkki-vihkonsa ja kirjoitti siihen hyvin tarkasti esimerkin, jonka Broch sai laskea.

Pythagoraalta kysyttiin, montako oppilasta hänellä oli.

Tuo viisas mies vastasi: "Puolet tutkivat filosofiaa, kolmas osa matematiikkaa ja niiden luku, jotka harjoittavat itseään vaiti-olemaan, on yhteensä niiden kolmen kanssa, jotka äskettäin sain, neljäs osa oppilaista, jotka minulla ennen oli."

Kuinka monta oppilasta Pythagoraalla oli ennenkuin sai nuo kolme viimeistä.

Sitä ei tosiaankaan ole helppo tietää, mietti pikku Marius, koska istui huoletta paikallaan. Ja sillä välin kun Broch taululla heti alkoi tehdä temppujansa luvuilla $1/2 x$ ja $1/3 x$, vaipui Marius ajatuksiin monimutkaisen kysymyksen johdosta.

Erittäinkin huimasi häntä lukeissaan: ennen: silloinhan kävi perin mahdottomaksi kysymykseen vastata. Sitte hänen ajatuksensa johtuivat kolmanteen osaan, noihin oppilasparkoihin, jotka tutkivat matematiikkaa, ja hän tuli siihen loppupäätökseen, että hän ehdottomasti kernaimmin olisi tahtonut kuulua "niiden joukkoon, jotka harjoittivat itseään vaiti-olemaan."

Hän heräsi sen takia, että häntä huudettiin taululle.

Yliopettaja oli joko havainnut hänen istuvan mietteissään, tai huomannut muistikirjastaan, että oli kulunut pitkät ajat siitä, kun Gottwaldia kuulusteltiin. Hän antoi Brochin mennä paikalleen kesken laskemistansa — sitä paitsi oli laskettava luku liian helppo tälle — ja kun Marius puoli-tiedotonna saapui taulun eteen, oli sillä pari riviä numeroita ja x , josta ei rahtuakaan ymmärtänyt; ainoastaan hämäästi häilyi hänen mielessään, nähdessänsä taululla $1/3$, että tämä varmaankin oli jokin viittaus tuohon onnettomaan kolmanteen osaan, joka tutki matematiikkaa.

"*Nunc, parvulus Madvigius, quid tibi videtur de matrimonio?*" huusi Abel heiluttaen nenälasejansa, "sinulle kai on helppo asia suorittaa tämä pikku tehtävä; tunnethan Pythagoraan, eikö totta, Madvigius? *Pythagoras, qui dixit, se meminisse, gallum fuisse.* Tehkää hyvin, herra professori, jatkakaa, älkää olko millännekään. No, näet kai, että luku on melkein loppuun laskettu? Sanoihan Broch, kuinka piti tehtävän, ennenkuin meni paikalleen. Vai onko professorilla ehkä muuta tehtävää kuin kuunnella? Pikku Gottwaldin pitäisi miettiä päästä luokalta kesällä eikä saattaa äidilleen surua."

Marius seiso i kasvot isoa luokkataulua päin, joka oli keskellä lattiaa, ja tunsi koko luokan ivan ja ilkkumisen pistävän selkäänsä. Mutta kun äitiä mainittiin, tunsi hän lämpimien kyneleiden nousevan silmiinsä, liitupiirit sulivat yhteen epäselväksi sekasotkuksi ja hän heitti kaikki siksensä.

Koko luokalla — se on niillä, jotka voivat oppia matematiikkaa — oli erinomaisen hauskaa; lehtori oli muka vastustamattoman sukkela kuulustellessaan "hitureita", joksi hän nimitti niitä, jotka eivät voineet oppia matematiikkaa.

Ainoasti Abraham istua nökötti harmistuneena sen tähden, että tuo pilkka koski hänen ystävänsä mutta myöskin sen vuoksi, että Marius oli sellainen pölkky-pää; välistä täytyi hänenkin nauraa.

"Meidän on kai hankkiminen hänelle apuprofessori", sanoi Abel, laskien lasit nenällensä, "sinä Martti liikanimellä, käy auttamaan veljeäsi hengessä!"

Martti nousi paikaltaan jörösti; hänessä oli hiljainen vastahakoisuus, joka ei sentään milloinkaan näyttänyt muullaisena kuin mutinana ja muikisteleminenä; hän ei ollut Mariusta parempi; sekä iso että

pieni näyttivät siis yhtä tyhmiltä tuolla taulun edessä, katsoa töllöttäessään sille.

Mutta kuitenkin selveni asia Martille hieman; hän tarttui liitulaatikkoon kirjoittaakseen jotakin ja unohti, että hänellä jo oli pitkä liitupalanen kädessä.

"Oikein Marttiseni!" huusi lehtori, joka huomasi tuon, "liitua tarvitaan, jos siitä jotakin syntyy. Ota liitulaatikko kainaloosi, jäneksen jalka taskuusi ja viivotin jalkaisi väliin, niin olet täydessä asussa! Ah, Martti, Martti! sinä olet tuhma ja tulet tuhmemmaksi päivä päivältä."

Valonvaihde Martissa oli sammunut, hän kirotta napisi, jotta Marius kuuli sen. Luokalla oli hauskaa ja priimus varsin kiemuroitsi naurusta, ihmetellen ylös opetus-istuimelle katsellessaan.

"Nyt täytyy meidän kai tehdä '*das letzte Aufgebot*', tuumi lehtori ja käski taululle kolme, neljä muuta hituria, jotka eivät voineet saada matematiikkaa päähänsä.

Yhdistetyin voimin onnistui heidän vihdoon selvittää kysymys Pythagoraan oppilaista; Mariuksen, joka oli nyhjäty varsin syrjään, täytyi tulla esille ja lukea koko kappale uudestaan ja selittää, että tällä kertaa oli $x = 72$.

"Nyt rupeamme toimimaan joukoilla kuni Napoleon", huudahti Abel riemastuneena. "Tässä ovat ydinjoukot koossa — todellakin uljas joukkio. Onhan se ihan kuin Certeksen huvinäytelmässä, kun Jörgen-rumpari ja molemmat todistajat ovat olevinaan Ranskan aateliston parahistoa. Hyvää huomonta, hanhiseni; onhan teitä koko kaksi tusinaa."

"Me emme ole mitään hanhia", mutisi Martti.

"Hyvää huomonta hanhiseni; onhan teitä koko kaksi tusinaa, sanoi kettu. Meitä ei ole kahta tusinaa, mutta jos meitä olisi yhtä monta lisää kuin meitä on ynnä puoli kertaa niin paljon, ynnä puolikuudetta ankkua ja koirashanhi, olisi meitä kaksi tusinaa. Kuinka monta hanhea niitä siis oli, o Martti?"

Mutta ei Martti eikä kukaan muukaan hitureista jäsentänsä järkähtänyt ryhtyäkseen mihinkään toimiin hanhien suhteen, ja kun tätä huvia lehtori Abelin mielestä oli kestänyt tarpeeksi, huudahti hän:

"Menkää kotia, käykää levolle ja veisatkaa tuo vanha virsi: 'Ota pois, Jumal!' päältä' julma vihas!' Te saatte kaikki veljellisesti, henkilöön katsomatta, kuutosenne; ja jos tahdotte kuulla mielipiteeni tulevaisuudestanne täällä maan päällä, niin on se tällainen: minä olen sitä mieltä, ett'ette kelpaa tässä elämässä muuhun kuin linnunmunia hautomaan; sinä Martti liikanimeltä — — voit ehkä päästä niin pitkälle, että sinusta tulee kirkkorengin rengin renki. Abraham Löfdal, tule taululle!"

Tultuansa paikallensa, näki Marius, kuinka Abraham vauhdilla kirjoitti taululle hanhikysymyksen: $2x + \frac{1}{2}x + 6\frac{1}{2} = 24$; mutta hän oli liian väsynyt voidaksensa ihmetellä, liiaksi nyreissään uudesta kuutosesta, jonka hän tiesi tekevän luokasta pääsemisensä vieläkin epävarmemmaksi, mutta erittäin nyreissään oli hän ajatellessaan pientä ryppyä äitinsä suupielessä, kun tämä taas näki 6 todistuksessa.

Kello oli kaksitoista ja vanha akka, joka myi rinkilöitä ja mesileipiä latinalaisille, seisoi jo portaiden vieressä.

Neljännän latinaluokan oppilaat kävelivät takki yllä edestakaisin määrätyllä alueellaan; vielä röiyyyn puetut kolmannen latinaluokan pojat seisovivat ryhmissä syöden makeisia, sillä välin kun onnelliset pienokaiset, jotka pääsivät kello 12, syöksyivät ulos lauantaivauhdilla.

Ilma alkoi selitä; tuuli kääntyi länteen päin, se voi helposti yöksi kääntyä varsin pohjoiseksi; silloin tulisi ehkä pakkanen, ja siinä tapauksessa voisi ehkä jäätä huomenna sentään käyttä.

Pikku Marius seisoi itsekseen syöden mesileipäänsä huolimatta siitä, että haisueläimet, jotka juoksivat hänen sivutsensa, nimittelivät häntä sekä rottakuninkaaksi että muuksi; hän tunsu päänsä varsin tyhjäksi ja ontoksi, ja kuitenkin oli vielä koko kaksituntia jällellä.

Latinaa noilla tunneilla kyllä oli, jota hän vähemmän pelkäsi, mutta viimeinen matematiikkatunti oli häntä kovin rasittanut.

Toisin oli paksun Martin ja muitten hiturein laita; he välittivät viisi lehtori Abelin ivasta. Mutta pikku Mariuksen korva oli hieno pilkalle; välistä oli hän kuullut vihollistensa sekoittavan hänen äitinsä loukkauksiin, joita hän ei ymmärtänyt, mutta jotka kuitenkin saivat hänen verensä kuohuilemaan.

"Mikä pöllöpää puita on kaniiniin pannut — häh?" alkoi apulais-opettaja Aalbom, heti luokkaan tultuansa; huoneessa ei enää ensinkään ollut lämmin, mutta hän oli puhunut rehtorin kanssa. "Sinä kai, Kruse, senkin paksu aasi, häh? Puh! Mistä tänään aletaan? Värsystä 122 — *quas deas* — lue, Gottwald. Lujaan! Vai niin, onko se lujaan lukemista? *quas deas per terras* — suu auki! Nuo länsimaalais-

jahnukset eivät edes voi saada hampaitaan irti toisistaan; älä siellä mutise, jahnus!"

Tämä oli Aalbomin tapa alkaa opetus, erittäinkin viimeisillä tunneilla, jolloin hän itse oli hermostunut, toruttuansa ja tapeltuansa kello kahdeksasta aamulla.

Luokka alistui myrskylle, sillä olivathan he siihen tottuneet; mutta pikku Marius jatkoi vapisten lukemistansa ja sai nuhteita Porvoon mitalla sentähden, ett'ei huutanut kyllin lujasti.

Mariuksen paha onni oli, että rehtori oli opettanut latinaa kahdella edellisellä luokalla; sillä nyt ei Aalbom koskaan tahtonut myöntää rehtorin saattaneen pikku Gottwaldia erittäin pitkälle tuossa kielessä; mutta toiselta puolelta oli hän peloissaan, että rehtori sanoisi lemmikkinsä käyneen kravun tietä Aalbomin opetettavaksi tultuansa.

Siitä syystä vaati hän Mariukselta kaikki, mutta ei koskaan antanut hänelle mistään kiitosta.

Apulais-opettaja käveli edestakaisin luokalla, petoeläimen tavoin vaanien jotakin vikaa syöstäksensä sen kimppuun: hän oli tavattoman pitkä ja hoikka sekä likinäköinen, josta syystä hänen rakkaat oppilaansa eivät koskaan sanoneet häntä muuksi kuin Sokoksi.

Marius ponnisti kaikki voimansa ja käänsi kappaleensa, mutta lopetettuansa olikin hän niin uupunut, että melkein nukkui.

Tunti parjauksineen ja vaivoineen kului loppuun, ja sitten oli vaan yksi jälellä. Viimeinen tunti käytettiin latinan käännöskirjoitukseen. Aalbom antoi pojille käännettäväksi kappaleen Henrichsenin kirjoitusharjoituksista ja istui opettajatuolille antaen jalkainsa lerkkua ja katsella töllöttäen ilmaan.

Kenelläkään oppilaista ei enää ollut paljo ajatusvoimaa jälellä latinan kirjoittamiseen; useimmat kirjoittivat umpimähkään, Marius samaten, jotta siitä varmaankin syntyi kaunis teema.

Mutta vihdoinkin loppuivat oppitunnit; ja kalpeat, näppyläiset latinan lukijatkin olivat vähäsen elävämpiä tänäin pihasta lähteissään, sillä oli lauantai.

Silli; hedelmärokka ja pannukakut — koko kaupungin lauantai-ruoka — maistuivat tuon talkoon jälkeen erin-omaiselta.

Ilma selkeni todellakin ja tuli kirkas, kuutamoinen pakkas-ilta, jotta neljännen latinaluokan oppilaat kävelivät puolikasvuisten pikkutyttöjen keralla, kun nuoremmat kumppanit kulkivat parvissa, laulaen ja sivumenessään nyhjiä toisiaan noita rakastavia vasten.

Mutta Abraham ja Marius kävivät käsi kädessä halveksien kaikkea, silloin tällöin pysähtyi Abraham puristaen nyrkkiänsä provasti Sparren rauhallista asumusta kohden, jossa tiesi telepatistin käyvän hänen entisen henttunsa luona.

Illalla oli Marius kutsuttu Abrahamin luo; professori rouvineen oli jossakin illallisella. Pojat isännöivät kaikissa huoneissa ja saivat illalliseksi paistettua makkaraa ja olutjuustoa.

Ja seuraavaksi päiväksi ei mitään läksyjä, ei mitään luettavaa! — Nukkua vaan vapaana miehenä kello 10 asti!

Kuitenkin makasi moni sunnuntai-aamuna tuskallisena puolinukuksissa: nyt täytyisi hänen pian nousta ja patikoita kouluun, makuuhuoneessa kylmä, puolipimeä, koko kantamus kirjoja, eikä hän taitanut mitään. Vihdoin syöksähti hän vuoteeltaan — ja nytpä olikin sunnuntai! — heti takaisin peiton alle! Voiko kukaan unohtaa, kuinka suloista tuo oli?

IV.

Oli pitkät ajat puhuttu tehtaasta, joka perustettaisiin kaupungin läheisyyteen. Sanottiin sen olevan haaraosasto eräästä isosta englantilaisesta tekolannoitusaine-liikkeestä. Mutta yritykseen haluttiin myöskin kernaasti kaupunkilaisten pääomaa; ja kun ei kaupungissa paljoa ymmärretty sellaisista asioista, saapui sinne asiantuntija puhumaan hankkeesta ihmisille, selittämään mitä siitä voi odottaa ansaitsevansa, ostamaan sovelijaan tontin, joka jo oli valittu, ja siitä syystä oli Abrahamin vanhempain luona kemut.

Vieraalla, jonka nimi oli Mikael Mordtmann, oli samoin kuin useimmilla muukalaisilla suosituskirja

professori Löfdalille.

Muuten tuns professori hänet yliopisto-ajoilta. Mordtmann oli aluksi tutkinut lääketiedettä. Mutta puoliksi sattumalta tuli hän Englantiin, missä hän isänsä asioita ajaessaan tutustui perheeseen, jolla oli suurellaisia kemiallisia tehtaita.

Ihan äkkiarvaamatta tarjottiin hänelle hyvää paikkaa siellä, häntä halutti koettaa ja jäi useaksi vuodeksi Englantiin.

Sittemmin selveni hänelle, ett'ei tämä muutos hänen elämänvaiheissaan suinkaan ollut niin satunnainen kuin hän itse oli luullut.

Hänen isänsä, Isak Mordtmann Bergenissä, harjoitti suurta keinottelukauppaa, ja tavarain liike oli hyvä; mutta kukaan ei tietänyt kuinka suuri hänen kiintein omaisuutensa oli.

Hän oli virkeä, yrittelijäs kauppamies, jota ei suinkaan ilahuttanut se seikka, että hänen ainoa poikansa ehdottomasti tahtoi tulla tohtoriksi. Mutta Isak Mordtmann oli oppinut pitämään poikaa silmällä ja ottamaan vaaria sopivasta silmänräpäyksestä. Hän antoi pojan sen vuoksi "pitää päänsä", kunnes sai tämän Englanti-matkan aikaan; paikan tarjoumus tuohon englantilaiseen tehtaaseen tuli myöskin hänen toimestaan; ja nyt oli hän siihen määrään päässyt voitolle, että pojasta oli tullut käytöllinen kemisti, toimelijas liikemies eikä kurjaa piirilääkäreitä kauas tuntureille poissa kunniallisten ihmisten joukosta.

Tarkoitus oli nyt, että Mikael perustaisi tuon uuden tehtaan ja hallitsisi sitä. Mutta Isak Mordtmann ja kumpp:illa ei ollut isoa pääomaa panna siihen; englantilainen kauppahuone, joka näyttökaavassa esitettiin yrityksen alkuunpanijaksi, pysyi varovana; siitä syystä oli hankittava niin suuri pääoma kuin mahdollista itse siinä kaupungissa, josta tuo erinomaisen myötäinen ala oli löydetty ja puoliksi ostettukin.

Tämä oli siis Mikael Mordtmannin tehtävä, johon hän heti näytti kykenevänsä. Hänen töykeä, englantilainen käytöksensä teki, että hän näytti vakavalta ja luotettavalta, jotta moni sai halun panna rahansa tähän yritykseen, vaikk'eivät siitä rahtuakaan ymmärtäneet.

Professori Löfdal oli hyvin varovainen rahojensa suhteen. Hän osti mielellään ulkomaisia osakkeita ja valtiopapereita Köpenhaminassa ja Hampurissa, mutta hän pani niin vähän kuin mahdollista vaimonsa rahoja kaupungin asukkaiden alkuunpanemiin yrityksiin. Kauppiaille oli liian paljon keskinäisiä velvollisuuksia laina-, apu-, allekirjoitus- ja takuu-asioissa, jotta professori olisi halunnut sekoittautua liikemaailmaan.

Siitä syystä jätti hän tuon etevän aseman tukkukauppiasten joukossa, jonka hän epäilemättä olisi saanut, jos hänen vaimonsa suuri omaisuus olisi ollut sijoitettuna itse kaupungissa. Hän nosti korkonsa ja leikkeli kuponkejansa hiljaisuudessa; tiedettiin arviolta, kuinka paljon hän oli perinyt appinsa, Abraham Knorrin, kuoltua ja että hän oli nostanut rahansa Bergenissä; mutta moni mietti mihin hän oli mahtanut ne panna.

Sen tähden olikin Mikael Mordtmannilla paljon vaivaa saadakseen professoria yritykseen yhtymään. Olihan ehdotuksessa jokin tieteellisyydelle maistuva sivumaku — lähinnä oli se yhteydessä kemian ja lääketieteen kanssa; kaikissa tapauksissa ei kukaan muu koko kaupungissa ymmärtänyt näitä analyysejä ja kaikkea tätä fosforihappoista puhetta kuin professori Löfdal.

Mordtmann oli sillä välin alituinen vieras talossa, ja hänen oltuansa kaupungissa pari viikkoa, piti professori hänelle isot kemut.

Rouva Löfdal oli suuresti erehtynyt Mordtmannin suhteen. Tämä oli kolme, neljä vuotta häntä nuorempi; mutta Venni muisti hänen varsin hyvin kotona Bergenissä olleen virkeä nuori mies, innostunut vapauden puolustaja, naisen, kansan ja kansallisuuden puolesta puhuja.

Nyt palasi hän jäykkänä englantilaisena, kulki koko päivät puhelemassa ikävään ihmisten kanssa suudasta ja luujauhoista. Rouva Venni oli tuskin vaihtanut kymmentä sanaa hänen kanssaan; ja Vennistä oli hän ikäänsä verraten varsin tavattoman ikävä.

Vasta tänään oli rouva tullut huomanneeksi, että Mordtmann sentään näytti pulskalta englantilaisessa asussaan noiden jokapäiväisten ihmisten rinnalla, jotka hän tuns ulkoa.

Puolipäivällinen oli ollut ikävä; sillä oli ainoastaan herroja ja osaksi sellaisia, jotka muuten eivät seurustelleet professorin perheessä, mutta joiden tuttavuus voi olla hyödyksi nuorelle Mordtmannille.

Professori oli ollut iloinen ja rakastettava, kuten ainakin, esittänyt kunniavieraan maljan, toivottanut hänelle kaikellaista menestystä yrityksilleen, onnitellut kaupunkia tuon perustettavan suuren ja

epäilemättä tuottavan teollisuuslaitoksen johdosta.

Mutta siitä huolimatta tuntui ilmasta, ett'ei professori vielä ollut ottanut ainoatakaan osaketta tähän epäilemättä kannattavaan yritykseen, jota hän ylisti ja jonka menestykseksi hän tyhjänsi maljan.

Mikael Mordtmann tunsu sen myös. Puheeseen vastatessaan oli hän koettanut leikkillisesti huomauttaa länsimaalaisen pitkävetisyyttä ja liiallista varovaisuutta, mutta samassa lopettanut puheensa lausumalla, että kun he vaan ryhtyivät toimeen, kävi kaikki kuni voideltu. Samaa toivoi hän tässäkin tapauksessa j.n.e.

Tuo puhe olisi ollut mainio Bergenissä; rouva Venni nauroikin pari kertaa, mutta moni ei nauruun, osaa ottanut; nuo saapuvilla olevat entiset laivurit tai sillin suolaajat, osaksi haugiaaneja, eivät ensinkään käsittäneet tuollaista leikkiä, vaan seisoiivat katsellen toinen toistansa.

Mikael Mordtmann läksi pöydästä pahalla hatulla; hän tunsu, ettei ollut päässyt tarkoituksensa perille.

Kahden kesken näiden ihmisten kanssa puhellessaan pimeässä, vaatekaapin suuruudessa konttoorissa, tuli hän itsekkin totiseksi ja puhui vakavasti. Mutta nyt juhallisen pöydän ääressä istuessaan ja viiniä juodessaan, oli vilkas bergeniläisveri alkanut kuohuilla; hän piti hauskan puheensa valmistamatta; mutta jälkeensä ymmärsi hän, että hänen olisi tarvinnut puhua kuivasti ja fosforihappoisesti, kuten hän alkuperäisestä oli aikonut.

Talo, jossa professori Löfdal asui, oli hyvin iso ja vanhan-aikainen, puutarha sivulla, vaikka se olikin keskellä kaupunkia. Hän oli ostanut sen kunnalta, joka ennen aikaan oli käyttänyt sitä juhlahuoneustoksi, tai majaksi kuninkaalle tahi prinssille, jos sellainen sattui matkallaan sinne poikkeamaan.

Huoneet siinä olivat isot ja korkeat, jotta rouva Vennin mukanaan tuomat, vähäsen vanhanaikaiset huonekalut sopivat niihin hyvin.

Tänä iltana oli koko huoneusto käytännössä — vieraita oli 50 herran vaiheilla — aina professorin neuvotteluhuonekin. Tätä käytettiin tupakoitsemiseen; vähitellen täytti savu muutkin huoneet, mutta pysähtyi rouvan kamarin luona, jossa tämä itse tarjosi kahvia.

Useita pelipöytiä oli asetettu esille, ja todin ääreen, jota tarjottiin heti kahvin jälkeen, kokoontui ryhmiä, jotka keskustelivat rahdeista ja suolan hinnoista tai tuumailivat yhdessä tuota uutta tehdasta.

Mikael Mordtmann kävi ympäri suututellen; kaikkialla oli hän mielestään huomaavinaan tehneensä tyhmyyden; ja tämän päähänsä saatuansa, tuli hän tietysti vieläkin huonommalle tuulelle.

Seikka oli todella sangen harmillinen. Pari päivää sitten oli hän kirjoittanut isällensä, toivovansa mitä parhaita menestystä yrityksen suhteen. Täytyisikö hänen nyt tulla masennetuksi myöntämään hairahtuneensa päivällisillä ja pelättäneensä ihmiset koko tuumasta?

Englannissa oleskellessaan oli Mikael vähitellen oikein sydämmensä pohjasta mielistynyt kauppaliikkeeseen. Muistellessaan kerran olleensa innokas norjalaisuuden puolustaja, jonka ihanteena oli kansan seassa, kansan tapaan ja kansan eduksi eläminen, hymyili hän.

Englantilainen mukavuus alituisine kylpyineen, pesuineen ja heijastavan valkeine liinavaatteineen oli muuttanut hänen makunsa ja eroittanut hänet kansasta. Kaikki mitä hänen veressään oli ollut eloisaa ja innostunutta oli, samoin kuin isässäänkin, muuttunut vilkkaaksi yrityshaluksi, haluksi toimia lavealla työalalla, himoksi kohota varallisuuden kukkuloille ja saada paljo tekemistä.

Toiselta puolen oli se seikka, että hän nyt jo halveksi sitä, mitä aina viidenteenkolmatta ikävuoteensa asti oli mielihalulla haaveksinut, saattanut hänet epäilemään kiihkeitä intohimoja yleensä ja samassa tehnyt hänet kylmäksi ja varovaksi naisten seurassa, josta hänellä oli ollut paljo hyötyä.

Isän ja pojan väli oli nyt erin-omaisen sydämellinen; he olivat yhdessä tehneet tämän tehdassuunnitelman; poika johtajana, isä isännöitsijänä ja sen lisäksi englantilaisen kauppahuoneen asiamiehenä; oli siis koko joukko menestymisen mahdollisuuksia, ja jos taas onni kääntyisi, olivathan nuo melkein yksin-omaan muitten rahoja, jotka menivät menojaan.

Mutta jollei näitä vieraita rahoja nyt karttuisikaan!?

Mikael Mordtmann viskasi pois sikarinsa, joi liisin kylmää totia ja meni sitten rouvan huoneeseen.

Kahvia oli tarjottu ja juotu, palvelustyttö vei sen juuri kyökkiin. Rouva Vennin ympärille oli kokoontunut muutamia herroja, jotka eivät tupakoinneet tai jotka sattumalta olivat jääneet keskustelemaan hänen kanssaan. Ne olivat suurimmaksi osaksi virkamiehiä ja sellaisia seuraystäviä,

jotka tänään tunsivat olevansa hieman tarpeettomia tuossa kirjavassa seurassa.

"Kiitoksia puheesta, herra Mordtmann!" huusi rouva Venni ystävällisesti; Mordtmann teki jäykän kumarruksen ja katsahti epäilevästi rouvaan. Sitten asettui hän avaran salin nurkkaan erään hyllypöydän taakse, missä alkoi selailla valokuva-albumia, sillä välin kun keskustelu rouvan ympärillä taas tuli alkuun.

"Minä en voi antaa myöden siinä kohdassa, herra rehtori", lausui rouva Venni. "Te sanotte, että minun pitää rauhoittua ja toivoa —"

"En suinkaan, suokaa anteeksi, niin eivät sanani kuuluneet. Minä sanoin, että kun lapsen opetus ja henkinen kehittäminen jätetään miesten tehtäväksi, joilla on taitoa ja kokemusta sekä vilpitön tahto, niin tulee vanhempain toivoa ja uskoa, että lapsi Jumalan avulla on hyvissä käsissä."

"Niin kyllä, mutta kuka ottaa vastataksensa, että tahto aina on vilpitön?"

"Sen tekee valtio, maan opetustoimi, huolenpitävä hallitus. Uskokaa minua, rouva, meidän koululaitoksemme voi kilpailla minkä Euroopan maan koululaitoksen kanssa hyvänsä ja on uskonnollisessa ja siveellisessä suhteessa epäilemättä useampia paremmalla kannalla."

"Olkoon niin, mutta kun nyt omin silmin näen, että kaikki käy hullusti, varsin päin mäntyä — mitä minun silloin on tekeminen?"

Kaikki nauroivat suopeasti innokkaalle rouvalle, joka itsekin nauroi, vaikka hän puhui täyttä totta.

"Te olette — hm — Te olette kovin ankara nainen", sanoi rehtori hymyillen täyttäessään avaran nenänsä nuuskalla, "meitähän on täällä monta koulumiestä saapuvilla, joiden täytyy tuntea itsemme hyvin rikoksellisiksi."

"Oh, suokaa anteeksi, hyvät herrat, sitä en; ajatellut; tiedättehän kaikki sen hyvin — eikö niin?" — hän katsoi ujostelematta nauraen toisesta toiseen; "sen tekee minun onneton bergeniäisvereni, kuten Karsten sanoo. Heti kun jokin aate pistää päähäni, täytyy minun puhua — puhua suoraan; ja nyt on minulla jo pitkät ajat ollut aavistus, että meidän koulutoimemme on varsin väärällä uralla."

Paitsi rehtoria oli huoneessa koulumiehiä lehtori Abel, joka piti paljon siitä, että ihmiset sanoivat hänen miellyttävän rouva Venniä, sekä kansakoulun johtaja, kandidaatti Klausen; vasta myöhemmin tuli apulaisopettaja Aalbom sisään.

"Tehkää hyvin ja sanokaa meille, mikä siinä sitten on väärällä uralla?"

"Kaikki! Kaikki, alusta loppuun asti."

"Tarkoitatteko, rouva Löfdal, myöskin kansakouluja?" kysäsi kandidaatti Klausen.

"Niitä en tunne; mutta olen varma siitä, että kun varakkaimpain lapsia varten perustettu koulu on niin huono, on koulu köyhäin lapsia varten luonnollisesti vielä paljoa huonompi."

Vaikeasti salaavia olivat sanat, joita rouva Löfdal tänä iltana lausui, jopa vaikeammin salaavia kuin hänen muuten oli tapanansa lasketella; ja herrat katsoa vilkasivat toisiinsa. Mutta rehtorin suopea ja hieman veitikkamainen myhäily otti voiton ja tuli yleiseksi mieli-alaksi; olihan noiden lausuja nainen vaan.

"Minä kyllä luulen tietäväni kumminkin yhden asian, joka harmittaa Teitä, rouvaseni", alkoi vanha rehtori.

"Mikä se olisi?"

"Se, ett'ette kauniilla, navakkailla pikku käsillänne saa ryhtyä asiaan, ett'ette saa puhdistaa koulua muutamista opettajista ja mielenne mukaan johdattaa itse rehtoria."

"Aivan oikein!" huudahti rouva Löfdal, "juuri se se onkin! Te nauratte kaikki, mutta minä puhun täyttä totta; juuri se se on, ett'en voi tehdä mitään, en niin mitään poikain puolesta, vaikka näen, selvästi näen, hänen turmeltuvan ja voimainsa riutuvan."

"No, no, pikku rouvaseni, niin perin hullusti ei asian laita kaiketikaan liene. Mutta onko Teillä oikeutta sanoa, ett'ette voi tehdä niin mitään poikanne puolesta, jos huomaatte koulun jollakin tavoin erehtyvän? Joka vetoaminen —"

"Voi, rehtori hyvä, kuinka saatatte vastustaa minua tässä asiassa! Te tiedätte kyllä hyvin itse, että kolmenkertaiset muurit yleisissä kouluissa ympäröivät lasta, ja Herra armahtakoon sitä isää tai, mikä

on vieläkin pahempi, sitä äitiä, joka koettaa pistää kätensä tähän ampiepesään!"

"Sen seikan suhteen voin sanoa Teille, rouva Löfdal, puhkesi kandidaatti Klausen puhumaan, että tuskin päivääkään kuulu ilman ett'ei luonani käy neljää, viittä ämmää, jotka tulevat puhumaan mikä mistäkin, jota on tehty heidän herttaisille tenavillensa."

"Suokaa anteeksi, herra kandidaatti! Nuo ämmät, kuten suvaitsette heitä nimittää, ovat kivulla ja tuskalla synnyttäneet lapsensa, jota en koskaan ole kuullut yhdestäkään koulu-maisterista, ja jo siitä syystä on heillä oikeus voimainsa ja kykynsä mukaan pitää silmällä 'tenaviansa', jotka heille ovat yhtä 'herttaisia' kuin omamme ovat meille, kun nämä vieraat lapset pakosta jätetään verivieraitten ihmisten haltuun.

"Kylläpä siitä todellakin syntyisi soma akkasaatto, jos rupeisi kuuntelemaan kaikkia heidän lorujansa. Se voisi ottaa kymmenen koulumaisteria hengiltä."

"Se on minusta ihan yhdentekevää!" vastasi Venni-rouva kuivasti. "Äideillä on oikeus ja velvollisuus pitää huolta lapsistaan niin pitkälle kuin voivat — ja Jumala auttakoon heitä sitä tekemään! vaikka koulumaisterit sitten kuolisivat kuni kärpäset — suokaa anteeksi, herra kandidaatti!"

"Mutta — mutta — mutta — rakas pikku Venni-rouvaseni!" huudahti rehtori ja ojensi kätensä rukoilevasti tätä kohden, "eihän Teidän tarkoituksenne vaan mahtane ollakaan, että isät ja äidit tallustelisivat kouluun joka kerta kuin —"

"Ei suinkaan, herra rehtori", keskeytti rouva hymyillen ja tarttui ystävällisesti hänen käteensä, "minä vaan tarkoitan, että soisin, kaikilla meillä vanhemmilla olevan sellaisen harrastuksen lastemme suhteen, vakuutettu kun olen siitä, että tämä harrastus vahvaa ja vilkasta laatua ollessaan, jossakin muodossa ilmautuisi, joten me, jotka kumminkin kustannamme tuon kaiken, voisimme saada jonkinlaisen vaikutusvallan ja silmälläpito-oikeuden koulun äänettömien seinien sisäpuolella tapahtuvien seikkain suhteen."

Prokuraattori Kahrs oli istunut rauhallisesti sulattaen Benjamin-osaansa päivällisestä, sillä välin kun häntä huvitti kuulla tätä vilkasta, lakitiedettä varsin tuntemattomien henkilöiden kesken syntynyttä keskustelua.

Hänestä oli nyt, kun vähitellen paljo vieraita oli kokoontunut rouvan huoneeseen, aika saada vähäsen metodia ja logiikkaa keskusteluun.

"Rouvan viimeisessä vastauksessa oli eräs lause, joka antaa minulle oikeutta pieneen kysymykseen", näin alkoi hän leikillinen vakavuus punaisilla, kiiltävillä kasvoillaan "— olihan se vaan nainen; ettekö, korkeasti kunnioitettava rouva, tarkoittanut, että vanhempain harrastuksen lastensa suhteen pitäisi tulla näkyviin todellisessa vaikutusvallassa koulun työhön?"

"Tarkoitin, varsin niin!"

"Tilaisuudessa osoittaa harrastustansa tai jossakin sellaisessa?"

"Niin, jotakin sellaista tahtoisin."

"No — mutta — suokaa anteeksi, hyvä rouva", sanoi Kahrs ollen olevinaan varsin hämmästyksissään, "mutta — mutta onhan meillä sellainen."

"Onko? Siitä en minä tiedä mitään", vastasi Venni-rouva punastuen tapahtui joskus että hän keskusteluissa sellaisissa kuin tämä juoksi päänsä jotakin vasten, josta ei hänellä ollut aavistustakaan.

"Minua ihmetyttää tuo seikka, kun Teidän muuten näkyy niin hyvin tuntevan nämä asiat tai kumminkin niin lämpymästi harrastavan näitä kysymyksiä. Onhan meillä, näette, juuri tuollaisena ilmauksena tästä se, että valtion kouluissa vanheimpainkin pitää olla edustettuina, onhan meillä se, kuten tunnettu, eforaatissa eli kouluneuvostossa."

"Eforaatissa?" kysyi rouva Löfdal epävarmasti. Mutta ennenkuin Kahrs tai kukaan muu ehti saada voittoa täydelliseksi, kysäsi kuiva, selkeä ääni:

"Suokaa anteeksi, mutta onko kukaan herroista koskaan nähnyt elävää eforia?" [Kouluneuvoston jäsen.]

Kaikkein silmät kääntyivät Mikael Mordtmannia päin, joka seisoi suorana ja miellyttävänä etäällä hyllypöydän luona; mutta kun rouvan ja hänen silmänsä tapasivat toisensa, purskahti edellinen tavalliseen rattoisaan nauruunsa.

"Kiitoksia, herra Mordtmann, tuhannet kiitokset avusta! Oikein, nyt minäkin kysyn: mikä efori

oikeastaan on? Kutka ovat koulun eforeita täällä?"

"No mutta, rouvaseni", huudahti rehtori perin hämmästyneenä, "ettekö todellakaan tiedä, että professori Löfdal on yksi koulun eforeista?"

"Karsten! Mieheni! En, onpa se naurettavaa! Ah, herra Abel, ettekö tahtoisi huutaa miestäni tänne, minun täytyy saada nähdä hän eforina."

Lehtori Abel lensi nuolen nopeudella ulos ovesta ja palasi professori mukanaan, jolla oli kortteja kädessä.

"Mitä kujeita sinulla on, Venni?" kysyi hän hilpeästi.

"Taivaallisia kujeita! Herrat sanovat sinun olevan efori, Karsten!"

"Tietysti olen efori —"

"Sanovat sinun olevan ilmauksen vanhempain harrastuksesta lapsiensa suhteen koulussa —"

"Tietysti, etkö ole nähnyt minun tutkintoa lopetettaissa istuvan ensimmäisenä korkeaselkäsellä tuolilla pormestarin vieressä?" lausui professori varomattomasti; "mutta nyt pitää sinun antaa minun mennä, minulla on koura täynnä valttia."

Muut herrat miettivät, että professori kyllä olisi vastannut toisella tavalla, jos olisi ottanut osaa keskusteluun. Mutta rouva Löfdal oli äkkiä, käynyt totiseksi.

"Siinä nyt näette millainen asian laita on! Jollen minä oikeassa silmänräpäyksessä olisi saanut tuota pöyhkeätä sanaa naurun alaiseksi, kuten se ansaitsee, olisin ehkä samoin kuin niin moni muukin luullut kaikki tässäkin kohdin yläällä niin viisaasti ja hyvin järjestetyksi, ett'ei meillä alhaisilla ihmisillä ja naisilla olisi sen suhteen muuta tehtävää kuin olla vaiti ja antaa asian käydä tavallista uraansa. Mutta nyt ei kukaan enää — kiitos avusta vielä kerran, herra Mordtmann! — nyt ei kukaan enää minua hämmästyttä näillä suurilla sanoilla. Koska Karsten on efori, niin tiedän, ett'ei eforaatti ole mitään muuta kuin lenkki siinä hallinnollisessa petossarjassa, joka tukahuttaa ja elukkamaistuttaa meidät kaikki."

"Hiljaa, hiljaa, rouva hyvä!" alkoi rehtori taas. "Täytyy kai sentään hallitus olla! Emme kaikki voi hallita."

"Sitä en pyydäkään; mutta joka asiassa tulee niiden vallita, jotka siitä ovat todellisen edesvastauksen alaiset, ja lastenkasvatuksesta on niiden vastaaminen, jotka ovat suvainneet saattaa lapset tähän maailmaan. Mutta edesvastausta todellisesti vastaavan osan-oton sijasta koulun työhön on meillä humbuugi-eforaatti, jonka toimenä on istua korkeaselkäsellä tuolilla pormestarin vieressä. Ja sopiihan se varsin mainiosti koko järjestelmään meillä. Edesvastausta ajetaan niin kauan edestakaisin suurten sanain ja koreiden arvonimien välillä, kunnes on mahdotonta saada selkoa siitä neulallakaan. Mutta itse vastuuttomuus rakentaa itselleen turvallisen särmäkartion, mikä hoikenee huippuun, joka on siinä määrin edesvastauksesta vapaa, että se on pyhä!"

"Tarvitsisitte kylmää vettä, rouva kulta!" huusi prokuraattori Kahrs; herrat hymyilivät vielä — olihan tuo kaikki vaan naisen puhetta. Mutta sellaisia sanoja ei sentään pitäisi lausuttaman niin korkearvoisen miehen huoneessa.

Venni-rouva ei ensinkään ajatellut sitä; hän oli tottunut puhumaan vapaasti huoneessaan; eikä hänen miehensä ollut koskaan mennyt; pitemmälle kuin lieventänyt ja tasoittanut hänen lauseitaan miten paraiten voi.

Mikael Mordtmann oli hetken aikaa kuunnellut rouvan puhetta ja vihdoinkin sai hän vastustamattoman halun ottaa osaa keskusteluun. Alakuloinen ja herkkä ärtymään kun oli sen tähden, että hän kauppamiehenä oli joutunut tappiolle, valtasi hänet halu päästää entinen vapauden puolustaja irralleen ja hetkeksi heittää pois englantilainen työkeytensä; itse tehdaspuuha oli hänestä kumminkin varmaan mennyt myttyyn.

Hän astui lähemmäksi ja alkoi kauniilla, sievistetyllä puheellaan ja tyyneydellä, joka suuresti ärrytti toisia, erittäinkin apulais-opettaja Aalbomia:

"Minustakin on aina ollut väärä, jopa varsin mieltä liikuttava tämä seikka, että juuri koulu ja kaikki, mitä siihen kuuluu, on kuni aidattu taistelutanner, jossa ainoastaan mitä valituin oppi ja taito saavat luvan tepastella, sillä välin kun isille ja äideille, jotka kuitenkin ovat antaneet kalleimmat panokset tähän peliin, ei ole suotu muuta kuin halpa katsojapaikka ulkopuolella, mistä heidän sallitaan katsella tuota kielioipillista tomua, jota taisteltaissa tuprahtelee ilmaan."

"Hyvä, hyvä!" huusi rouva Löfdal innostuneena, kurottaen hänelle molemmat kätensä; "kuka olisi odottanut sitä Teiltä, herra Mordtmann? Minä luulin suoraan sanoen — no niin, onhan se yhdentekevää, mitä minä luulin; meidän kahden täytyy yhtyä liittoon, näettehän että vihollisia on lähellä ylt'ympärillämme."

Koko joukko herroja oli todellakin tullut sisään, jott'ei rouva Vennin ympärillä ollut ainoasti pieni ryhmä, vaan koko huone täyttyi vähitellen; useat pikkukauppiaistakin, jotka eivät olleet tottuneet isoissa pidoissa olemaan, hiipivät sisälle ja asettuivat pitkin seiniä. Vilkas keskustelu huvitti heitä paljoa enemmän kuin korttipeli, joka monelle heistä oli oikea kauhistus nähdä.

"Mutta kun ette nyt ole tyytyväinen tapaan, millä olosuhteet nykyään ovat järjestetyt" — prokuraattori Kahrs kääntyi yksin-omaisesti rouvan puoleen, ollen olevinaan näkemättä Mordtmannia, mutta kuitenkin muodollisemmalla tavalla kuin ennen; olihan asian laita nyt varsin toinen, kun korkeasti oppinut mies yhtyi tuollaisiin puolettomiin mielipiteisiin; "kun olette niin tyytymätön, rouvaseni, esim. tuohon kurjaan eforaattiin, niin ettekö siis tahtoisit selittää meille sitä käytöllistä tapaa, jolla vanhemmat Teidän aatoksenne mukaan saatettaisiin osallisiksi koulutyöhön?"

"Kyllä, aivan kernaasti", vastasi rouva Löfdal reippaasti; "ensin tahtoisin, että kaikki isät ja äidit, joiden lapset käyvät samassa koulussa, pitäisivät ison kokouksen valitaksensa — —"

"Suokaa anteeksi rouva, että keskeytän teidät", sanoi Mordtmann levotonna, "mutta kun itse olitte niin kohtelias, että ehdotitte liittoa välillämme, täytyy minun liittolaisenne mitä järkähtymättömämmin pyytää Teitä luopumaan käytöllisten sääntöjen antamisesta parannuskeinomme toimeen panemisen suhteen."

"Ja miksikä ei rouva saa sitä tehdä, jos suvaitsette kysyäni?" — prokuraattori Kahrs kääntyi ensi kerran suorastaan Mordtmannin puoleen.

"Sen tähden että sen, joka haluaa perinpohjaista parannusta, tulee olla varoillansa, ett'ei ala käytöllisillä ehdotuksilla, sillä suuressa joukossa, joka aina on vastustava uudistusta, olkoon se mikä hyvänsä, kyllä löytyy joku, joka voi vääntää käytöllisen ehdotuksen naurettavaksi ja irvikuvaksi, ja sitten kuvitellaan koko parannuksen tarpeettomuus todistetuksi."

"Te sanotte: kuvitellaan todistetuksi", huudahti prokuraattori mahtavasti, "mutta minä rohkenen myöskin pitää parannuksen tarpeettomuuden täydellisesti todistettuna, kun sen käytöllinen toimeen paneminen on mahdottomaksi tunnustettu."

"Luonnollisesti! Teoriia voi olla kylläkin kaunis — mitä? mutta pysykää käytännössä, nuori ystäväni!" Tämän lausuja oli Sokko, joka aina oli hurjasti äkeissään kuullessaan jotakin, joka tuntui vastustukselta.

Mikael Mordtmann katseli apulais-opettajan kiihottuneita kasvoja englantilaisella tyyneydellään ja kääntyi sitten taas prokuraattoriin:

"Senlaatusissa parannuspuuhissa, jommoisista nyt on puhe, tulee käytöllinen toimeenpano kysymykseen vasta toiseksi ja on verraten syrjäiseikka; se, joka alkaa sillä, rupee loppupäästä ja turmelee työnsä. Mutta jos sitä vastoin voidaan saattaa parannushankkeessa oleva aate aikakauden yleiseksi vakuutukseksi, — jos mahdollisesti voidaan onnistua herättämään vanhemmissa tällaista innokasta harrastusta koulun suhteen — silloin on tämä harrastus ilmautuva käytännössä — helposti, luonnollisesti ja ilman suuria ponnistuksia. Mutta niin kauan kun tätä harrastusta ei ole herätetty, ei kannata kiistellä käytöllisistä vaikeuksista; ja kun se kerta on herätetty, ei ole olemassa mitään vaikeuksia käytöllisyyden suhteen, joista tarvitsisi riidellä."

"Oh — kuinka hyvin tuosta puheesta sentään tuntee nuorison — mitäh? — nykyajan nuorison", huusi Sokko; "se ainoasti hajoittaa kaikenmoiset olevaiset olot, mutta ei tahdo rakentaa mitään sijaan — mitäh? ei, sen se jättää tekemättä, sillä sitä se ei voi! Se pitää meidän muiden tai jälkeentulevaisten tehdä! mutta repiä rikki — niin, se on helppo asia — mitäh?"

"Niin on", vastasi Mikael Mordtmann, "varmaan on hyvin helppoa sokean tavoin repiä jotakin — esim. nuorisoa. Mutta, kumminkin minun ymmärtääkseni, on yhtä vaikeata maahan asti hajoittaa jokin kuin rakentaa se uudestaan. Ihan varmaan on kaiken sen, mikä vastustaa rouva Löfdalin parannustuumaa — toiselta puolen velttouden ja välinpitämättömyyden, toiselta puolen pöyhkeyden ja oikeassa-olemiskuvittelun — rikkirepiminen oleva hyvin vaivalloinen ja vaikea tehtävä, ja luullakseni olette sekä te että minä päässeet lepoon, ennenkuin se valmistuu. Mutta minun vakuutukseni ja toivoni on kuitenkin, että tämä hajoittamistyö tulee tehdyksi!"

"Niin, maahan hajoitettava se on!" huudahti Venni-rouva innostuneena, "aika on välttämättömästi tuleva, jolloin kaikki käsittävät, kuinka sydämetöntä on uhrata sukupolven toisensa perästä vanhoille ennakkoluuloille ja kuluneille opinsäännöille."

"Hm", vastasi prokuraattori Kahrs, "olemme nyt kuulleet koko joukon kauniita ja ylä-ilmoissa liikkuvia sanoja ja on kai hyödytöntä esittää yksinkertaista, käytännöllistä kysymystä, erittäinkin kun ei käytöllisyys juuri näytä olevan — —"

"Oh, ei niin pistelijäs saa olla, herra prokuraattori! Esittäkää vaan käytännölliset kysymyksenne; kun herra Mordtmann on minun puolellani, en pelkää mitään!"

"Siis lyhyesti: minkä vuoksi panette lapsenne kouluun? Mitä tahdotte lastenne oppivan?"

"Siihen annan Teille varsin mielelläni vastauksen; ja vastaankin niin järkevästi, että liittolaiseni voi olla varsin levollinen, sillä tätä asiaa olen itse hyvin usein miettinyt. Kun me, isät ja äidit, jotka itse olemme tulleet tuntemaan, kuinka paljon tarvitaan, kuinka paljon pitäisi tietää edes jollakin tavoin käsittääksensä aikansa, asemansa elämässä ja ennen kaikkia tehtävänsä lastenkasvattajana — kun panemme lapsemme kouluun, tapahtuu se luonnollisesti siinä tarkoituksessa, että he ajoissa alkaisivat hankkia itselleen niitä tietoja, joita me nyt itse omasta, kalliista kokemuksestamme tiedämme elämän kaikilta vaativan."

"Ettekä siis katso koulun työskentelevän siihen, suuntaan?"

"En, sitä mieltä en suinkaan ole — paljon, paljon puuttuu! Katsokaa esim. Abrahamia, poikaani — mutta missähän poika tänä iltana on?"

Professori, joka samassa tuli sisään, selitti käskeneensä hänet levolle; "hän pyysi sinun tulemaan luoksensa sanomaan hyvää yötä hänelle."

"Tulen, tulen heti; poika parka, olenhan varsin unohtanut hänet! Mutta mitähän minun piti sanoman — — niin, katsokaa Abrahamia; hän on nyt kokonaista yhdeksän vuotta käynyt tuota siunattua yläalkeiskoulua; alussa kävi hyvin, mutta nyt viime vuosina on hän, minun ymmärtääkseni, tullut yhä tyhmemmäksi, yhä haluttomammaksi. Suunsa avattuansa, ilmaisee hän heti mitä suurinta tietämättömyyttä kaikkein joka-aikaisimpain asiain suhteen. Ja pahin kaikista on, että hänen melkein näkyy halveksivan tietää jotakin järjellistä maailmasta sellaisena kuin se on — —"

"Niin, rouva", virkahti Mordtmann, "Teidän poikanne elää tieteitten maailmassa, hän vaeltaa hengen korkeaa parnassia kohden! Minä tunnen tuon, minä olen itse tehnyt kaarron Parnasson ympäri."

"Mitä sillä tarkoitatte — mitäh?" kysyi apulais-opettaja Aalbom.

"Noh, minä kyllä voin sen Teille selittää, kyllä yskän ymmärrän", sanoi prokuraattori, "herra Mordtmann on varmaan noita nykyaikaisia klassillisen sivistyksen vastustajia; minä lyön vetoa siitä, että hän on latinan vihaaja?"

"Oikein, se todella olen?"

Usea läsnäolijoista tahtoi alkaa samalla kertaa, mutta professori Löfdal sai sanan vuoron:

"Ettehän vaan tahtonekaan kieltää tämän ihanan kielen lukemisen erin-omaisessa määrässä kehittävän nuorukaisen kykyä ajattelemaan selvästi ja johdonmukaisesti?"

"Ainoastaan yhden asian, herra professori, olen huomannut latinan vaikuttavan kaikissa ilman poikkeusta, ja se on, että se tekee meidät kaikki ylenmäärin mahtaviksi."

"Ehkä muutamat meistä", huomautti prokuraattori lyhyellä ilkeällä silmäyksellä.

Mutta rouva Löfdal hymyili tyytyväisenä: "Te olette oikeassa. Aina lapsuudestani asti harmitti minua, kun pitkät orpanani esiintyivät latinalaisilla sanajonoillaan, joissa, siitä olin vakuutettu, ei ollut minkäänlaista ajatusta. Ja vielä nytkin tulen suutuksiin, kun vanhemmat herrat veitikkamaisesti myhäilevät toisilleen ja lukevat kappaleen latinaa."

"Mutta onhan tuo viatonta huvia, rouva hyvä!" huudahti nyt vanha rehtori; hän oli hetkeksi vetäytynyt keskustelusta, joka kävi hänelle liian kuumaksi; "saanemmehan toki luvan iloita yhteisestä omaisuudestamme, se on jonkinlaista vapaamuuraraisuutta välillämme."

"Aivan", vastasi Mordtmann, jonka näkyi päättäneen väittää vastaan viimeiseen asti, "vanhan ajan sivistyksen luonnetta kuvailevaa on, että opissa oli jotakin erin-omaisen pirteätä, tuo seikka, että se oli rajoitettu ahtaaseen piiriin; ett'ei nautintona, onnena että oli opittu, pidetty *tietämistä* yleensä, vaan jonkin tietämistä, jota muut eivät tietäneet. Mutta nykyään ei onneksi ole monta, jotka panevat lapsensa kouluun sillä tavoin opetettaviksi."

Tämän puheen jälkeen syntyneen pysähdyksen aikana nousi Venni-rouva mennäkseen sanomaan

hyvää yötä pojallensa; sitä paitsi piti syötämän illallista; aika oli jo kulunut pitkälle.

Oppineet herrat olivat hyvin kiihkoissaan, jota vastoin muutamat vanhat kauppiaat salaa nyökäyttivät päätään toisillensa.

"Kun Te nyt menette, rouva!" lausui prokuraattori, joka lopuksi oli innostunut, "loppuu kai tämä huvittava keskustelu. Vahinko vaan, ett'emme voineet saada Teitä puhumaan käytännöstä: mitä pitää opetettaman; ettekö tahtoisi nimittää minulle aineita?"

"Miks'en", sanoi rouva pikaisesti, "pitäisi luettaman luonnonhistoriaa, lääketiedettä, oikeusoppia, tähti-tiedettä —"

"Mainitsit mielestäni lääketiedettä, Venni?"

"Niin mainitsin, tietysti — opetettaisiin tuntemaan oma ruumiimme, taudit ja lääkkeet."

"No mutta, Venni, kuinka voit mieleesi kuvitella —!"

"Mutta etköhän itse, Karsten, senkin seitsemän kertaa vuodessa sano: jaa, jos tuo ihminen vaan nuoruudessaan olisi hoitanut silmiänsä, et hän nyt kävisi luonani kurjana puolisokeana raukkana. Mutta mitenkä voisivat he hoitaa silmiänsä, kun eivät saa oppia muuta niiden suhteen kuin 'jos sinun oikea silmäsi on sinulle pahennukseksi, niin revi se ulos!' tai muuten hoitaa ruumistansa, jonka suhteen heille opetetaan, että se on kuolemattoman sielun kurja ja kelvoton verho!"

"Mutta oikeus-oppia — mitäh? *Jurisprudens*? Pitääkö lasten oppia lakitiedettäkin koulussa?" huusi Sokko; hänen kiukkunsa kasvoi mitä pitemmälle keskustelu ennätti, mutta hän ei voinut keksiä mitään, johon olisi käynyt käsiksi.

"Tietysti tulee heidän tuntea maansa lakisääde, kuinka ja kuka oikeutta ja järjestystä valvoo ja ylläpitää. Mutta kysykää esim. Abrahamilta, joka muuten on lahjakas poika, kysykää häneltä, mikä kihlakunnan tuomari on — siitä hän ei tiedä rahtuakaan!"

"Mutta kysykää häneltä curuleista, aedileistä, tribuneista ja muusta sellaisesta, niin tuntee hän ne kuni viisi sormeansa", lausui Mordtmann.

"Niin, sellaista ikivanhaa roskaa on hänellä pää täynnä, poikaparalla, mutta omasta isänmaastaan, sen hallitusmuodosta, sen vapaustaisteluista —"

"Politiikkaa! Politiikkaa! Pitääkö poikain oppia valtioviisauttakin?" kuului monelta taholta, ja uusi kuumeentapainen innostus valtasi kaikki.

"Luonnollisesti! Tietysti pitää heidän oppia valtioviisautta!" lausui Mikael Mordtmann rohkeasti.

Nytkös syntyi suuri hälinä ja yleinen pahastumus; itse Venni-rouvakin näytti arvelevaiselta, mutta yli koko seuran kuului Sokon ääni mitä kimakammin:

"Vielä vainen, Herra armahtakoon — mitäh? Pitääkö meidän nyt saada nähdä poikanulikkain keskustelevan politiikkaa, juuri kuin olisivat täysikasvuisia?"

"Pidättekö enemmän, herra apulais-opettaja, tuosta hyvin tavallisesta näystä, että täysikasvuiset keskustelevat politiikkaa, juuri kuin olisivat poikanulikoita?"

Rouva Löfdal katsahti hymyillen nuoreen mieheen ja riensi poikansa luoksi. Mutta riitaisa mieliala hajoitti seuran muihin huoneisiin, jossa he olivat hengeltä säikäyttää rauhalliset korttipelurit sanailemalla ryhmissä keskellä lattiaa, sillä välin kun toiset kaksittain nurkissa pitivät toistensa napinlävistä kiinni, ikäänkuin kaksi painiskelijata, ja kinastivat kuni kukot nenät vastatusten, kasvot tulipunaisina ja tukka takkuisena.

Totta kyllä on, että seurassa tuskin oli ketään, joka kokonaisuudessaan yhtyi rouva Löfdalin ja muukalaisen hurjiin periaatteisiin; mutta monen mielestä voi niissä kuitenkin olla vähän totta. Kaikki latinaa oppineet taistelivat kuni raiviot, tottumattomat siihen ja äkeissään siitä kun olivat, että yksi heidän heimolaisistaan oli julkilausunut luopumisensa heidän mielipiteistään näiden sillinkulettajain ja muonakauppiasten kuullen.

Koko illallisaika kiisteltiin kiivaasti; ja kun vieraat olivat lähteneet talosta, kuultiin pitkin katuja yön hiljaisuudessa: "Uudistus — latinaa — efori — politiikkaa — mitäh?"

Mikael Mordtmannin emännälle hyvää yötä sanoessa, ojensi tämä hänelle taas molemmat kätensä, kiittäen häntä lämpymästi ja iloisesti hyvästä avusta.

Mordtmann vastasi muutamin kohtelijain sanoin, mutta katsoi samassa rouvaa suoraan silmiin. Tämä, joka ei pitkään aikaan ollut saanut sellaista silmäystä, jätti hänet ja kääntyi toisiin.

Mutta kun kaikki vieraat olivat poissa ja hänen miehensä oli asettunut lukemaan sanomalehtiä, sanoi Venni-rouva:

"Oh, kuinka nuori Mordtmann hämmästytti minua! Ja minä kun en ole aavistanutkaan häntä sellaiseksi. Hänet pitää meidän todellakin kutsua usein; hänhän vihdoin on ihminen, jonka kanssa voin puhella."

"Onko? Tietkö mitä, minusta sinä voit puhua sekä yhden että toisen kanssa", vastasi hänen miehensä äreästi; hän oli vihdoin huomannut, kuinka sopimattomasti hänen huoneessaan oli puhuttu.

"Nono, herra efori!" lausui Venni-rouva alkaessaan irroittaa neuloja tuuheista hiuksistaan, mutta eforia mainitessaan purskahti hän taas nauruun ja meni hymyillen makuuhuoneeseen.

Professori Löfdal syöksähti ylös, mutta kun Venni jo oli ehtinyt ulos ovesta, mutisi hän vaan vähäsen ja istuutui taas.

V.

Pöllöt asuivat tuomiokirkon korkeiden suippokaaristen kuori-ikkunain ympärillä olevissa veistetyissä lehtikoristeissa ja nelikulmaisissa muurin-aukoissa yläällä torneissa.

Äänettömästi olivat ne lennelleet kirkon ja luostarin ikkunain väliä, savutorvesta toiseen, porttien ja reikien kautta pitkiin ahtaisiin välikäytäviin, joissa he kohtasivat huopakengissä käyviä, kainalossaan kirjoja ja pergamenttia kantavia, oppineita miehiä.

Myrskyn raivotessa ja pimeinä öinä olivat ne istuneet kivillä pienen kaari-ikkunan edessä, missä oli valonraita; ja heidän hurja kirkunansa oli saattanut sisällä olevan kalpean miehen luomaan silmänsä Tacituksen epäselvästä kirjoituksesta valkealla seinällä olevaa ristinkuvaa kohden.

Mutta ristinkuva revittiin alas ja pistettiin säkkiin; pitkissä käytävissä ja pitkin kuluneita kieruportaita pakeni pelkureita munkkeja, ja sisälle syöksyi nahkaan puetuita miehiä verisine kirveineen, tutkivat arkut ja penkit, kokosivat hopeamaljat ja pyhät astiat, vetivät esiin munkit piiloistaan, kiduttivat ja vaateivat heitä tuomaan esiin luostarin aarteet, juoksivat pispan perässä pitkin koko pispankartanoa ja salakäytävää aina peräältätarille asti, telottivat hänet, jotta veri virtaili alas pitkin kuorin paaseja.

Ja pieni kalastaja-kaupunki, joka kapeine katuineen ja puurakennuksilleen oli luostarimuurien ympärillä, paloi poroksi kovalla vauhdilla ja tuli turmeli kirkot ja kappelit.

Mutta vähitellen kasvoivat pienet puurakennukset uudelleen; suuria sakkosummia ja auliita lahjoja virtasi taas pispankartanoon; kymmenykset maasta ja merestä ja harvinaisista hopeakillingeistä matkustivat samaa tietä; seudulla vilisi taas vieraita munkkeja ja kaniikkeja, sekä lihavia, väkeviä englantilaisia että hienokasvoisia, mustatukkaisia pappeja etelästä.

Väki ja oppi rakensivat, muureja ja torneja, pyhäsavu täytti komean kirkon, missä pappismiehet veisasivat kalastajain ja talonpoikain puolesta, jotka makasivat nenällänsä, mutisten sanoja, joita eivät ymmärtäneet.

Vieraita laivoja tuli laitureille tuoden mukanaan kullalla ommeltuja messuvaatteita, kirkonkelloja, alttari-astioita ja väkevää viiniä luostarin viileisiin kellareihin.

Mutta kapeilla kaduilla ja kujilla hedelmätarhan takana väijyivät munkit tyttöjä; ja sillä välin kun toiset messusivat ja veisasivat tuomiokirkossa, oli pari lamppua viritettynä holvikellarissa pispan kirkon alla; siellä munkit myöskin lauloivat viiniastiain pulputessa ja tyttöjen nauraisissa ja tanssivat, jotta kaaput liehuivat.

Mutta tanssi taukosi, loisto loppui, ja tytöt saivat rauhan hullumaisilta papeilta. Suurella roviolla poltettiin kirkon edessä kaikki tuomiokapitulin asiakirjat, paperit ja pergamentit suurine vahasinettineen sekä kulta- ja valkeaan vasikannahkaan sidotut kirjat; mutta kaikki, mikä kultaa ja hopeata oli, koottiin, hakattiin, revittiin ja raapittiin pois viimeiseen loistavaan kirpilään asti, ja sijaan tuli kalkkia, sisälle ja päälle kaikkialle kalkkia, kalmankarvaista, kuivaa ja kylmää.

Nyt alkoi paras aika pöllöille, kun luostari ja kappelit verkallensa hajosivat raunioiksi, ja mitä ajanhammas teki vähin erin, sen lopettivat ihmiset isoin erin. Milloin karkoitettiin muureja ja vanhoja omenatarhoja tilan saamista varten uudelle kadulle; seuraavana vuonna revittiin pispän komea *capella domestica* maahan, koska provastinrouva tahtoi siitä teettää uuden sikoläätin; ja vihdoin seiso tuomiokirkko yksinään jälellä, valmiina hajoamaan kalkki-asussaan, ympärillä pieniä tuhmännäköisiä puurakennuksia; kaikesta paavillisesta loistosta ei ollut kiveä eikä pergamenttia jälellä.

Ainoastaan yksi jäi jällelle noille vanhoille tonteille — paitsi pöllöjä.

Kadonnut oli voima, kadonnut oli oppi, kalkki oli haudannut kaiken siellä löytyvän kauneuden; mutta latina oli takeltunut paikkaan, latinakoulu, ruoska ja kielioppi.

Kuoropojat muuttuivat vähittäin tavallisiksi koulu-oppilaiksi; he muuttivat yhdestä huoneesta kahteen, jotka tekaistiin vanhain luostarimuurien päälle, kunnes he pistettiin uuteen nelikulmaiseen, paljasseinäiseen ja himmeillä ikkunoilla varustettuun koululaatikkoon; ruoska ja kielioppi muuttuivat mukana.

Ja kun pöllöt, jotka myöskin uskollisesti olivat seuranneet, istuivat isoissa pyökkipuissa rehtorin lukukamarin ulkopuolella, säikähtyi hänkin niiden hirveästä kirkunasta ja loi silmänsä Tacituksesta — hän tutki samaa huvittavaa, mutta epäselvää kohtaa.

Vaikka tämä ihana ja kehittynyt kieli monta vuosisataa oli ollut kaiken opin ytimenä, ei niiden kuluessa näet, kummallista kyllä, oltu kirjoitettu mitään sen arvoista latinaksi, että sitä olisi ansainnut lukea. Samoin kuin kuusi sataa vuotta sitten istuivat nytkin oppineimmat miehet hieroen otsaansa vasten näitä Tacituksen huvittavia, mutta epäselviä kohtia.

Ja yhä edelleen kävi sukupolvi toisensa perästä *mensa rotunaan* luoksi, missä nuorukaiset ruoskalle ja kieliopille uhrasivat aikansa ja ahkeruutensa; palkinnoksi tästä saattoivat ruoska ja kielioppi taitavimmat nuorukaisista niin pitkälle, että voivat saada hieroa otsaansa vasten Tacitusta. —

Pyökkipuut eivät olleet vanhoja raunioihin verraten, joiden joukossa olivat kasvaneet, mutta ne olivat kuitenkin toista sataa vuotta kohottaneet tuuheita latvojansa yli matalan puukaupungin ja levinneet laajalta avaran koulupihan ulkopuolelle.

Näiden oksien alla oli nuori sukupolvi toisensa perästä iloisesti melunnut; kun hiljainen lukutunti oli loppuunkulunut, syntyi hälinää lomahetkellä, jolloin sata pientä jalkaa polki maata ja ilman täytti petolintujen kirkunan kaltainen huuto.

Mutta työpäivän loputtua, kun opettajat olivat mukanaan vieneet hirmuvaltansa ja ikävyytensä itse luoksensa, täytti koulupihan kidutetun nuorison mielenmukainen, vapaa työ.

Rakennukset, puut, portaat ja portit saivat hengen ja nimen. Leikittyänsä kuolleen päivän hengettömien nimien ja kuolleiden muotojen kanssa, leikki elävä nuoriso nyt haaveellista elämää täynnä sointuvia nimiä ja rattoisia tapauksia.

Silloin sitä purjehdittiin ympäri maan, rosvolaivoja pistihe esiin puiden ja nurkkien takaa, tai oli rosvoja väijyksissä portaiden alla. Ja sitä myöden kuin ilta pimeni ja hämärä haihdutti muistista päivän ankaran opetuksen, heräsivät ja lisääntyivät tuhlatut ja käyttämättömät voimat; ritarillisuus, järkähtämätön ystävyys ja urhoollisuus leimahtivat näkyviin pienissä hurjissa taisteluissa ja uhkarytyksissä, joita ei koskaan unohdettu.

Mutta hiljaisina syys-iltoina, kun pyökkipuun lehdet paksulta peittivät maan puiden alla, ennenkuin myrsky oli kiehtonut ne pois tai vahtimestari koonnut ne savustuskellariinsa, silloinkos intiaaneja ja tarkkampujia hiipi puiden varjossa — tai pyrki hallitus-istuinta tavoitteleva, onneton Stuart myrskystä ja raju-ilmasta huolimatta eteenpäin Betty Flagananin majasta pilkistävää valoa kohden.

Ja kun vahtimestarin savustuskellarin ovi aukeni, jotta punainen valo säteissä loisti pimeyteen puiden alle, istui siellä lukuisia Pyöröpäitä valkean ympärillä raskaat, kauluksilla ja kannustimilla varustetut saappaat jaloissa; heidän vaippansa riippuivat kuivumassa lieden ympärillä ja pitkät, ristikahvaset miekat seisoivat nojallaan muuria vasten. Vanha Betty nosti ympyriäisen, syrjästä mustaksi palaneen puukannen, ja suunnattomasta padasta nousi väkevä lampaanlihan, kaalin, perunain ja höysteiden haju, jotka aineet kaikki keitettiin yhdessä — ja muodostivat ylämaalaisten himoruuan.

Savustuskellarin takana ja koko koulurakennuksen alla oli salakäytäviä ja näkymättömiä aukkoja vanhain, ikikestävien luostarikellarien välillä, joihin rohkeimmat tunkeusivat ja joista he palasivat tomuisina ja kalkkisina.

Ja mitä he kertoivat, kävi luokasta luokkaan, teki tuon vihatun koulun alle perustuksen vanhoista,

hivittävistä luostarikertomuksista, salaisista seuroista, kuolleista munkeista, jotka kävivät kummittelemassa, matalakaarisista ikkunoista pitkin kalmankalpeine kuutamoseiteineen.

Leikki taukosi, kun tuli kovin pimeä ja kissapöllöt alkoivat kirkua; ja korkeatornisesta tuomiokirkosta ja mustista munkkikellareista tuli niin paljon hivittävää ja inhottavaa, että he läksivät kotiansa lukemaan läksyjänsä.

Pyökkipuut koulupihalla olivat suuria kauniita puita, mutta eräänä vuonna alkoi pohjoisimpana oleva surkastua, seuraavana vuonna kuivui se varsin; siellä täällä kuihtui rivissä puu ja tuuli taitteli talvella julman suuria, sisältä lahonneita oksia.

Kaikille puuntuntijoille tuli kiire, ja monenmoisia arveluja ja ehdotuksia esitettiin. Muutamain mielestä oli maa juurien ympärillä liian kovaksi tallattu, josta syystä he tahtoivat sitä vähäsen pengastettavaksi; toiset tahtoivat että rungot raapittaisiin ja muutamat olivat sitä mieltä, että eivät oksat saaneet tarpeeksi valoa ja tahtoivat sen vuoksi latvat lyhennettäväksi.

Kenenkään ei näkynyt tahtovan ymmärtää, että maa oli myreä, puut vanhat ja mädänneet, niin että ei mikään keino voinut estää niitä surkastumasta ja häviämästä.

Mutta samoin kuin puut eivät ottaneet viihtyäkseen, samoin tuntui siltä kuin olisi jokin taakka alkanut rasittaa itse koulua ja nuorisoa, jota ne varjosivat.

Ruoska ei enää hupaisesti elakoinnut kieliopin kanssa, se oli heitetty pois. Tämän eriytämisen jälkeen näytti kieliopinkin kuihtumistaan kuihtuvan, juuri kuin leski, joka on kadottanut rakkaan miehensä. Latina ei enää tahtonut oikein ottaa itäkseen, vaikka siitä paljon vaivaa nähtiin; kukaan ei voinut olla näkemättä että tämän ihanan kielen taito vuosi vuodelta kävi ravun tietä.

Ja vaikk'ei nuorukaiset oppineet puoleksikaan niin paljon latinaa kuin 30 vuotta takaperin, näyttivät he kuitenkin valjuilta ja liiaksi rasitetuilta. Oikein surku oli nähdä noita kalpeanenäisiä kääpiöitä, jotka tähän aikaan töin tuskin jaksoivat hinata itsensä mitä kohtuullisimpain, ylioppilastutkintoa varten vaadittavain oppimääräin lävitse — erittäinkin kun muisti miehiä, jotka ennen aikaan osoittivat "taitonsa."

Aaveentapaisina kulkivat nyt opettajat, tuo kuihtunut, äreä joukko, josta jokainen vuosien vieressä kehitti erikummaisuuksiansa irvikuvaksi, kun heidän ainoa tehtävänsä tässä elämässä oli istua opetustuolilla seuloen tomua nuorisoon, jota he eivät ymmärtäneet.

Mutta moni huomasi oppikoulujen kuihtuvan. Koko maasta virtasi yhtäpitäviä havaintoja ja valituksia; kaikki koulumiehet läksivät liikkeelle, pistivät nenänsä papereihin ja kiehtoivat ilmaan hienon hienoa kielitieteellistä tomua sisältäviä pikku pilviä.

Muutamien mielestä asia parantuisi, jos oppilaat saisivat erityiset viettöpöydät; toiset tahtoivat uutta ja ajanmukaisempaa tuuletusjärjestelmää; jokunen väitti rakkaan nuorison opin ja terveyden uudestaan kukoistavan, jos painokohta opetuksessa muutettaisiin latinasta kreikkaan.

Kenenkään ei näkynyt tahtovan käsittää, että järjestelmä oli niin vanhentunut ja itse oppi lahonnutta, että ei mikään keino enää voinut estää kuollutta myrkyttämästä elossa olevaa.

Rehtori huokaili usein iltasin, kun kuu yli koulukartanon valaisi kaupunkia, joka kasvoi ja kukoisti tavallaan. Koulu ei kukoistanut, joka vuosi keksi hän yhä vähemmän toivorikkaita oppilaita latinaosastolle, sillä välin kun kyllin oli reippaita poikia, jotka aikaisin lopettivat koulunkäyntinsä ja läksivät merille tai ulkomaille kaupantekoa oppiakseen.

Hän kääntyi pois kaupungista ja meni toisella puolella rakennusta olevaan, isoon puutarhaan. Täällä oli hänellä pieni rauhallinen paikka ikivanhan päärynäpuun siimeksessä, jossa hän kesäiltasin istui ja nuuskasi miettivänä. Mutta täälläkään, erillään kaupungista ja koko maailmasta korkean kirkkomaan muurin takana — täälläkään ei hän saanut rauhaa levottomilta ajatuksiltaan.

Kuinka vähän tämä uusi kuumeentapainen ajanhenki sentään miellytti häntä, ja kuinka häntä sentäänkin peloitti, ikäänkuin askel takaisin sivistymättömyyttä kohden, tämä klassillisten tutkimusten halveksiminen, joka alkoi näyttäytyä siellä täällä!

Hän ei kuitenkaan tahtonut heittäytyä epätoivoon; vielä eivät, Jumalan kiitos, vanhoja klassillisia kirjailijoita yhdenkään myöhemmän ajan miehet olleet voittaneet, vielä kohottivat he päätään yli kaikkein aikain, samoin kuin tämä kaunis kirkko jaloine ja vakavine piirteineen kohosi yli ahtaan, tuhmannäköisen kalastajakaupungin. Kirkostahan oli hänestä ilmanhenki tulevaan raunioiden, koulun ja hänen itsensä ylitse, kun hän nousi penkiltä seisomaan. Kuni rukouksen vahvistamana meni hän voimaa ja toivoa täynnä lukukamariinsa, hieromaan otsaansa vasten Tacitusta. —

Tarhapöllöt eivät häntä häirinneet; koulu ja kaupunki olivat käyneet heille liian suuriksi ja rauhattomiksi, he katosivat äkkiä ja pysyivät poissa.

VI.

Mikael Mordtmann sai professori Löfdalin kemujen jälkeisinä päivinä hämmästyksen aiheutta.

Seuraavana aamuna ilmoitti hän isällensä, ett'eivät toiveet yrityksen onnistumisesta olleet juuri loistavat. Tämän tehtyensä oli hän lohduttanut itseänsä ajattelemalla, kuinka hän oli peloittanut vanhat kissapöllöt ja kuinka sievä Venni-rouva oli ollut.

Kaunis hän myöskin oli ja varsin ihmetyttävän nuori.

Kun ei Mordtmann mielestään nyt enää ehkä kauan tulisi oleskelemaan kaupungissa, päätti hän usein käydä rouva Venniä tervehtimässä; jos hänen täytyisi luopua tehdaspuuhasta, tahtoi hän kumminkin hyväkseen käyttää huvituksia, joita tässä ikävässä kaupungissa voi olla hänelle tarjona.

Mutta kun hän päivemmällä meni klubiin, jossa söi päivällistä, tuli paksu Jörgen Kruse hänen luokseen keskellä katua, puristi hänen kättänsä ja sanoi: "Kiitoksia, herra Mordtmann, paljon kiitoksia eilisestä! Te löylytitte oikein tuntuvasti noita oppineita herroja; oli kuin itse olisin lausunut sanat, jotka rouva Löfdal sanoi alkeiskoulun pojista. Katsokaapa vaan minun Marttiani! Hän oli toden totta yhtä kelpo poika kuin moni muu pienempänä, säästi kupariroponsa ja autti höystemyymälässä. Mutta nyt — hän on, Herra minua armahtakoon, lähes 16-vuotias — nyt kun tuo latinalainen oppi on häneen mennyt, nyt on hän tullut niin tyhmäksi, ett'en uskaltaisi jättää, puotia hänen haltuunsa puoleksi tunniksikaan — niin, sitä paitsi hän ei tahtoisi seisoakaan siellä. Tuohon latinaan en paljo luota, ja ell'ei hänen äitinsä sitä tahtoisi, ottaisin hänet koulusta huomispäivänä."

Mikael Mordtmann ei ensinkään tietänyt, mitä olisi vastannut; ja kun edempänä kadulla apulais-opettaja Aalbom kulki sivutse hyräillen, tahtomatta nähdä häntä, ymmärsi hän *sen* paljoo paremmin.

Mutta ei ainoastaan paksu Jörgen tuosta puhunut, vaan useat varakkaista pikkukauppiaista esittivät enemmän tai vähemmän julkisesti, että, hänen esiytymisensä, professorin kemuissa oli ollut heidän mielensä mukainen.

Ja vihdoinkin ymmärsi hän, että nuo kemut olivat olleet jonkinlainen juhla kaikille näille ihmisille, jotka usein olivat kuulleet, ett'eivät mitään tietäneet eivätkä mitään muuta ymmärtäneet kuin koota rahoja, juhla siitä syystä, että henkilö latinaa oppineiden omasta piiristä kääntyi noita korkeita, pöyhkeitä herroja vastustamaan.

"*Never mind*", ajatteli Mordtmann, joll'eivät mitään muuta tahdo, niin kernaasti minun puolestani. Pääoma oli pääasia, ja siinä suhteessa ei hän suuria voinut odottaa virkamiehiltä ja koulu-opettajilta; jos hän voi toteuttaa aikeensa ja päästä masentavasta pa'osta, — ei hän suinkaan säästäisi mitään vaivoja.

Hän kävi sen vuoksi kaksinkertaisella innolla ympäri ja puhui fosforihappoisesti mustissa konttooreissa, ja hänestä pidettiin paljon; mutta kun tultiin pääkohtaan, itse osakkeiden kirjoittamiseen, kohtasi hän aina ylipääsemättömän esteen, lujan loukkauskiven, — professorin.

Niin kauan kuin professori Löfdal pysyi etäällä yrityksestä, pysähtyi kaikki paljaaseen puheeseen. Hän oli kuitenkin ainoa, joka ymmärsi asian. Oppinut hän oli, rikas hän oli, ja ell'ei hän tahtonut ottaa yritykseen osaa, oli kai asiassa sentäänkin jokin kipeä kohta, vaikka se näyttikin loistavalta.

"Antaa professori Löfdalin ensin kirjoittaa nimensä, kyllä minä sitte yhdyn ja monta muuta", sanoi Jörgen Kruse.

Kauan ei Mikael Mordtmannin teräväpäisyys työskennellyt tämän esteen karkoittamiseksi. Hän pani pitkän englantilaisen vieraissakäynti-takkinsa nappiin ja läksi Venni-rouvaa tervehtimään.

"Vihdoinkin!" huudahti tämä hänen tullessaan.

"Suokaa anteeksi, rouva! Minun kyllä olisi ennen pitänyt käydä kiittämässä —"

"Ei, ei, korkeimmasti kunnioitettava mister Mordtmann! Tuosta käytöstavasta, tuosta nuotista emme enää välitä keskenämme! Te olette kerrassaan kadottanut oikeutenne olla englantilainen minua kohtaan. Tehkää hyvin ja istukaa kuin vanha ja rehellinen vapauden puolustaja ainakin! Jos voitte

lepyttää toiset suuttuneet jumalat inhottavalla suudallanne, tehkää se kernaasti minun puolestani. Mutta täällä Te olette minun miehiäni, maanmieheni, ja kaikki teidän virheettömyytenne on turhaa vaivaa."

"Tulin, rouva" — mutta pitemmälle hän ei ehtinyt, sillä sekä hän että rouva purskahtivat sellaiseen nauruun muistellessaan viimeistä yhtymystänsä ja miettiessään hänen onnistumatonta kursastelu-koettansa, että he vihdoinkin sydämellisesti puristivat toistensa käsiä; ja silmänräpäyksessä syntyi heidän välillään semmoinen tuttavuus, jommoista muuten pitkällinen yhdessä-olo tuskin olisi vaikuttanut.

"Te olitte varsin verraton tiistaina", lausui rouva Löfdal tarttuen neulomukseensa; Mordtmann istui matalalla tuolilla lähellä neulomuspöytää; "Te ette voi mieleenne kuvitella miltä minusta tuntuu vihdoinkin tavata samanmielinen henkilö, jolla on rohkeutta lausua mielipiteensä. Täällä on kyllä yksi ja toinen, esim. lehtori Abel, joka tuumiskelee uusia mielipiteitä, mutta salamyhkää, ikäänkuin olisivat ne vaarallisia räjähdysaineita."

"Joita ne muuten ovatkin, rouva hyvä! Näittehän itse, kuinka meidän tulipallomme lensivät vasten noiden oppineiden herrain silmiä."

"Aivan oikein, aivan oikein! En milloinkaan unohda apulais-opettaja Aalbomin katsantoa; minä melkein pelkäsin hänen tukehtuvan. Mutta kuulkaapas, herra Mordtmann, oletteko myöskin miettineet mitä seurauksia tuona iltana lausumillanne sanoilla voi olla? Sellaista ei näette suvaita tässä kaupungissa, tiedättekö siitä!? Minun suhteeni on asian laita toinen; minä olen kaupunkilainen, ja kaikki tietävät, että olen auttamaton — olenhan sitä paitsi vaan nainen! Mutta Teille —"

"No, enhän minäkään erittäin suurta arvoa pane tämän kaupungin arvosteisiin."

"Mutta, hyvä herra Mordtmann, onhan mitä tärkeintä Teille, että miellytätte."

"On siinä suhteessa, että sitä ihminen aina kernaasti tahtoo jättää jälkeensä miellyttävän —"

"Sitä en tarkoita, ymmärrättehän, että ajattelen suutaa ja kaikkea muuta pahalta haisevaa, jota aiotte valmistaa."

"Vai niin, Te ajattelette ehdotettua tehdasta, mutta siitä ei luultavasti tule mitään."

"Eikö? Sepä oli ikävää Teille. Karsten sanoi eräänä päivänä kauppiasten mielialan olevan myötäisen."

"Luuliko professori niin! Minä, paha kyllä, olen tullut vastaiseen päätökseen; kaikissa tapauksissa aion pian matkustaa."

"Matkustaa? Täältäkö?"

"Niin, takaisin Englantiin."

"Jätättekö tehdas-puuhan?"

"Jätän, kumminkin vastaiseksi; minä en voi saada mitään aikaan."

"Mutta tästähän ei minun ole ensinkään hyötyä", huudahti Venni-rouva, "vihdoinkin olen löytänyt säädyllisen ihmisen, jonka kanssa voin keskustella, ja hän tahtoo matkustaa pois! Se ei ensinkään käy laatuun! Selittäkää kumminkin mikä este nyt on tullut? Minkä tähden täytyy Teidän luopua siitä? Pelkäävätkö he rahojensa menevän hukkaan, nuo pikku sillikuninkaat?"

"Pienet eivät ole pahimpia."

"Isot kauppahuoneetko sitten eivät tahdo yhtyä: With tai Garman & Worse?"

"Korkeammalle!"

"Korkeammalle? Sitä en käsitä."

"Saanko sanoa Teille, rouva, kenen vuoksi tehdaspuunani jää onnistumatta?"

"Tietysti, sanotte kai ja heti sittenki."

"Teidän miehenne."

"Karstenin? Eforin? Mutta, herra Mordtmann, miellyttättehän Te häntä suuresti."

"Kyllä, herran tähden, professori on ollut erin-omaisen kohtelijas minulle, mutta —"

"No? Mutta —?"

"Mutta osakkeita hän ei tahdo ottaa."

"Ett'eikö? Sepä on kummallista. Muuten kuulen kaikkein ihmisten sanovan, että Karsten on kovin toimelijas ja varovainen raha-asioissa. Kuulkaapa, sanokaa vilpittömästi, näin meidän keskemme, luotatteko itse yritykseenne?"

"Tahdotteko nähdä näyttö-kaavan?" kysyi Mordtmann tarttuen taskuunsa.

"En, en suinkaan! Mutta vastatkaa minulle: luuletteko itse —?"

"Meillä on tässä", keskeytti hän mitä vakavimmalla asioimis-äänellä, "kuten saatte nähdä, sarja analyysejä —"

"Antakaa minun olla rauhassa iljettäviltä analyyseiltänne", lausui Venni-rouva nauraen.

"— ja sen lisäksi erikohdittain lueteltu arviolasku ynnä", jatkoi Mordtmann; ja nyt oli mahdotonta enää saada vakavaa sanaa häneltä. Hän huvitti Venniä vielä hetkisen asioimis-tavallaan ja näyttelemällä kohtauksia käynnistään kaupungin porvarien luonna, kunnes nousi lähteäkseen ja sanoi hyvästi.

Mutta hänen mentyään, mietti rouva asiaa. Kovin kiusallista olisi todellakin, jos hän nyt matkustaisi pois. Venni päätti sentään kysyä Karstenilta, miksi hän ei voisi ottaa paria osaketta, kun kaikki riippui hänestä.

Professori vastasi — keskustelu alkoi päivällispöydässä — ett'ei hän periaatteellisista syistä mielellään pannut rahoja kiinni kaupungissa oleviin yrityksiin.

Mutta olihan tämä varmaan hyvin hyötyisä?

No, voinhan siitä ehkä syntyä hyvä toimi.

"Niin, vastaa minulle, Karsten — ymmärräthän sinä, kuten sanotaan, vähän sitä asiaa — luotatko sinä tuohon tehtaaseen?"

"Suoraan sanoen: en, ja sen tähden, ett'en itse ymmärrä paljoa tai mitään käytöllisestä kemiasta, ja toiset, joiden pitäisi antaa rahaa, ymmärtävät vielä vähemmän; sellaisesta ei tavallisesti tule tuottavaa yritystä."

"Mutta, ukkoseni, tuleehan Mordtmann hoitamaan sitä; ja ymmärtää hän sitä, eikö niin?"

"Olkoon niin, mutta — hänen isänsä toiminimellä ei ole suurta arvoa; englantilainen kauppahuone, josta aina puhutaan, ei vielä ole kirjoittanut minkäänlaista summaa."

"No niin, mutta sinä et mieti aseman kaikkia etuja; Mordtmann, joka itse on hoitanut moista laitosta Englannissa ja joka —"

"Oletko hiljan puhunut nuoren Mordtmannin kanssa?"

"Olen, hän kävi täällä aamupäivällä? hilloin kertoi hän minulle, että hänen oli mahdotonta saada osakkeita kirjoitetuksi, ennenkuin sinä tahtoisit näyttää hyvän esimerkin."

"Ah, nyt alan käsittää! Ja sitten herra Mordtmann oli niin ovela — —"

"Hyi sinua, Karsten! Aina sinä luulet ihmisiä yhtä harkitseviksi kuin itse olet. Hän kertoi minulle kaikki ihan luonnollisesti, eikä silloin, se on varmaa, kummankaan päähän pistänyt, että minä sekaantuisin noihin asioihin."

"Oh, Mikael Mordtmann on — —"

"Minä näen päältäsi, että ajattelet: hän on bergeniläinen", sanoi Venni-rouva hieman äreästi.

"Jotakin sellaista, aivan!" vastasi professori, "jos muuten haluat ottaa osaa tähän yritykseen, niin kyllä minä, herran tähden, kirjoitan niin monta osaketta kuin tahdot; sinunhan rahat ovat."

"Hyi, Karsten — tiedäthän, etten tahdo sinun sanovan tuolla tavalla! Minä en tahdo olla missään tekemisissä raha-asiaiden kanssa, minä en millään ehdolla tahdo, että ostat osakkeita minun tähteni."

Venni-rouva kiivastui pian keskusteltaissa ja silloin kävi hänen miehensä aina tyyneemmäksi.

"Kylliäpä sinä kuitenkin osakkeita tahdot ja saat, pikku Venniseni! Huomaahan hyvin sinun mielesi niitä tekevän; ja sillä tavoinhan saamme pitää herttaisen herra Mordtmannin jäljellä."

Abraham istui katsahtaen salaa toisesta toiseen. Hän ei ymmärtänyt, mutta näki, mitä usein ennenkin oli nähnyt, että äiti oli kiivastunut ja isä leppeä ja ystävällinen.

Iltapuolella piti hänen tavallisuuden mukaan lukea Mariuksen kanssa; mutta hänellä oli siihen hyvin vähä halua. Oli toukokuun ensi päivät käsissä, ja he kertasivat kaikkia aineita tuota peloittavaa vuositutkintoa varten, joka oli päättävä pikku Mariuksen kohtalon.

Siitä syystä istui *hän* ahkerasti kirjainsa ääressä; mutta Abrahamilla oli niin vähän halua.

Aurinko paistoi äsken puhjenneisiin karviaispensaan lehtiin alaalla puutarhassa, taivaalla ei ollut pilvenhattaraakaan.

Abraham istui vaan ja teuhasi sekä matematiikan että kreikan kanssa Mariuksen suureksi kauhistukseksi; vihdoinkin alkoi hän messuta Pontoppidanin Selityksestä, jota he seitsemättä tai kahdeksatta kertaa koulussa kertoivat.

Marius nauroi ja pyysi vuorotellen häntä taukoamaan, mutta Abraham oli parantumaton; hän viskasi kaikki kirjat sänkyyn ja huusi: "Tule, lähdetään kalastamaan!"

Pikku Marius oli heikko vastustamaan, ja niin sousivat he lahdelle ja onkivat pikkuturskia tyynenä, kauniina iltana.

Mutta seuraus oli myöskin, että Mariuksen kävi kovin hullusti seuraavana päivänä. Jo tietoisuus siitä, ett'ei ollut lukenut niin paljon ja kunnollisesti kuin hänen tapansa oli, teki hänet sekapäiseksi ja epävarmaksi yksinkertaisimpain asiain suhteen.

Sitä paitsi pani kohtalo rehtorin tulemaan luokalle Aalbomin latinatunnilla kuuntelemaan, minkä hän välistä teki, kun hänellä aikaa oli.

Aalbom tahtoi siis nyt lukuvuoden lopulla näyttää rehtorille, kuinka pitkälle hänen rakkaat oppilaansa olivat edistyneet hänen johdollansa; sen tähden kysyi hän ensin priimukselta ja sitten Mariukselta.

Abraham istui kuin tulisilla hiilillä; tunsihan hän Mariuksen juurta jaksain ja tiesihänhän, kuinka helposti hänen suuri päänsä auttamattomasti voi "tulla kiinni" pienimmässäkin pikkuseikassa, kun se vaan sattui epäkuntoon. Edellisellä tunnilla oli kreikka häneltä jo käynyt hullusti, mutta Piikkisika oli suurella vapaamielisyydellä sallinut Abrahamin kuiskata hänelle joka sanan pöydän ylitse.

Lomahetkellä oli pikku Marius sanonut:

"Sinun ei olisi pitänyt houkutella minua kalastamaan eilen, Abraham! Minä en taida niin mitään ja saan varmaan kysymyksen joka aineessa tänäin. Seurauksena on, että saan 6 enkä tietysti pääse luokalta kesäksi."

Abraham alkoi käsittää mitä tämä oli Mariukselle, hän ei oikeastaan koskaan ollut sitä oikein miettinyt. Mutta pikku Mariuksen nyt hyvin virheellisesti erästä Horatiuksen oodia lukeissa, mietiskeli hän, kuinka avuttomaksi hänen paras ystävänsä sentään tulisi uutten toverein joukossa, jos jäisi luokkaan, kun hän itse, Abraham, luonnollisesti muutettaisiin neljänteen latinaluokkaan.

"Ei, ei, Gottwald, sinä sanot erehdyksestä väärin", lausui apulais-opettaja Aalbom kissanystävyydellä, sillä pikku Marius teki vian toisensa perästä, mutta hän ei tohtinut rehtorin tähden laskea haukkumasanojaan valloilleen. "Mietippä nyt, poikaseni — mitä? *fallo, fefelli*, sanot, se on aivan oikein; mutta supiini — supiini, kilttiseni — mitä?"

"— *fe — fe — fe*", ännkäsi Marius auttamattomana; hänen päässään ei enää ollut ajatuksen rahtuakaan.

"No mutta, herranen aika, mitä sillä kaksinnolla supiinissä teet?" huusi Aalbom; mutta silmäys rehtorin puolelta sai hänet hillitsemään itsensä. "Mietippäs nyt, Gottwald! Sinä tunnet aivan hyvin nuo verbit, kun vaan ajattelet; niitä ei ole useampaa kuin kolme, neljä sellaista — muistathan: *pello, pepuli, pulsum* — siis *fallo fefelli* — no?"

"— *pulsum*", vastasi Marius, kiertäen sinistä nenäliinaansa sormiensa ympärille.

"Mitä loruja, Gottwald, teetkö pilkkaa minusta? — oikein, herra rehtori, se on totta, ollaan nyt vaan levollisia — mitä? — ole nyt vaan levollinen, poikaseni, niin selvenee asia; aletaan siis alusta, asioista,

jotka tunnet sormillesi — ole vaan levollinen, mitä? poikaseni!" hänen äänensä vapisi kiukusta: "siis: *amo, amavi* — no, supiini? — *ama* —"

"— *ama* —", toisti Marius ja hellitti nenäliinastaan.

"Vai niin, nyt menee liian pitkälle!" huusi Aalbom ja unohti varsin rehtorin; "oletko uppiniskainen, nulikka? Mikä ympyriäinen pöytä on latinaksi? Ympyriäinen pöytä? No, vastaatko?"

Mutta Marius ei äännähtänytkään, ja apulais-opettaja syöksyi häntä päin, juurikuin olisi tahtonut lyödä häntä rehtorista huolimatta. Mutta joko hän aikoi tai ei, kaatui Marius pöydän ja penkin väliin, ennenkuin apulais-opettaja ehti hänen luoksensa.

"Kaatuiko hän?" kysyi rehtori, tullen Aalbomin luoksi, joka seiso i kumartuneena, pöydän ylitse katsoa tuijottaen pikku Mariukseen.

Mutta samassa kuului mielenliikutuksesta vapiseva ja niiskutusten keskeyttämä ääni luokalta; kaikki kääntyivät ympäri ja näkivät Abraham Löfdalin seisovan suorana, kalman kalpeana, kasvat muuttuneina: "Hävytöntä — mitä hävytöntä!" lausui hän herittäen nyrkkiänsä Aalbomille. "Te olette — itse *perkele!*" sai hän vihdo i sanotuksi, tarttuen lujasti pöydän syrjään.

"No — mutta, Abraham — Abraham Löfdal! Oletko tullut tuikihulluksi, poika?" huusi rehtori; koko pitkänä opetusaikanansa ei hän koskaan ollut niin kovin pelästynyt. Itse Aalbomkin seiso i kuin kivettynyt ja unohti melkein pikku Mariuksen, joka makasi lattialla liikahuttamatta.

Mutta Martti Perässäpyrkijä siirsi päättävästi penkin pöydän edestä ja nosti ylös Mariuksen; hän oli kalpea ja silmät olivat ummistuneina.

"Tuokaa vähän vettä", sanoi Martti äreällä tavallaan, pitäessään Mariusta pystyssä.

"Niin, vettä — mitä?" alkoi apulais-opettaja; "Gottwald on kipeä — hävytöntä on lähettää poika kouluun kipeänä — mitä?"

Tällä välin seiso i rehtori Abrahamin edessä, tuijottaen häneen; vihdo i sanoi hän tyyneesti ja ankarasti: "Mene kotiosi, Löfdal! Minä puhun vanhempaisi kanssa."

Kuolon hiljaisuus vallitsi luokalla, kun Abraham kokosi kirjansa ja läksi. Suuttumus, joka oli kiehunut hänessä apulais-opettajan Mariusta kiduttaissa, raukeni niin kummallisesti äkkiä tyhjään; mennessään yksin koulupihan poikki — opetustunti ei vielä ollut loppunut — alkoi hän miettiä mitä oikeastaan oli tehnyt ja mitä hänen isänsä sanoisi.

Hän ei tohtinut mennä suoraa päätä kotio, vaan jätti kirjansa tutun leipurin luoksi, ja läksi pitkälle kävelyllä kaupungin itäiseen osaan, jossa hänen ei tarvinnut peljätä helposti kohtaavan isänsä.

Sillä välin virkosi pikku Marius tainnoksistaan, kun sai kylmää vettä kasvoihinsa; hän makasi puolen tunnin ajan sohvalla rehtorin salissa, jossa hänelle annettiin Hoffmannin rohtoja, kunnes vahvistui niin paljon, että vahtimestari voi saattaa hänet kotio; rouva Gottwald ei asunut kaukana kaupungissa.

Pikku Marius jätti siis koulun, kalpeana ja puolittunnotonna, nojautuen vahtimestariin, joka kantoi kaikkia hänen kirjojansa. Haisueläimet virtasivat kokoon ja juoksivat katsomaan häntä kasvoihin; muutamat aikoivat ruveta tekemään pilkkaa rottakuninkaasta, mutta eräs isommista sanoi: "Antakaa hänen olla, hän on kipeä."

Ensi kerran pääsi hän siis pilkatta vihollistensa lävitse.

Rehtori olisi paljon huolellisemmin pitänyt muretta pikku professoristaan, ell'ei Abrahamin esiytyminen kokonaan olisi kiinnittänyt hänen ajatuksiaan.

Voihan helposti tapahtua, että oppilas tunnilla tuli kipeäksi; pikku Marius ei varmaankaan ollut ollut terve koko päivänä, sen voi huomata heti kuulusteltaissa; olihan hän tehnyt virheitä runomitankin suhteen, jota hän ei muuten koskaan, sattumaltakaan tehnyt. Ja rehtorin täytyi melkein myöntää Aalbomin olleen oikeassa yhä edelleen toistaessaan että oli hävytöntä lähettää kipeitä lapsia kouluun.

Mutta Abraham — Abraham Löfdal — hävytön, uppiniskainen, julkisesti uhkaava! Hänen suhteensa ei voinut erehtyä; tässä pojassa itivät mitä vaarallisimmat viettymykset hyvin kasvatetun ja vapaan esiytymistavan peitossa.

Jos hän sentään olisi ollut raakain ja sivistymättömäin vanhempain poika, jollaisia oli niin paljo; mutta professori Löfdalin, niin hienon, niin säädystyneen ja tuikisivistyneen miehen poika! Ja hänen ainoassa pojassaan esiintyy äkkiä mitä julkein uhkamielisyys ja kapinallisuus!

"Hänen äitinsä on hyvin vastustushaluinen luonteeltaan," puhkesi Aalbom varovasti puhumaan; hän tiesi rehtorin pitävän Venni-rouvaa erittäin suuressa arvossa.

Mutta toinen katsoi sivulle eikä vastannut; hän tuli ajatelleeksi viimeistä keskustelua professorin päivällis-kemuissa.

Siitä syystä ei hän mennytkään kotio Löfdalin luoksi, kuten alkuperäisesti oli aikonut, vaan kirjoitti hyvin vakavan kirjeen professorille, selitti asian ja lausui sekä opettajana että perheen vanhana ystävänä vakuutuksensa olevan, että nuo heidän rakkaan Abrahaminsa luonteessa esiintyneet pahat taipumukset ainoastaan mitä suurinta ankaruutta ja vakavuutta osoittamalla vielä voitaisiin tukahuttaa.

Professori Löfdal sai tämän kirjeen neuvottelu-tunnillaan 12 ja 1 välillä ja ällistyi niin, että heti lähetti potilaat, jotka voivat odottaa seuraavaan päivään, ja kiiruhti toisten suhteen.

Hän ei koskaan ollut voinut aavistaakaan, että poikansa voisi käyttäytyä sillä tavoin. Itse oli hän elänyt moitteettomasti kuin hyvin kasvatettu mies ainakin. Hän ei oikeastaan milloinkaan ollut nöyryyttänyt itseänsä, sitä ei kukaan voinut sanoa; päin vastoin oli hän ymmärtänyt pitää ihmiset etäällä itsestään. Mutta koskaan hän ei ollut joutunut rettelöihin esimiestensä kanssa; ei milloinkaan ollut hänen sielussaan syntynyt mitään kapinallisuuden kaltaista.

Aluksi hän ei millään muotoa voinut käsittää mikä Abrahamiin oli mennyt; olipa tuo sen lisäksi tapahtunut asian suhteen, joka ei koskenut häneen. Jos opettaja ehkä oli ollut vähän kiivas Gottwaldille, ei sen vuoksi ollut järjellistä tuolla tavoin närkästyä ja saattaa itseään suurimpiin ikävyyksiin toisen tähden.

Mutta sen vaikutti tuo hullunkurinen poikaystävyys, nuo kiihottuneet mielipiteet rohkeudesta ja uskollisuudesta, joiden lähteen professori aivan hyvin tunsi.

Jo pitkät ajat oli professori aavistanut päättävän ottelun syntyvän itsensä ja vaimonsa välillä pojan suhteen. Hän oli alituisesti koettanut välttää ja lykätä sitä toistaiseksi, sillä hän inhosi riitaa ja toraa perheessä.

Mutta monta seikkaa osoitti nyt ratkaisevan hetken lähestyvän. Hänen luonaan päivälliskemuissa ollutta keskustelua oli kerrottu ja selitetty, jotta se jo oli tärkeä kohta kaupungin sisällisessä historiassa; ja paljo oli professorin täytyntä sulattaa sekä mies- että nais-ystävänsä luona sen tähden, että hänen huoneessaan voi tapahtua jotakin sellaista, jolla oli niin suuri yhtäläisyys skandaalin kanssa.

Sitä paitsi oli hänen ja rouvan välillä edellisenä päivänä ollut hiljainen epäystävällisyys, kun puhuivat tehtaan osakkeista.

Professori oli suoraa päätä mennyt kauppayhdistykseen, jossa tyhjä nimilista kauan oli kummituksena levännyt, ja kirjoittanut 10 osaketta. Sitten oli tuo liian paljo hänen itse mielestäänkin, mutta oli hänen vaimoansa kohtaan käyttämänsä menettelytavan mukaista.

Nyt, Abrahamin jutun jälkeen, oli hän kokonaan voiton puolella; ja vaikka tuo tapahtuma, Abrahamin käytös, kuinkakin suuresti häntä harmitti, oikeinpa suretti, ei hän kuitenkaan voinut olla jonkinlaisella tyytyväisyydellä ajattelematta kaikkia pistelijäitä sanoja, joita nyt saisi tilaisuuden purkaa vaimoansa vastaan.

Monta vuotta oli heidän avioliittonsa käynyt hiljaista ja kuivaa uraansa; Venni oli ollut pikainen kiivastumaan, Karsten aina tyyni, valmis peittämään vaimonsa säännöttömyksiä myöhemmin halveksi Venni miestensä vähäsen, sillä välin kun tätä, joka heti havaitsi sen, kalvoi halu voittaa ja pakoittaa hänet katselemaan asioita samalta kannalta kuin hän itsekin.

"Nyt ovat seuraukset sinun menettelytavaltasi tulleet näkyviin", alkoi hän sen vuoksi kirja kädessä saliin astuissaan; "olen aina sanonut, että turmelet pojan kiihottuneilla mielipiteilläsi, ja nyt on rokka valmisna. Tässä on kirje rehtorilta: Abraham on ollut uppiskainen koulussa."

"Mutta, Karsten, mitä oikein sanot?"

"Hän on noussut opettajiansa vastaan, herittänyt nyrkkiänsä apulais-opettaja Aalbomille ja sanonut häntä perkeleeksi."

"No, Jumalan kiitos, ei sentään pahempaa!" lausui Venni-rouva rauhoittuneena.

"Ei pahempaa? Ei pahempaa? Jaa, se on sinun kaltaistasi! Pian, tapahtuu ett'et enää voi suvaita muuta kuin mikä on uppiskaisista ja kapinallista kaikkea ja kaikkia vastaan. Mutta nyt sanon minä sinulle yhden asian, korkeasti kunnioitettava rouvani! Nyt on minun kärsivällisyyteni loppunut. Poika on

myöskin minun, enkä minä tahdo hänestä perin pohjaista hullupäätä, josta tulee yhteiskunnan hylky omaistensa häpeäksi ja suruksi."

"Kylläksi kauan olen nähnyt sinun täyttävän häntä hullumaisilla mielipiteilläsi, ja nyt on opetuksesi kantanut hedelmiä, mutta nyt saat myöskin antaa anteeksi, että minä isänä otan vallan käsiini pelastaakseni, mitä vielä pelastaa voi. Onko hän kotona?"

"En ole nähnyt häntä."

Venni-rouva ei oikein varmaan tietänyt, mitenkä käyttäyisi tämän miehensä tavattoman kiivauden suhteen; eihän hän myöskään oikein tuntenut mitä Abraham oli tehnyt; kysyäkään hän ei tahtonut niin kauan, kun miehensä kohteli häntä sillä tavoin.

Mutta kun Abraham vihdoin väsyneenä ja, nälkäisenä tuli kotio ja hiipi saliin, kalpeana ja alakuloisena, sanoi Venni hänelle: "Mutta Abraham mitä sinusta kuuluu? Mitä olet tehnyt?"

Abraham tuijotti häneen; hänen ainoa toivonsa oli ollut äiti; mutta ennen kuin poika ehti vastata, aukasi professori ovensa ja kutsui hänet luoksensa.

Venni-rouva kuuli hänen puhuvan ankaralla äänellä ja taukoamatta; hän ei voinut kestää kauemmin, sisälle hän ei myöskään tahtonut mennä, sen tähden hiipi hän ruokahuoneeseen.

"Kuinka voit saattaa minulle tämän suuren, surun, Abraham?" alkoi professori vakaana ja melkein surullisena; "olin niin varmaan toivonut voivani tehdä sinut hyödylliseksi ja hyväksi kansalaiseksi, pojaksi, josta minulla olisi iloa ja kunniaa; ja sen sijaan alat sinä jo lapsuudessasi ilmaista taipumuksia, jotka varmemmin kuin mikään muu johtavat sinut turmioon, sillä laiskuus, poikamainen kevytmielisyys ja vallattomuus voivat kadota vuosien kuluessa ja järjellisen kohtelun kautta, mutta kapinallinen henki kasvaa melkein aina, kun se kerran on päässyt juurtumaan. Aletaan ensin uhkaamalla ja pilkkaamalla opettajia, sitten halveksitaan isää ja äitiä ja lopuksi ei tahdota nöyrystyä itse Jumalankaan edessä! Mutta tiedätkö mitä ihmisiä sellaiset ovat? — Sellaiset ovat pahantekijöitä, yhteiskunnan roistoväkeä, jotka eivät tottele lakia ja jotka täyttävät vankilamme. Sinun käytökseni tänään on värisyttänyt minua enemmän kuin sanoa voin; minä en kykene torumaan, enkä rankaisemaan sinua, en edes tiedä, voinko pitää sellaista poikaa huoneessani."

Näin sanottuaan meni hän ulos huoneesta.

Tämä oli hyvin mietitty puhe professorilta ja teki vaikutuksensa.

Yksinään käydessään oli Abraham kuvitellut saavansa mitä ankarimpia nuhteita, mitä ankarimman rangaistuksen keksiä voi, mutta tämä oli jotakin, jota hän ei ollut voinut aavistaakaan.

Ensin tuo murheellinen, apea ääni, sitten kovat sanat ja lopuksi tuo hirveä mahdollisuus, että hän ehkä ajettaisiin pois kotoa, pois äidin luota — *siinä* vasta alkoi hän niin paljon käsittää, että purskahti itkuun ja makasi kauan sohvalla itkein. Kuinka käsittämättömältä tuo tekonsa hänestä tuntui! Mitä hänestä tulisi?

Pitkän ajan perästä aukasi professori oven ja käski häntä ruualle.

Venni-rouva ei vielä ollut saanut oikein selvää asiasta; mutta sen mukaan, mitä hän sai tietää, täytyi hänen sentään myöntää Abrahamin käyttäytyneen sangen sopimattomasti. Mutta kuitenkin ihmetteli hän, että tämä vähäpätöinen asia — sillä ei hän tuo oikeastaan niin perin vaarallista ollut — että tämä voi häntä niin suuressa määrin nolostuttaa. Venni tunsu itsensä kovin raskautetuksi ja sanomattoman onnettomaksi; hän tunsu mitä suurimman halun heittäytyä Abrahamin kaulaan ja itkeä tarpeekseen.

Abraham oli sortuneena nojallaan rokkansa päällä; hän ei tällä hetkellä suuresti ollut tuon kalpean sankarin kaltainen, joka seisoi uhkamielisenä puristaen nyrkkiänsä Aalbotille ja sanoen häntä perkeleeksi.

VII.

Suuri tapahtuma kaupungissa oli, että professori Löfdal oli ottanut 10 osaketta tehtaaseen; ja sitten kävi niin kuin Jörgen Kruse oli ennustanut. Kauppahdistyksessä tapeltiin listasta; kävipä pari päivää yrityskuumeen tapainen leyhkö kaupungin muuten niin hengettömässä ja hitaassa liike-elämässä.

Neljäntoista päivän perästä lähetti Mikael Mordtmann isällensä sähköitse tiedon, että 96,000 taalaria oli kirjoitettu.

Nuori Mordtmann oli loistavan hyvällä tuulella, sekä iloinen toiveista päästä suuremmoisen liikkeen esimieheksi että ylpeä siitä, että oli niin hyvin pelinsä hoitanut. Latinaherrain karsaista silmäyksistä välitti hän viisi; kauppa-aailma — realitit — piti hänen voittoa, ja sen hän oli tehnyt.

Hän saikin Isak Mordtmann ja kumpp:ilta tunnustavan kirjeen ynnä tarkempia ohjeita johtokunnan suhteen, joka oli valittava; professori Löfdal piti välttämättömästi kuulua siihen.

Mikael Mordtmann pani asian toimeen seuraavana sunnuntaina professorin luona — hän söi siellä säännöllisesti joka sunnuntai; oli muuten vähän rasittava ilma perheessä Abrahamin jutun jälkeen; isä kohteli tätä yhä edelleen kylmyydellä, joka piti hänet tuskallisessa ponnistuksessa.

Professori kieltäytyi aluksi kunniaista tulla valituksi johtokuntaan. Ei hänellä muka ollut aikaa lääkäritoimiltaan, eikä hän myöskään ollut sovelijas sellaisiin toimiin. Olihan hän periaatteellisista syistä pysynyt erillensä liike-elämästä.

Olihan tuo vaan muodon vuoksi, huomautti Mordtmann; mistään työstä ei ensinkään ollut kysymys; pankinjohtaja Christensen tulisi hallitsevaksi päälliköksi, tarkoitus oli vaan saada professori Löfdal nimeksi johtokuntaan.

"Ettekö voi auttaa minua, rouva, taivuttamaan miestäänne?"

"En, mieheni tekee oman mielensä mukaan kaikissa sellaisissa asioissa", vastasi Venni-rouva katsomatta ylös.

"Jos sinä tahdot, eukkoseni, kuulun kernaasti johtokuntaan", vastasi professori ystävällisesti.

"Minäkö tahtoisin? Kuka niin sanoo? Kuinka sellainen ajatus päähäsi pistää?" sanoi rouva kärsimättömästi.

"Oh, miellyttäähän herra Mordtmannin tehdasyritys sinua suuresti; ja minä tahdon myös mielelläni tehdä nuorelle ystävällemme palveluksen. Siis: minä myönnyn olemaan johtokunnan jäsen, herra Mordtmann!"

"Tuhannet kiitokset", vastasi tämä eikä iloltaan huomannut rouvan katsantoa. Hän kohotti lasinsa: "Siis on kaikki kunnossa; nyt lupaan, ett'ei viivy kauan ennenkuin tehdas on valmiina."

Venni-rouva oli pahalla päällä. Hänen ja Mordtmannin välillä niin äkkiä syntynyt ystävällisyys alkoi jo haitata häntä; hän huomasi varsin hyvin, että hänen miehensä otti vaarin joka sanasta ja joka silmäyksestä, jonka vaihtoivat talillaan; ja hän tiesi miehensä luulevan hänen tehdaskysymyksessä olleen salaliitossa tuon nuoren miehen kanssa.

Se harmitti häntä, kosk'ei asiassa ollut perää. Mutta hän tunsu rehellisyytensä joutuvan tappiolle miehensä epäileväisyyden rinnalla, jos koettaisi puolustaa itseänsä, ja että selkkaus vaan kävisi suuremmaksi.

Mutta juuri tämä seikka, että hän vastoin tapaansa heitti ajatuksen selityksen annosta siksensä, kiusotti häntä ja teki epävarmaksi hänen suhteensa mieheensä ja vieraaseen.

Sen lisäksi tuli, että hän näinä päivinä ensi kertaa oli tuntenut, mitä hän usein oli vapistuksella pelännyt: että hänen poikansa voisi tulla hänelle vieraaksi, tai että kaikissa tapauksissa jotakin voisi tulla heidän väliinsä ja karkoittaa rajattoman ystävällisyyden, joka tähän asti oli heidän välillään vallinnut.

Kun Venni vihdoin sai kuulla koko kertomuksen Mariuksesta ja Aalbomista Abrahamilta itseltä — tämä kertoi seikan silmät lattiaan luotuina ja vielä varsin pelästyneenä teostaan — otti äiti hänet syliinsä ja huudahti: "No, mutta Herra Jumala, ovatko he toruneet sinua siitä? Olisitko istunut katsellen, kun parasta ystävääsi kidutettiin? Siinä teit kelpo pojan lailla, Abraham!"

Mutta poika katsahti pelästyneenä häntä kasvoihin ja ensi kerran huomasi äiti, ett'ei pojalla ollut täydellistä luottamusta häneen.

Samassa silmänräpäyksessä juolahtikin hänen mieleensä, että oli vaarallista suorastaan vastustaa miestänsä, opettaa poikaa päinvastoin isän neuvoa, kiittää häntä siitä, minkä tiesi surettavan ja pelottavan toista.

Rouva Venni oli usein ajatellut, että se hetki oli tuleva, jolloin poika havaitsisi suuren juovan, joka oli isän ja äidin välillä mitä vakavimmissa asioissa.

Mutta hän oli ajatellut suuria, uskonnollisia kysymyksiä ja oli valmistainut. Hän aikoi sitä myöden kuin Abraham tuli niin suureksi, että tarvitsisi saada siitä tiedon, suoraan ja rehellisesti, sanoa hänelle, ett'ei hän itse suinkaan uskonut kaikkea, mitä muut ihmiset uskoivat.

Hän olikin jo alkanut tehdä tätä ja oli monta kertaa puhunut Abrahamin kanssa sellaisista asioista. Vaikeata se oli, mutta hän toivoi aina, suuren rehellisyytensä selvittävän pojalle, että tämä kaikessa huoletta voi luottaa häneen, vaikk'ei hän juuri ollutkaan uskovainen, kuten muut.

Hän ei pitänyt oikeana osoittaa pojalleen kaikkea ulkokultaisuutta, mitä näki ja missä eli. Professori otti Abrahamin mukanaan kirkkoon, sanoi välistä "Meidän Herramme" ja muuta sellaista; mutta tiesihän Venni hyvin kyllä, ett'ei miehessään ollut merkkiäkään todellisesta kristillisyydestä.

Eihän hän sitä voinut selittää pojalleen; suuri oli ja suurena pysyi siis vaikeus uskonnon asian suhteen. Abrahamiakaan ei uskonnon näkynyt muulla tavalla liikuttavan kuin että se kouluaineena piti taidettaman täydellisesti ja että kirkossa käydessä naaman piti olla hurskaan näköisen ja äänen erilaisen.

Mutta jo siitä, että Venni kuuli poikansa esim. kysyvän: "Miksi et sinä koskaan käy kirkossa mamma?" — että tämä kysymys oli jonkin ulkonaisen vaikuttimen synnyttämä, havaitsi hän, muiden, — kenenkä, sitä hän tietänyt — huomauttavan poikaa hänen suhteensa.

Ja kuitenkin oli hän aina elänyt siinä toivossa, että tuo kyllä kävisi laatuun. Olipa hän välistä sitä mieltä, että Abrahamille olisi hyödyllistä, kun epäilyksen välttämätön aika valkeni, tietää äitinsä kuuluvan uskomattomien joukkoon; sen piti hänestä kiihottaa poikaa vakavasti valitsemaan ja pelastaa hänet arkamaisesti katoamasta tekohurskasten lukemattomaan joukkoon.

Mutta nyt tämä koulukysymys, niin pieni tärkeämpiin asioihin verraten, mutta niin painava, koska se selvästi osoitti eroituksen niiden välillä, joille tämä läpi oli yhteinen — kuinka hän sen selvittäisi?

Hänen sydämensä ajatus oli, että se osoitti Abrahamin rohkeutta, jonka vuoksi hän piti hänestä; mutta vastoin koulua ja isää ei hän voinut ylistää häntä siitä, että oli sanonut Aalbomin perkeleeksi. Joll'ei asiaa alusta olisi katsottu niin toden perästä, olisi hän ehkä voinut päästä helpommin siitä tukistamalla poikaa vähäsen ja varoittamalla häntä edeltäpäin ajattelemaan mitä tekee.

Mutta asian nykyiselle kannalle jouduttua, oli siitä tullut pääkysymys, jota hän ei voinut saada selville.

Abraham seiso i siis äitinsä edessä ja ymmärsi hänen vaipuneen ajatuksiinsa; ja kun tämä vihdo i n, itsekin neuvotonna, heräsi mietteistään ja näki pojan seisovan edessään yhtä huolestuneena ja tietämätönnä, ei hän keksinyt muuta neuvoa kuin laskea käsivartensa hänen ympärilleen, vaaputtaa häntä edestakaisin tapansa mukaan, ja kuiskata hänelle: "Ah, pikku Abbe-parkaseni, mitähän sinusta tulee?"

Tästä vielä enemmän sekaantuneena pysyi Abraham yhä edelleen jännittävässä mielentilassa. Koulussa kohdeltiin häntä kuin vaarallista pahantekijää, jota sentään koetetaan pelastaa lempeällä kohtelulla; itse Aalbom oli ystävällinen, jotta Abraham tunsi kylmiä värähdyksiä ruumiissaan.

Toverit ylistivät häntä ensin ja ennustivat mitä hirveimpiä rangaistuksia. Mutta kun asia päättyi kaikessa hiljaisuudessa ja opettajat olivat yhtä ystävällisiä hänelle, tultiin siihen päätökseen, että saa olla hävytön, kun on professori Löfdalin poika.

"Jos sentään olisin saanut rangaistuksen", mietti Abraham; mutta tämä kumea juhlallisuus, tämä eriskummallinen ystävällisyys joka taholta saatti hänet lopuksi miettimään, että hän varmaankin oikeastaan oli "paaria" eli sortolainen ja että aikomus oli lähettää hän johonkin laitokseen. Hän tuli araksi ja ujoksi ja oleskeli yksinään.

Hänen paras ystävänsä, pikku Marius, oli sitä paitsi kipeänä; hän oli saanut aivokuumeen. Kiltti rehtori kävi häntä tervehtimässä melkein joka päivä ja oli hyvin huolestunut pikku professorinsa tähden.

Mutta joka kerta kun hän oppitunnilla loi silmänsä Abraham Löfdaliin, oli tapahtuma ihka elävänä hänen silmissään: Abrahamin rajaton hävyttömyys oli hänen mielestään niin suuressa yhteydessä pikku Mariuksen onnettoman taudin kanssa, että hänestä vihdo i n tuntui kuin olisi Abraham Löfdal ollut syyppää kaikkeen. Tuskin koskaan lausui hän Abrahamille sanaakaan.

Professori piti salaa poikaansa silmällä ja tuli vakuutetuksi siitä, että kohtelutapa, jonka hän yksissä neuvoin opettajain kanssa oli valinnut, todellakin teki toivotun vaikutuksensa. Usein kun Abraham kalpeana ja säikähtyneenä hiipi isän sivutse kotona, kävi tämän sydämellisesti sääli häntä; mutta hän hillitsi itsensä pitkän ajan, kunnes hänen mielestään voi olla tarpeeksi.

Silloin sanoi hän vihdoin:

"Me olemme nyt tuumineet asiaa, me, vanhempasi ja koulu, ja olemme tulleet siihen loppupäätökseen, että koetamme pitää ja ehkä vielä tehdä sinut hyväksi ja hyödylliseksi ihmiseksi."

Abraham heittäytyi isänsä kaulaan ja nyyhkytti ääneensä. Lopuksi olivat he melkein peloittaneet hänet järjettömäksi, hän oli luullut, että hän lähetettäisiin vieraitten ihmisten luo, hän oli miettinyt — niin mitäpä hirveitä asioita hän sentään oli miettinyt tuntikausia vuoteellaan valveilla ollessaan! Ja nyt, kun sai jäädä kotio, oli isän armo ja leppeys hänestä niin äärettömän suuri ja liikuttava.

Professori antoi vaikutukselle aikaa juurtua ja lausui sitte vasta: "Toivokaamme nyt Herran avulla, ett'et koskaan enää saata meille tällaista suurta surua."

Sitä ei Abraham suinkaan tekisi; hän tunsu itsensä niin lannistetuksi ja särjetyksi ja niin kiitolliseksi anteeksi-antamuksesta; hän ei suinkaan milloinkaan enää osottaisi pienintäkään uhkamielisyyden rahtua. —

Kotona rouva Gottwaldin pienissä huoneissa oli hiljaista ja kolkkoa; oven helistinkellon ympärille oli käärity riepua; rouva oli ottanut tytön apulaisekseen puotiin.

Pikku Marius heikeni näet päivä päivältä. Tohtori Bentzen oli sanonut professori Löfdalille, toivottavaa olevan, että poika saisi kuolla; hän ei milloinkaan saisi järkeänsä takaisin.

Tätä ei rouva Gottwald tietänyt; yötä ja päivää kertoi hän itsekseen: hän ei saa kuolla, hän ei saa kuolla. Olihan mahdotonta ajatella, että ainoa, mikä hänellä oli, otettaisiin pois häneltä; olihan hän kärsinyt niin sanomattoman paljon.

Pikku Marius makasi tehden rottasolmuja raitiinsa, pää kuumana, silmät puoliavoinna. Hän mutisi melkein yhtä mittaa deklinatsiooneja ja konjugatsiooneja, sääntöjä ja poikkeuksia; poika paran aivot olivat varsin täynnä Madvigin poimuisia opinkutouksia, ja hän haapuili tuskallisena pimeydessä.

Oli kauniit, kirkkaat kevät-päivät ja ilma sellainen, jonka suhteen voi jotakin toivoa; rouva Gottwald läksi ja palasi taas heti sairashuoneeseen; alituisesti oli hän näkevinään käännöksen parantumiseen päin tapahtuneen.

Mutta eräänä iltana selveni hänelle, että loppu lähestyi. Pikku Marius kävi levottomaksi ja mutisi yhä nopeammin.

"Pikku Marius — kiltti pikku Mariukseni, sinä et saa kuolla äidiltäsi; sinä et saa, sillä et tiedä mikä olet äidillesi; sano ett'et jätä minua — sano!"

"Monebor, moneberis, monebitur, monebimur, monebimini, monebuntur",

vastasi pikku Marius.

"Niin, sinä olet kelpo poika, taitavin koko luokalla latinassa, sen sanoi rehtori tänään taas täällä ollessaan. Sinä et tuntenut häntä, mutta tunnethan sinä minut, eikö totta, pikku Marius? Tunnethan sinä äidin? Sano — eikö totta, sinä tunnet minut?"

"*Ad, adversus, ante, apud, circa, circiter*", alkoi pikku Marius.

"Ei, ei, pikku Marius kultaseni, ei latinaa, niin olet kiltti. Kyllä minä tiedän, kuinka taitava sinä olet, ja minä olen niin tuhma, sen tiedät sinä. Mutta sano minulle vaan, että tunnet minut, että pidät minusta, ett'et mene pois luotani, että olen kiltti mammasi, sano vaan se — sano vaan: kiltti mamma — sano vaan: mamma —!"

"— *fallo, fefelli, falsum*", vastasi Marius.

"Herra Jumala! Herra Jumala! Tuota hirveätä kieltä! Mitä ovat tehneet poika-paralleni! Hän kuolee lausumatta äitinsä nimeä, kurjan, turhamielisen äitinsä, joka on ottanut hänet hengeltä tuolla kirotulla opilla!"

Hän syöksähti etehiseen toivoen lääkärin tulevan, mutta tuleva olikin vaan yksi yläkerroksen hyrryläisistä.

Hän palasi taas makuuhuoneeseen; mutta ovella löi hän kätensä yhteen huutaen hyvin iloisena:

"O, kiitetty olkoon Jumala! Nyt jaksat varmaan paljoa paremmin, pikku Marius! koska hymyilet niin tyytyväisesti."

"Mensa rotunda", vastasi pikku Marius ja heitti henkensä.

VIII.

Mikael Mordtmannin oli tullut tavaksi pistäytyä rouva Vennin luona kello kahdentoista jälkeen tehtaalta palatessansa.

Suuri työvoima oli pantu liikkeelle laajain perkaustöiden takia; pitkin rantoja oli rakennettava vankkoja laitureita; savutorvia ja perusmuuria oli tehtävä lukemattomia rakennuksia varten.

Osakeyhtiö oli perustettu 100,000 taalarin pääomalla, ja kaupunki oli vihdoinkin tullut niin rohkeaksi, että päätettiin olla kutsumatta englantilaista kauppahuonetta ottamaan osakkeita, kun se kerta niin isosesti oli pysynyt takapuolella.

Koko pääoma kirjoitettiin siis kaupungissa, ja "Fortuna" tehdas, joksi se paljolla sampanjalla ristittiin, tuli kaupungin suosikiksi, josta sen asukkaat kopeilivat.

Mordtmann oli iloinen ja toivoa täynnä. Milloinkaan ei hän ollut ollut niin tyytyväinen itseensä ja kaikkiin. Alhaisesta asemasta, missä oli ollut vieraassa maassa, oli hän kohonnut uuden yrityksen ensimmäiseksi mieheksi, jota yritystä hän alusta asti johtaisi.

Kun ei päälliköllä eikä osakkeen-omistajilla ollut pienintäkään käsitystä asiasta, tuli hänestä pian oikea oraakeli, eikä hän myöskään ollut mahtivaikutustansa näyttämättä. Kun eivät hänen tietonsa ja taitonsa riittäneet, ei hän ujustellut käyttää suuria sanoja, jotka täydellisesti saattoivat kaikki ymmälle.

Iso joukko työväkeä sai kestäväää työtä; hän maksoi palkat lauantaisin; vaimot tulivat hänen luokseen pyytämään edeltäkäsini ja pian tunsivat hänet ja pitivät hänestä sekä alhaiset että ylhäiset. Ainoastaan virkamies-piireissä ja muutamissa taantumuspuloheen perheissä inhottiin häntä sydämen pohjasta; ja *siellä* surkuteltiin professori Löfdalia, sentähden että hänen vaimonsa veti sellaisia henkilöitä perheeseen.

Mutta Mordtmann ei siitä välittänyt; hän tunsu itsensä raittiiksi ja iloiseksi, kun varhain aamulla kauniina kesäkuukausina meni tehtaallensa, joka sijaitsi kappaleen matkan päästi kaupungin rajan ulkopuolella. Työmiehet eivät olleet englantilaisten kaltaisia, jotka vaan miettivät työtään. Täällä kotona ottivat he kunnollisesti lakin päästään, toivottivat hyvää huomenta ja sallivat itselleen aikaa puhella vähäsen, jos hän tahtoi.

Komeata olikin nähdä kaiken tämän kasvavan ja järjestyvän hänen suunnitelmansa mukaan; monet eriskummalliset rakennukset, joita koko kaupunki piti hänen kekseliäisyytensä tuottamina ihmeinä, koko tämä suurenmoinen laitos rajattomille ylipäällikkyyksineen ja runsaine rahoineen oli todella jotain, jonka johtamisesta nuori, toimelijas mies voikin olla iloinen.

Ja kuitenkin tuli vähitellen jokin muu seikka hänelle kaikkia rakkaammaksi — käynnit Venni-rouvan luona.

Hän ei ollut tutustunut moneen naiseen kaupungissa; hänen liikkeensä oli aluksi saattanut hänet tekemisiin ainoastaan miesten kanssa, ja nyt kun hän todella oli saanut niin paljon hoidettavakseen, että hänellä koko päivät oli puuhaamista, ei hänellä ollut mitään aihetta etsiä isompaa seurapiiriä kuin klubi ja professori Löfdalin perhe olivat.

Mutta sitä useimmin oli hän professorilla. Hänen oli kerrassaan sanottu olevan tervetullut, koska vaan tahtoi tulla; ja Mordtmannilla oli syytä uskoa professorin sanoja vilpittömiksi: tämä oli aina hyväntahtoinen ja kohtelijas.

Kuitenkin oli selvää, että hän kävi rouvan luona; tämä havaitsikin sen itse. Joka päivä kahdentoista ja yhden välillä vartosi hän Mordtmannia juomaan lasin viiniä sillä välin kun he hauskasti puhelivat keskenään puolituntisen.

Mutta kun oli sateinen ja ruma ilma, tuli hän ainoastaan ikkunan luo ja näytti rouvalle likaantuneet saappaansa ja märän kauhtanansa, ja silloin päätettiin tavallisesti, että hän tulisi illalla.

Venni-rouva oli anastanut itselleen sellaisen asennon, että hän kohteli Mordtmannia hieman äidillisesti, mikä hänelle asemansa vuoksi ei ollut vaikeata, vaikk'ei eroitus ijässä oikeastaan ollutkaan

mainittava.

Mordtmannin mieleistä se ei ollut, mutta hän ei vielä rohjennut pyytää saada sitä muutetuksi, ja Venni elähytti häntä käyttäen leikkilistä puhetta, joka salli monen sanan, monen silmäyksen käydä vähemmästä kuin se todellisuudessa oli.

Venni piti liian paljon Mordtmannista ja pani liian suuren arvon hänen seurallensa, tahtoaksensa ymmärtää hänen miellyttävän häntä itseään. Olihan lehtori Abelkin monta vuotta käynyt hänen ympärillään kuni huokaileva paimen, eikä toden totta koskaan ollut vähintäkään hänelle haitaksi.

Mordtmann kyllä oli jotakin perin toista kuin Abel; mutta sittekin! — Venniä ei suinkaan huolestuttanut, mitä itse teki tai mitä muut sanoivat.

Miehensä suhteen ei hän ollut epätiedossa; Karsten ei koskaan ollut osoittanut taipumusta mustasukkaisuuteen. Aina heidän naimisestaan asti oli hän ollut miellyttävän kohtelijas nuorille miehille, jotka Vennin kauneuden ja elävyyden houkuttelemina vähitellen lähestyivät tätä.

Välistä oli hän rouva Vennin mielestä mennyt hyvinkin pitkälle vapaamielisyydessään, mutta jälkeensä täytyi hänen myöntää että miehensä järkevä ja maltillinen käytös tasoitti paljon, joka muuten olisi voinut tulla kylläkin hankalaksi.

Itse ei Venni milloinkaan toden perästä ollut joutunut pois tasapainosta, ehkä suureksi osaksi sen tähden, että heidän elämänsä oli niin hiljaista ja vapaata. Tämä oli sitäkin merkellisempää, kun hän oli ollut kauan naimisissa Karsten Löfdalin kanssa, ennenkuin huomasi, kuinka vähän heidän luonteensa pitivät yhtä monessa asiassa.

Karsten oli niin varovainen, niin harmittavan säännöllinen, että Venni usein piti häntä pelkurina ja epäluotettavana. Mutta samalla kertaa oli hänen luonteessaan jotakin hienoa ja ritarillista, joka alituisesti oli estänyt hänen arvonsa alenemasta Vennin silmissä. Ja vakk'ei tämä pannutkaan erinomaisen suurta arvoa häneen, ei hän toiselta puolen koskaan ollut tuntenut niin suurta tyhjyyttä, että varsin olisi kääntynyt pois Karstenista.

Ja nythän oli hän vanha! Olihan hänellä jo puolikasvuinen poika; minkä tähden häntä arveluttaisi? Eiköpä pikemmin ollut vähän naurettavaa, että hän vielä kuvitteli olevansa niin vaarallinen?

Siis antoi hän ihmisten puhua — ja sitä he tekivät — ja heittäytyi ajattelematta tuon viehättävän tunteen valtaan, että hänellä jokapäiväisenä ystävänä oli kaunis, sivistynyt ja ennakkoluuloton mies, joka ihastuksella kuunteli kaikkea, jota hänen miehensä oli tapana sanoa kiihottuneiksi mielipiteiksi.

Mutta siinä hän varasti tietämättänsä Abrahamilta. Hän ei havainnut sitä ensinkään nyt, kun tuo seurustelu Mordtmannin kanssa sattui samaan aikaan kuin muutos oli tapahtunut pojan suhteen. Tällä ei enää ollut sadottain kysymyksiä, ei hän myöskään enää pyytänyt äitiä leikkimään kanssaan tai pelaamaan napupeliä; sitä paitsi ei Venni vielä ollut voinut poistaa itsestään epävarmuuden tunnetta häntä kohtaan, niin ettei hänen tapansa Abrahamia kohtaan ollut ehkä varsin vapaata ja iloista laatua.

Pikku Mariuksen hautajaisissa oli rouva Gottwald lausunut toivomuksenaan, että Abraham kävisi lähinnä arkkua papin vieressä; hän oli pikku Mariuksen paras ystävä, eikä Mariuksella ollut ainoatakaan sukulaista.

Mutta rehtori oli vastustanut sitä: Abraham, saisi ainoastaan kumppaneinsa kanssa seurata mukana; hänen tulisi olla iloinen, että silläkin ehdolla pääsi.

Seurauksena oli, että koko koulu ja sen kautta iso osa kaupunkia sai hämärän tunteen siitä, että jotakin oli hullusti tuon Abraham Löfdalin suhteen.

Professorin oli pakko hillitä itseänsä, jott'ei antaisi pojalleen anteeksi liian aikaisin; hän oli iloissaan kuritustapansa hyvästä vaikutuksesta ja muuten tuli hänen suuresti surku poikaparkaa, joka oleskeli niin yksinään ja kaikkein silmällä pitämänä. Vihdoin hän ei voinut hillitä mieltänsä, vaan alkoi hymyillä ja lausua hänelle ystävällisiä sanoja.

Nämä ensimmäiset hymyilyt olivat Abrahamille kuin onnellisuutta tuottava, virkistävä sade. Kukaan ei sentään ollut isän vertainen; ja vähimmin kuin milloinkaan ennen voi hän käsittää, kuinka hän oli voinut saattaa sellaiselle isälle niin suurta surua.

Nyt alkoi hän vähäpätöisimmissäkin pikkuasioissa koettaa, voisiko hänen onnistua saada vähäsen koitosta; hän tuli tarkkaavaksi ja avulijaaksi ruokapöydässä, asetti professorin tohvelit paikalleen illalla, ja kun vuositutkinto nyt lähestyi, luki hän enemmän kuin koskaan ennen.

Juhlallisessa vuositutkinnossa oli Venni-rouvalla tapana aina olla mukana. Aina siitä asti kuin hänen

poikansa oli varsin pieni oli häntä huvittanut istua odottaen hänen nimeänsä, nähdä hänen menevän opetuspyödyän luo, ottavan vastaan suuri todistuksensa ja tekevän pienen kumarruksensa, johon Venni aina itse otti osaa nyökäyttämällä päätään.

Mutta kun hän tänä vuonna näki miehensä pukeutuvan valkeaan kaulaliinaan ollakseen tutkinto-todistajana — ennen oli Venni aina luullut hänen menevän tutkintoon harrastuksesta poikansa suhteen, kuten hän itsekin — oli hänestä hyvin: katalaa, että vanhemmat tämän ainoan kerran, lukuvuotta lopetettaissa, saapuivat kouluun, kun muuten antoivat lapsiraukkain olla tuulen ajolla kautta koko vuoden.

Hän ei enää tahtonut ottaa osaa tähän ilveilyyn ja nähdä miehensä istuvan korkeaselkäisellä tuolilla pormestarin vieressä ilmauksena vanhempain harrastuksesta koulun työhön; ei hän myöskään tahtonut vuodattaa kyneleitä noiden monien ajattelemattomani äitien kanssa, jotka itkivät rehtorin kauniiden sanojen liikuttamina, kun tämä puhui koulusta, kodista ja taivaallisesta kotimaasta.

Sen tähden antoi hän mitään syytä sanomatta professorin mennä yksinään Abrahamin kanssa; mutta professori ei sitä ymmärtänyt eikä sen vuoksi kysynyt.

Sillä välin uhkasi aamupuoli tulla hänelle hyvin ikäväksi; hänen teki sentään vähän mielensä olla tässä koulujuhlassa, mutta hän oli järkähtymätön, hän ei tahtonut mennä. Vihdoin otti hän hattunsa ja auringon-varjonsa lähteäkseen pitkälle kävelymatkalle; oli kesäkuun kolmastoista päivä ja kirkas raitis kesä-ilma.

Hän käveli uutta tehdasta kohden. Mikael Mordtmann oli monasti käskenyt Vennin pistäytyä tuonne, jotta hän saisi näyttää hänelle kaikki sikäläiset komeudet.

Hän meni arvelematta; eihän siinä mitään pahaa ollut, olivathan kaikki ihmiset olleet siellä, ja sitä paitsi — mitä hän siitä välitti!

Kuitenkaan ei hänen sydämensä ollut varsin vapaa tykytyksestä, kun seiso kukkulalla ja läksi astumaan alas mäkien väliseen notkoon, jossa uudet rakennukset sijaittivat.

Hän äkkäsi Mordtmannin jo kaukaa. Tämä seiso aina alaalla laiturin luona suurella, hakatulla rautakivi-lohkareella; toisessa kädessä oli hänellä kääry piirustuksia, toisella osoitti hän komentaissaan työmiehiä, jotka par'aikaa uudella nostosakaralla vipusivat rautalevyjä lotjasta.

Harmaa, piukka kesäpuku verhosi hänen soleata vartaloaan; päässä oli hänellä tavaton englantilainen hattu, joka puki häntä mainiosti; jalassa polvihousut ja pitkävartisten saappaiden sijasta lämpimän, kuivan ilman takia keltasilla vöillä kiinnitetty purjepalttinaiset kengät.

Mahdotonta oli kuvitella "työmiestä" sievemässä muodossa; ja seisoissaan tuolla vankalla kantakivellä, älykkäänä ja mahtavana piirustuskääröineen, näytti hän ihan sellaiselta, jolta nykyajan insinöörin tulee näyttää.

Toisen kerran Venniä päin katsoessaan, hyppäsi hän alas kivelte; ensi kerran Vennin havaitessaan korkealla mäellä oli hän, näet, juossut kivelle. Hän riensi rouvaa vastaan ja toivotti häntä tervetulleeksi hänen kuningaskuntaansa ja tahtoi heti alkaa johdattaa Venniä ympäri kaikkialle.

"Mutta mielestäni oli Teillä kiire; voitteko niin vaan ilman mitään muuta jättää työn? Älkää minun tähteni —"

"No eipä tuo niin vaarallista ole; nyt olen pannut työn käymiseen, ja sitte he kyllä tulevat toimeen ilman minua."

Se on totta miettivät miehet; he eivät olleet ymmärtäneet, minkä tähden päällikkö, joksi häntä piti sanottaman, äkkiä juoksi ylös kivelle ja alkoi huutaa ja komentaa; mutta kun saivat nähdä naisen, ymmärsivät he kaikki.

He kävivät yhdessä ylöspäin rakennusten sivutse ja Mikael alkoi selittää. Venniä huvitti nähdä kaikki merkilliset laitokset, ja toista huvitti sanomattomasti kuulla hänen takaperoisia kysymyksiään.

He nauroivat sen vuoksi aika lailla ja tulivat vihdoinkin hauskalla, teeskentelemättömällä mielellä konttoorirakennuksen luo, johon hän vaati Vennin käymään sisälle maistamaan hänen portviiniänsä.

Tehtaan kello oli sillä välin soinut kaksitoista ja työmiehet menivät ryhmissä joko kaupunkiin tai työväen asunnolle päin, jossa oli ruokapaikka.

Konttooriherrat olivat myöskin lähteneet, kun päällikkö ja Venni-rouva tulivat konttoorirakennukselle; etehinen, joka johti päällikön yksityiseen huoneustoon, oli täpö täynnä kaikellaisia

teräksisiä ja kiiltäviä messinkisiä koneen-osia, jotka vastaiseksi oli asetettu tänne, jotta olisivat poissa tieltä ja korjuussa; Mordtmann pyysi anteeksi, että siellä oli niin ahdasta.

Päällikön konttoori oli ainoa, joka näytti olevan täysin valmiina — Englannin tavoin, mukavasti ja somasti varustettuna.

Istuessaan vehreään, nahkapäällyksiseen sohvaan kävi Venni-rouva kuitenkin vähän miettiväksi. Tehdas oli tullut niin hiljaiseksi ja tyhjäksi ihmisistä, ei rautalevyjen kolinaa tai vasaran-iskujen paukkinnaa eikä mitään ääniä kuulunut, ainoastaan silloin tällöin kiireitä, ruualle juoksevani askeleita.

"Minä menenkin muuten pian" sanoi Venni avatessaan hattunsa nauhoja; siellä oli lämmin.

"No, herranen aika, onhan meillä vielä aikaa; ei suinkaan miehenne kumminkaan odota teitä kotio ennen kuin päivälliseksi?"

"Ei, Karsten on sitä paitsi efori tänään", vastasi hän iloisesti, mutta katui samassa silmänräpäyksessä, sillä hän näki, että tämä toisen mielestä oli hänen miehessään jotakin, jolle heillä oli tapana yhdessä nauraa, eikä tarkoitus ollut sellainen.

"Teidän miehellenne on varmaankin ylimalkaan enemmän puuhaa kuin hänellä pitäisi olla?"

"Enemmän puuhaa —?"

"Minä tarkoitan, kun miehellä on sellainen vaimo kuin Te, rouva Venni minusta pitäisi sen, joka on niin onnellinen — —"

"Vaiti, mister Mordtmann! Tiedättehän — virheetön!"

"Tehän juuri, rouva hyvä, ette tahdo minun olevan virheetön?"

"Niin, mutta nyt tahdon — tällä paikalla ymmärrättehän?"

"En ymmärrä, mutta tottelen. Muuten ei ole mitään, jota ei yksi ainoa sana Teidän huuliltanne — —"

"Älkää käyttäkö sanojanne turhaan, vaan juokaa viiniänne."

"Rakkautta vastaan on viini huono lääke, rouva Venni."

"Mitä vielä —" vastasi tämä ja kartti hänen silmäyksiänsä, pannen taas hattunsa järjestykseen.

"Aiotteko mennä? Oletteko vihainen minulle?"

"En, vihainen en ole, mutta pelkään, että pian tulen."

"Mutta minkä tähden? ette kuitenkaan voi kieltää minua — pitämästä teistä —"

"Herra Mordtmann! Tuo on ilkeätä Teiltä, niin tuhmasti tehty, että olette hävittäneet ystävyyskäs; laskekaa minut täältä!"

"Minä en ole sanonut mitään, jota ette ennen tietänyt", vastasi Mordtmann kunnioittavasti ja alakuloisena, avatessaan ovea hänelle.

"Saanko seurata Teitä kaupunkiin?"

"Ette!" vastasi Venni-rouva mennen hänen sivutsensa; mutta innossaan näyttäytyä ankaralta ja päästä pian pois sieltä nyhjäsi hän etehisessä olevia koneen-osia; siitä alkoivat ne heilua ja kalista ikään kuin olisivat uhanneet kaatua; ja äkkiä tarttui Mordtmann Venniä vyötäisille ja veti hänet takaisin huoneeseen; samassa kaatui jokin raskas rauta sisälle kynnyksen ylitse.

"Suokaa anteeksi!" sanoi Mordtmann tynesti ja nosti raskaan esineen takaisin pystyyn seinän nojalle; "oikeastaan on hullunkurista, että nämä kapineet ovat täällä; olkaa varoillanne nyt, rouva, ja pysykää lähellä seinää."

"Mutta, Herra Jumala!" huudahti Venni-rouva, joka vielä oli varsin peljästyksissään ja johon toisen levollisuus vaikutti kunnioitusta. "Olisihan se voinut murskata minut paikalla! Tämä on vaarallinen talo."

"Ja sangen onneton käynti", lisäsi Mordtmann kumartaen, rouvan mennessä porstuan ovesta ulos.

Venni seisahti kiviportaille panemaan hansikkaita käteensä.

"No, mitä mietitte?" kysyi hän kääntymättä, "tuletteko mukana kaupunkiin vai ettekö?"

"Sanoittehan itse —"

"Niin sanoin, mutta sen jälkeen olette pelastanut henkeni", lausui rouva hymyillen, "ja sitä paitsi: luonnollisesti ei sanaakaan enää *siitä!*"

Mordtmann lupasi kaikki ja juoksi hattuansa ottamaan.

Rouva Vennin ihmeeksi piti hän sanansa; hän puheli iloisesti ja suoraan koettamatta panna painoa millekään; ei edes hänen silmissänsäkään heidän erotessaan ollut mitään, joka olisi ollut Vennille tuskallista.

Venni-rouva oli hyvin tyytyväinen itseensä; nyt oli hän kerrassaan oikaissut *häntä*. Häneen Venni myöskin oli tyytyväinen. Mordtmann oli käsittänyt, ett'ei siitä ollut mitään hyötyä; siis voisi hän, Venni, pitää hänet rauhassa ja levossa miellyttävällä, vapaalla tavallaan, tarvitsematta alituisesti pelätä hänen menevän rajojen ylitse.

Hän tuli kotiin mitä paraimmalla tuulella; pitkään aikaan ei hän ollut tuntenut itseään niin iloiseksi, nuoreksi ja keveäksi; hänen omatuntonsa oli myöskin levollinen, koska oli sanonut Mordtmannille suoraan; niin oli se asia selvillä!

Sillä välin oli Abraham istunut pinkeessä kumppaneinsa välissä ja professori pormestarin vieressä. Koulun iso juhlasali oli täpö täynnä lapsia ja täysi-ikäisiä, tuskauttavaa lämmintä ja sekalaisia höyryjä.

Väsymätön rehtori seisoi kateederissa ja jakoi todistuksia, huutaen joka pojan esille siinä järjestyksessä, johon oli muutettu.

Ensin lausui hän muutamia kehoitussanoja yliopistoon meneville; sitten tuli neljännen latinaluokan ylempi osasto ja sen jälkeen alempi, ne, jotka oli muutettu kolmannelta latinaluokalta.

"Hans Egede Broch!" huusi rehtori; se oli priimus; mutta hänen jälkeensä tuli Abraham Knorr Löfdal.

Abraham syöksähti ylös. Hän ei ollut uneksinutkaan tulevansa toiseksi, vaikka hänen tutkinnossa oli käynyt hyvin. Viipyi hetkisen, ennenkuin hän voi päästä esille penkistä. Professori seurasi häntä silmillään, nyökätöksensä hänelle; mutta Abraham ei katsahanut ylös.

Rehtori kurotti hänelle todistuksen lausuen: "Sinä olet ollut ahkera, Abraham, ja siitä syystä on sinun käynyt hyvin tutkinnossa; toimita nyt niin, että me, opettajasi, muissakin suhteissa olisimme yhtä tyytyväiset — tyytyväisemmät sinuun tulevana lukuvuonna!"

Koko Abrahamin ilo oli kadonnut; hän hapuili takaisin paikalleen; ja hänestä tuntui kuin olisivat kaikki kylmät silmäykset, jotka kohtasivat toisensa hänen päänsä kohdalla, tehneet salin kylmäksi ja haudanhiljaiseksi.

Professori Löfdal ryki hyvin äänekkäästi; nyt voisi jo olla tarpeeksi; hän ei juuri ollut hyvillään, että hänen poikaansa noin julkisesti häväistiin.

Todistusten lukemista jatkettiin: isät ja äidit kuuntelivat herissä korvin, kunnes se tuli, nimi, jota odottivat. Silloin heidän kasvonsa elähtyivät siksi silmänräpäykseksi, jolloin heidän rakas poikansa oli kateederin edessä; mutta jälkeensä vaipuivat kaikki välinpitämättömyyteen, lämpiminä ja ikävystyneinä; jos tuo jako sentään loppuisi, että rehtori saisi pitää puheensa, mietittiin.

Mutta pienokaisille oli todistusten lukeminen jotakin varsin toista. Kunnianhimo ja turhamaisuus, pettymys, toivottomuus ja tuska — aina tunnettomuuteen asti; kateus ja viha, ylpeys ja ilku, vieläpä kostonhimokin — kaikki nämä pyörivät toinen toisensa vieressä olevissa pikkupäissä; tämä sysimällä eteenpäin tunkeuminen, tämä toisensa ylipuolelle pääsemis-into, vaikka vaan numeronkin, oli oikeata elämän harjoitusta; yhdenvertaisuus ja kumppanuus piti heidän unohtaa tottuakseen ajattelemaan toisten kanssa arvosta ja kiitoksesta; he oppivat kadehtimaan ylempänä ja halveksimaan alempana olevia.

Ja kun ei koko pitkän vuoden kuluessa vähintäkään oltu sanottu tai tehty siihen suuntaan, että vaivaloinen tietojen hankinta tulisi hauskaksi ja veljelliseksi yhteistyöksi, niin ei nyt lukuvuotta lopetettaisakaan puhuttu sanaakaan yhdenvertaisuutta ja veljellisyyttä vaikuttavasta tiedosta; mutta itse tätä tietoa käytettiin päinvastoin heidän kaikkein huolelliseen järjestämiseensä ja numeroimiseensa, ylös- ja alaspäin.

Vihdoinkin oli kaikki 319 todistusta luettu ja jaettu, rehtori pyyhki paljasta otsaansa ja palkitsi itsensä luotilla nuuskaa, josta kumpikin sierain sai puolensa.

Sitten alkoi hän suuren puheensa sanomalla hyvästi ylioppilaskokelaille, neljälle pitkälle, kalpealle,

neljään pitkään hännystakkiin puetulle nuorukaiselle, jotka takit näyttivät kankeasta mustasta aineesta leikatuilta.

Jos puu piti tunnettaman hedelmistään, voi näyttää vähän kummalliselta, ett'ei tämä suuri oppilaitos monine täpötäysine luokkineen lähettänyt useampaa kuin nämä neljä opinnäytettä yliopistoon.

Mutta matka Parnassolle on pitkä ja vaivaloinen; monta monituista nääntyy matkalla; mutta siitä syystä ovatkin ne, jotka saapuvat tarkoituksen perille, oikea väkiliuvos.

Rehtori toivotti, että nuo neljä opinnäytettä olisivat koululle kunniaksi; mutta kaikkein ennen tahtoi hän pyytää heitä säilyttämään lapsellisen mielen ja lapsellisen uskon, jonka koulussa olivat saaneet. Sen jälkeen kehitti hän koulun käsitettä ja valitsi lähtöpisteeksi "koulu"-sanan alkuperäisen merkityksen: "Kouluksi", lausui hän, "sanottiin sitä turvapaikkaa, jossa nuoriso, elämän suruja vielä, tuntemattomana —"

"Sepä hitto turvapaikaksi!" mutisi Martti Kruse nyhjäten Abrahamia kylkeen.

Mutta tämä ei liikahtanut eikä muuttanut katsantoansa; hän pelkäsi jonkun luulevan *hänen* istuvan levottomana. Nyt mielti hän enemmän, että oli tullut 2:ksi, niin korkealla ei hän vielä koskaan ollut ollut; sillä välin selitti rehtori, kuinka koulu oli valmistus elämään, kuinka se etupäässä oli kehitys *siveellisyyteen*.

"Tämä sana", jatkoi hän, "jolla vanhat oppimestarimme, kreikkalaiset ja roomalaiset tarkoittivat korkeinta ja jalointa sivistystä, on ainoastaan heikko kuvaus siitä sivistyksen tarkoituksesta joka tulee olla meidän silmämääränämme, sillä meille loistaa ilmestyksen aurinko; me emme näe ainoastaan maallisen elämän huurujen läpi korkeampaa olemusta tämän elämän toisella puolella vaan meille on avattu valoisa, vapaa ja loistava näköala taivaalliseen isänmaahan. Ei siis ainoastaan kansalaisiksi, ei ainoasti ihmisiksi, vaan ensinnäkin *kristityiksi* ovat nuorukaisemme kasvatettavat. Uskonnon valolla on tiede valaistava sen pitää olla kaikkein tieteen totuuksien alkuna, merkityksenä ja lopullisena tarkoituksena."

Pienokaiset uupuivat unesta, lämmöstä ja tuosta pitkästä puheesta, joka oli yhtä ikävä kuin saarna. Kesäaurinko loisti ohuiden, sinisten ikkunaverhojen läpi, jotta se vaaleansinisenä, kummituksen kaltaisena valaisi mustan opettaja-ryhmän, joka oli kokoontunut opetus-istuimen vasemmalle puolelle.

Piikkisika seiso suorana ja nukkui — koulussa kerrottiin hänen voivan tehdä se — lehtori Abel tarkisteli laseillaan naisia, apulais-opettaja Borring oli vetänyt mitä likemmäksi nurkkaa ja hiipi teroittamaan hanhenkynää; mutta Sokko seiso ajatuksiinsa vaipuneena ja murti suuta, väänti päätä rehtorin kristilliselle puheelle, mikä suuresti huvitti hänen rakkaita oppilaitaan.

Mutta kaikki näyttivät he sydämensä pohjasta kyllästyneiltä ja toivoivat vaan ilveilyn loppuvan.

"Ja Te, rakkaat virkaveljeni!" sanoi rehtori liikutetulla äänellä, "Te, jotka olette pyhittäneet itsenne tähän vaivaloiseen, mutta ihanaan toimeen johtaa nuorisoa tietoon ja siveellisyyteen samassa kristillisessä hengessä, suokoon Kaikkivaltias edespäinkin Teille voimaa samalla innolla, samalla vakaamielisuudella, samalla rakkaudella täyttämään tärkeätä elämäntyötänne. Vastaaan ottakaa meidän, minun ja koulun, kiitoksemme kuluneesta vuodesta; ja suokoon Jumala, että me täällä taas kohtaisimme toisemme terveinä ja raittiina uudelleen alkamaan työtämme Jesuksen nimessä."

Sitten kääntyi hän pienokaisiin liikuttavasti pyytäen heitä ahkeromaan ja harrastamaan kaikkia kristillisiä hyviä avuja ja työskentelemään hyvän edistämiseksi, kuten valkeuden lasten tulee tehdä.

Erittäinkin tässä kohdin äidit itkeä tihuttivat, ja kelpo rehtori puhui yhä edelleen, lapsesta, lapsellisesta sydäimestä ja lapsellisesta uskosta.

Lämpymän lopetusrukouksen jälkeen nousivat kaikki seisomaan ja veisasivat:

"Herra! siunaa meit' ja auta,
Ain myös vaaroist' varjele!"

jonka jälkeen rehtori vielä luki Isämeidän; ja vihdoinkin oli juhla loppunut.

Ahdinko ulos tultaessa oli suuri, sillä mikään voima ei enää jaksanut pitää lapsia jälellä koulussa. Vaikka oppilasten oli käsketty odottaa kunnes naiset ja kuuntelijat olivat jättäneet ja sitten vasta lähteä hyvässä järjestyksessä ja luokittain, juoksi kuitenkin toinen toisensa perästä paikaltaan ja tunkeusi naisten joukkoon ja katosi.

Hikisinä ja itkeneinä tunkeusivat äidit vihdoin ulos — isiä oli hyvin vähän saapuvilla — oli niin hauskaa nähdä nuorison siten kokoontuneena ja kuinka rehtori sentään puhui kauniisti ja vakavasti!

Hän kyllä olisi saanut säästää erään viittauksen puheen loppupuolella: että vanhemmissa vallitsi jotenkin huomattava välinpitämättömyys koulutyön suhteen. Eihän se kuitenkaan keneenkään heistä sopinut; kernaimmin olisi sen tarvinnut sanoa poissaoleville vanhemmille — esim. rouva Löfdalille. Olipa tuo sentään perin eriskummallista, etenkin kun hänen miehensä sen lisäksi oli tutkinto-todistaja! Mutta eihän professorin rouva koskaan käynyt sellaisissa paikoissa, jossa sai kuulla Jumalan sanaa!

Lapsia ja täysikasvuisia virtasi koulupihalle; kiltit pojat kävivät siivosti vanhempaansa rinnalla todistus taitettuna kädessä, toiset menivät rakennuksen taaksi, repivät rikki ja tallasivat todistuksensa; muutamat syöksyivät pois kirkuen ja intiaanienvainajien tavoin hyppien; mutta nuo neljä mustaa hännystakkia kävivät opettajaryhmän takana juomaan lasin viiniä rehtorin salissa.

Abraham meni kotio isänsä kanssa. Professori Löfdal oli liikutettu. Rinnakkain poikansa kanssa käydessä sanoi hän tälle: "Sinä olet ollut kelpo poika, Abraham, ja siitä näen, että koetat oikaista sitä, mikä ei ollut oikein sinulta; ja siitä emme tämän jälkeen puhu. Minä annan myöskin rehtorille viittauksen, ett'ei hän enää koske asiaan."

Abraham syöksyi huoneisiin huutaen: "Mamma! Mamma! minusta tuli sekundus, luokan toinen mies!"

Venni-rouva tuli juosten häntä vastaan, ilosta yhtä loistavana kuin hänkin, otti hänet syliinsä, suuteli häntä ja tanssi hänen kanssaan; ja kun professori tuli sisälle lausuen tuon tavallisen: "hiljaa, lapset!" nauroi Venni vaan, tarttui poikansa käsivarteen ja meni ruokapöytään.

Professori tahtoi viiniä, ja pieni perhejuhla syntyi. Abraham tunsu itsensä keveäksi kuin lintu; ja kun professori kilisti lasia hänen kanssaan, oli isä hänen mielestään sentään suurin ja herttaisin ihminen koko maailmassa.

Mutta tänään tunsu hän myöskin sellaista mieltymystä äitiin, jommoista ei pitkään aikaan ollut tuntenut. Oikeastaan piti hän molemmista yhtä paljon, ja hän uhkui onnellisuudesta, sillä välin kun hänen kärsimyksensä jäi hämäräksi muistoksi, jonka tahtoi unohtaa ja mielestään karkoittaa.

"No, eikö asian laita ole, kuten olen sanonut", lausui professori, kun Venni kertoi, missä oli ollut, "tuo tehdas miellyttää sinua suuresti."

Venni vaan nauroi eikä väittänyt vastaan; tänään oli hän niin merkillisen iloinen ja onnellinen.

IX.

Abrahamin kasteenliiton vahvistus oli alituisesti lykätty toistaiseksi tai oikeammin sanoen: siitä ei koskaan oltu puhuttu. Professori tiesi, näet, kyllä hyvin, että Venni kaikin mokomin vastustaisi sitä, ja aina siitä asti kuin poika vielä oli kapalossa, oli äiti sanonut: ripille häntä ei lasketa.

Hänen miehensä oli ollut vaiti; hän mietti: kun se aika tulee, kai jokin keino keksitään; eikä hänen tapansa ollut ennen välittää vastuksista kuin sitten vasta, kun ei niitä enää millään tavoin voinut välttää. Sen vuoksi oli hän antanut asian olla sillänsä, kunnes Abraham nyt oli kuudennellatoista ikävuodellaan, joka oli myöhäinen ripillelaskemis-ikä seudun tavan mukaan.

Mutta nyt syksyksi oli hän rippikouluun kirjoitettava, sillä kasteensa liiton piti hänen vahvistaa, sen oli professori yhtä lujasti päättänyt kuin rouva vastakohdan.

Heidän eräänä aamuna pukeutuessaan — Abraham oli äsken lähtenyt kouluun — alkoi professori ihan tyynesti, ja ikäänkuin olisi hän puhunut jostakin itsestään selvästä asiasta:

"Nyt kai kirjoitamme Abrahamin rippikouluun provasti Sparren luona tulevassa kuussa."

"Kirjoitamme? Sparren luona? Mitä ihmeitä sanot?" Venni-rouva kääntyi äkkiä tuolilla ympärinsä; hän istui kuvastimen edessä selvittäen suuria hiuksiaan.

"Rippikouluun, eukkoseni. Et varmaankaan muista hänen pian tulevan kuudentoista vuoden vanhaksi?"

"Sinähän pikemmin olet unohtanut, että meillä aina on ollut se välipuhe, ett'ei Abrahamia lasketa ripille."

"Välipuhe? Ei, Venni, sitä ei koskaan ole ollut."

"Mutta enköhän minä satoja kertoja ole sanonut: häntä ei lasketa ripille."

"Olet, mutta se ei ole mikään välipuhe."

"Mutta olethan sinä ollut samaa mieltä kuin minäkin; et ole koskaan väittänyt sanaakaan vastaan."

"Minä en milloinkaan ole tuhlannut sanaakaan koko asialle, kun ei aika vielä ollut käsissä. Mutta sinun täytyy puolestasi myöntää, että sen mukaan kuin tunnet minut voit olla varsin vakuutettu siitä, että minä tahdon pojan vahvistavan kasteensa liiton tavallisuuden mukaan."

"Kuinka voit puhua tavallisuudesta niin tärkeässä asiassa, Karsten?"

"Koetetaan puhua tästä tärkeästä asiasta kiivastumatta, Venniseni, sillä kiivaudella ei koskaan tulla hyvään loppupäätökseen. Mieti siis, onko sinulla oikeutta saattaa poikaasi poikkeustilaan, joka monella tavoin on oleva hänelle vaivaksi ja vastukseksi elämässä."

"Juuri se on suuri hyvätyö, jonka tahdon tehdä pojalleni, että hänestä tulisi poikkeus kaikkein muiden ulkokullattujen ja valehtelijain joukosta."

"Ei suuret sanat suuta särje, pikku Venniseni. Sinun näkyy luulevan, ett'ei poikasi koskaan voi olla eikä tulla muuksi kuin kappaleeksi sinusta itsestäsi."

"Mitä tarkoitat?"

"Eikö koskaan mieleesi ole juolahtanut se mahdollisuus, että Abrahamista voisi tulla kristitty? Niin, niin, minä tiedän mitä ai'ot sanoa: sinä et juuri suurin usko minun kristillisyyteeni; mutta etkö voi mieleesi kuvitella, että Abraham ehkä voisi tulla todelliseksi kristityksi?"

"Kyllä", vastasi Venni-rouva ajatuksiin vaipuneena ja tirkisti eteensä, "sitä olen monasti ajatellut; äläkä luule, että minä sitä vastustaisin tai pitäisin sitä jonakin onnettomuutena hänelle tahi meille. Vilpittömyys se juuri minusta on pääasia, Puolinaisuutta, valhetta, tekopyhyttä — niitä tahdon koettaa pitää pojalleni tuntemattomina."

"Mutta jos tahdot täydellistä vilpittömyyttä, täytyy sinun myöskin myöntää täydellinen vapaus."

"Sen teenkin, valitkoon kernaasti minun puolestani —"

"Etkä niinkään, suo anteeksi, sinä et myönnä hänelle täydellistä valitsemisvapautta, kun kiellät häneltä tai annat hänen hypätä kehityskauden ylitse, jonka läpi koko muu nuoriso saa käydä."

"Mutta itse tämä kehityskausi, joksi sitä nimität, on juuri valheen portti, se on minun vahva vakuutukseni."

"Minä en epäile, Venni, että voi ollakin yhtä ja toista väitettävää kasteenliiton vahvistusta vastaan; mutta tässä nyt ei ole kysymys sinun uskostasi, ei myöskään minun, vaan Abrahamin uskosta. Ei sentähden, että minä itse olen — hm — —" heidän silmänsä kohtasivat toisensa kuvastimessa, "no niin — minulla nyt kerrassaan ei ole taipumusta jumalisuuteen kuten sinulla, enkä siis siitä syystä tahdo poikaani kasvatettavaksi kristin-uskossa. Mutta ei sinulla eikä minulla ole minun käsitykseni mukaan oikeutta ryöstää häneltä mitään, joka voi hänelle valistukseksi valitessaan, taikka pakottaa häntä mihinkään, joka voi tehdä mahdottomaksi hänen valintansa. Kuinka siis muulla tavoin voimme tehdä oikein pojallemme kuin sanomalla hänelle: tahdotko itse antautua tämän kokeen alaiseksi? vai oletko jo ennakkolta valinnut?"

"Nyt väännät nurin koko asian, Karsten."

"Sitä en tee. Abraham on kyllä vanha ymmärtämään mistä kysymys on, sitä olen varronnut niin kauan, antaa hänen itse valita, tahtooko vahvistaa kasteensa liiton vai eikö. Senhän täytyy sinun, joka niin suuresti harrastat vapautta ja oikeutta, mielestäni myöntää."

"Olkoon menneeksi, antaa hänen valita!" huusi Venni-rouva; mutta heti sen jälkeen lisäsi hän: "Eipähän, mitä se hyödyttäisi? Sellainen poika! Hän valitsee luonnollisesti samoin kuin muutkin, saadakseen olla rauhassa; ei niin, ei niin, Karsten, sehän on suuri synti meiltä, jos avoimin silmin lähetämme poikamme suoraa tietä valheeseen ja petokseen."

"Sano minulle, Venni, kuinka kauan olet aikonut jatkaa valitsemistasi poikasi puolesta? Aiotko, kun se aika tulee, valita vaimo hänelle?"

"Lorua, Karsten! minähän juuri aina tahdon, että hänellä olisi vapautensa."

"Sepä on merkillinen vapaus! Jos nyt Abraham todella haluaa vahvistaa kasteensa liiton —"

"Niin tekee hän sen siitä syystä, ett'ei hänellä nyt ole parempaa ymmärrystä!"

"Ja kun hänellä sitten muutaman vuoden kuluttua ei ole parempaa ymmärrystä kuin että tahtoo ottaa itselleen vaimon, jonka suhteen sinä olet täysin vakuutettu — kuten tapasi on olla, että hän on saattava poikasi sanomattoman onnettomaksi — kuinka sitten käy?"

"Tuskastuttavaa on todellakin puhua sinun kanssasi, Karsten, sinä sekoitat kaikki yhteen sakkaan."

"Älkäämme nyt kiivastuko tarpeettomasti. Minun mielestäni puhuimme hyvin järjestelmällisesti ja tyyneesti tästä. Minäkö todellakin sekoitan kaikki yhteen? Eikö voisi olla mahdollista, että sinä suuressa rakkaudessa Abrahamiin tietämättäsi sekoitat joukkoon vähän sitä tiranniutta — suo anteeksi, — joka on kaikesta rakkaudesta eroittamaton. Etkö innossasi hankkia hänellä parasta mahda alituisesti valita hänen puolestaan, sillä välin kun itse niin usein olet sanonut, että parasta ihmiselle on itse saada valita."

"Minä tahdon mielelläni olla tyyne, Karsten, enkä sano sitä ollakseni ilkeä, mutta sinun kanssasi on todella niin harmillista keskustella, sillä sinä panet minut pyörälle ja käännät kaikki ylösalasin. En koskaan olisi uskonut, että vapaasta tahdosta olisin nähnyt poikani ottavan osaa ripille-valmistukseen; mutta nyt tuntuu minusta kuin olisi sanoissasi jotakin perää."

"Niin luullakseni olen *minä* tällä kertaa enemmän sinun mielipiteittäsi mukainen", vastasi professori, joka nyt oli täysin pukeutunut ja aikoi lähteä.

"Mutta sen sanon sinulle", huusi Venni äkkiä, kun professori jo oli ovella, "sinä aamuna, jolloin Abrahamin on mentävä kirkkoon tuota onnetonta lupausta tekemään, tahdon minä oikeuden äitinä kysyä häneltä, tietääkö hän mitä tekee; ja ell'ei hän silloin ole täysin todenperäinen ja rehellinen, niin ei sinun eikä koko maailman papiston pidä saada poikaani esiintymään valhetta sanoakseen."

"Siinä suhteessa saat tehdä, miten mielesi laatii", vastasi hänen miehensä mennessään; hätä keinon keksii; vastaiseksi oli hän tullut niin pitkälle kuin toivoakin voi.

Mutta rouva Venni oli levoton ja nurpeillaan; hänellä oli tuskallinen tunne siitä, että miehensä oli houkutelut häneltä tämän suostumuksen kasteenliiton vahvistukseen, joka hänestä oli mitä vastenmielisintä ilveilyä. Hän puhui siitä Mordtmannin kanssa, joka kaikissa suhteissa piti Vennin olevan oikeassa ja oli vielä kiivaampi sanoissaan; mutta eihän tuo kysymys muuten voinut huvittaa häntä suuresti.

Sitte puhui hän vakavasti Abrahamin kanssa eräänä iltana, professorin klubissa ollessa. Hän selitti pojalle niin selvästi ja suoraan kuin voi, mitä hän mietti tästä pappein keksinnöstä: kasteenliiton vahvistamisesta.

Hän osoitti Abrahamille, ett'ei tämä lupaus, jonka he vaativat ja ottivat ala-ikäisiltä lapsilta, ollut muuta kuin mitä julmimpaa väkäisten asiain pilkkaamista; ett'ei tuo menettely voinut olla sen mukaista, mitä todellinen kristillisuus vaatii ihmiseltä, vaan nuorison johdattamista elämään suuren valheen kautta, joka oli väärää valaa pahempi. Tahtoiko hän avoimin silmin antautua sen alaiseksi? Vai oliko hän valinnut?

Jos hän ihmisistä välittämättä voisi päättää edelleen tehdä työtä ilman tätä velvoitusta, joka oli olemassa ainoastaan sen vuoksi, että se rikottaisiin, jos hän sen voisi, olisi äiti uskollisesti auttava häntä.

Abraham istui silmät alaspäin luotuina, vastaamatta, keskeyttämättä. Hänelle oli aina tuskallista, kun joku puhui hänelle uskonnollisista asioista. Koulussa opetettiin uskontoa samoin kuin muitakin aineita; ja ainoastaan rehtori piti välistä puheissaan, tai kun jotakin oli hullusti tehty, liikuttavia jumalasia luentoja; professori voi toisinaan lausua: "siitä tulee sinun rukoilla Jumalaa varjelemaan sinua" — tai jotakin semmoista.

Abraham tiesi kyllä, kuinka hänen piti seisoa ja miltä näyttää, kun sellaista lausuttiin, ja myöskin mutista vastauksen oikealla äänellä: mutta ikävää oli niin kauan kuin sitä kesti.

Ja nyt äidin seurassa ollessaan oli hänen vieläkin vaikeampaa, sillä seisovain puhetaipain käyttämisestä ei nyt ollut mitään hyötyä; ja juuri tuota oikeata ääntä ei äiti tahtonut kuulla; kuinka voisi hän vakaisesti vastata äidin kysymyksiin?

Tietysti tahtoi hän mennä ripille niinkuin muutkin; jo kauan oli häntä harmittanut, että oli viimeinen kaikista ikäisistään. Olihan se itsestään tuleva asia, ja nyt teki äiti sen niin äärettömän tärkeäksi kuin olisi se ollut jokin käännekohta.

Äidin tyyneesti ja vakaisesti totuudesta ja rehellisyydestä puhuessa, olkoon siinä tai tässä uskossa tai

ei missään, istui Abraham miettien, kuinka kummallista, kuinka takaperoista sentään oli, että juuri äiti niin puhui.

Sekä rehtori, jonka kaikki tunnustivat tavallista jumalisemmaksi, että hänen oma isänsä, joka myöskin oli uskonnollinen mielialaltaan kohtuudella — juuri siinä määrin kuin Abraham piti sopivana — ja sitä paitsi kaikki kristityt ihmiset pitivät kasteenliiton vahvistamista kunniaissa, ja mikä vielä oli enemmän: he katsoivat sanankin tätä pyhää toimintaa vastaan herjaukseksi.

Mutta että äiti, joka itse niin monta monituista kertaa oli sanonut, uskonsa olevan heikonpuolisen ja ulkona oli Abraham viittauksista havainnut pahempaakin — että hän nyt näitä asioita, joihin hän ei uskonut ja joista hänellä siis ei voinut olla todellista käsitystä — että hän piti ripille päästöä vakaisempana, juhlallisempana kuin itse uskovaiset, se oli hänen mielestään sangen merkillistä; eikä paljoa puuttanut, ett'ei hän tätä miettiessään tullut vähän kärsimättömäksi. Kuinka voi äiti, joka ei itse uskonut, kohottaa vaatimuksensa korkeammalle kuin parhaatkaan uskovista?

Vennikin kävi vihdoinkin kärsimättömäksi nähdessään pojan istuvan jäykkänä ja mykkänä kuin kivi.

"Vastaa, Abraham, minkä valitset? Tahdotko tulla ripille päästetyksi vai etkö tahdo?"

"En tiedä", vastasi tämä.

"Mutta sen täytyy sinun tietää; sinä olet nyt kyllin vanha ymmärtämään, että sinun itse tulee valita. Mieti muutama päivä, mutta salli minun sanoa, minkä isällesikin sanoin aamulla: sinä päivänä, jolloin menet kirkkoon, pitää sinun ensin lausua mielipiteesi minulle, ja ellet silloin täydellä todella voi sanoa minulle, äidillesi: minä tahdon ja voin antaa lupauksen, niin ei sinun myöskään pidä oleman läsnä valheen juhlassa, niin totta kuin nimeni on Venni."

Hetkisen kuluttua sen jälkeen tuli professori kotio; syötiin illallista ja puheltiin muista asioista. Mutta Abraham kuljeskeli monta päivää tuskallisena miettien tätä valintaa.

Tietysti tahtoi hän tulla ripille lasketuksi; kun häneltä koulussa kysyttiin, menisikö rippikouluun syksyllä, vastasi hän myöntävästi. Oli vielä muutamia viikkoja ilmoitus-aikaan jälellä: äiti ei kysynyt häneltä, ei isä myöskään, ja niin kului jokin aika.

Koulussa ei juuri ollut mitään vaihtelevaa; hän sai vaan enemmän latinaa, enemmän kreikkaa luettavakseen uudessa luokassa. Hän alkoi vähitellen lähestyä Brochia, jota ei ennen ollut kärsinyt; mutta nyt he istuivat vierittäin ylimpinä luokassa, ja Abraham oli alkanut tulla ahkeraksi.

Pikku Marius ei ollut jättänyt mitään muistoa jälkeensä. Hän oli kadonnut, hänen paikallansa istui toinen. Virta kuohui hänen ylitsensä, eikä häntä milloinkaan mainittu, sillä kaikki olivat pian unohtaneet hänet. Jokapäiväinen työ samassa huoneessa samoine aineineen, samoine vieruskumppanineen, esimiehineen ja opettajineen teki, etteivät heidän ajatuksensa johtuneet olleeseen ja menneeseen; ja Marius Gottwald oli heistä pian kuni joku pieni olento, jonka olivat tunteneet monta vuotta sitten, kun itse olivat pieniä ja istuivat koulun aliluokilla.

Abraham oli ainoa, joka säilytti hänen muistonsa — ei ainoastaan tuota muistoa, joka tuskastutti häntä ja jota hän niin harvoin kuin mahdollista mietti.

Mutta rouva Gottwald, jolla ei nyt enää ollut muuta tehtävää maailmassa kuin alituisesti mietiskellä herttaisen pikku Mariuksen muistoja, takistui tämän parhaaseen ystävään. Kun vaan sai Abramin näkyviinsä, juoksi hän ulos ovelle tai naputti ikkunaan.

Abraham vältti sitä kernaimmin; hän ei pitänyt siitä, että nähtiin hänen menevän sinne sisälle, eikä häntä myöskään huvittanut kuunnella rouva Gottwaldin pakinoita.

Heti Abrahamin sohvaan saatuansa, alkoi rouva puhua pikku Mariuksesta. Eihän hän saanut koko pitkänä päivänä puhua sanaakaan tuosta ainoasta asiasta, jota hän yöt päivät ajatteli.

Yksinään, arkana ja ihmisiä välttävänä kun eli, ei hänellä ollut nais-ystäviä. Illalla tulivat nuo vanhat päävieraat, raskaat häpeän, katumuksen ja masennuksen synnyttämät ajatukset pieneen kammioon, asettuakseen ympäri seiniä ja tuijottaakseen häneen.

Ja yksi vieras oli tullut lisään, noita entisiä pahempi. Se oli kalvava soimaus, että hän turhamielisyydestä oli tahtonut antaa pojan oppia enemmän kuin hänen pääparkansa voi kestää; mutta siitä hän ei koskaan tohtinut puhua.

Muuten kertoi hän joka kerta samat tarinat, kysyi, eikö ollut totta, että pikku Marius oli ollut kaikkein taitavin latinassa, eikä väsynyt puhumasta, kuinka paljo oli pitänyt ystävästään, kuinka hän ihaili ja kunnioitti tätä; "menipä niinkin pitkälle" — tässä nauroi kalpea rouva vähän kuihtunutta

nauruansa — "että minä, hupakko, olin varsin mustankipeä tuon Abraham Löfdalin tähden. Tähän — sanakirjansa takakanteen on hän kirjoittanut suurilla kirjaimilla: 'A. L. on koulun suurin sankari.' Sinä se olet — Te se olette" — rouva Gottwald tuli hämilleen; hän oli melkein epävarma, voisiko yhä edelleen sanoa Abrahamia sinäksi; tämä oli niin jäykkä ja täysikasvuinen.

Ei rouva Gottwald myöskään voinut saada häntä olemaan kauan luonaan tai käymään useammin, kunnes hänen kerta pisti päähänsä tarita pojalle viiniä ja torttuja ja se auttoi vähäsen.

Abraham tuli nyt välistä omia aikojansa, mieluimmin pimeässä, ja istui ihan kärsivällisenä kuunnellen noita vanhoja pakinoita, kertoi itsekkin jonkin kohtauksen heidän yhdessä olostansa, joka saattoi rouvan ihastuksiinsa.

Mutta Abraham teki nämä käyntinsä hiipimällä; hänellä oli selvä tunne siitä, ett'ei ollut hänessä isänsä mieleistä, että hän jatkoi tätä seurustelua pikku Mariuksen äidin kanssa.

Mutta kuudentoista ikäisenä, on vaikeata vastustaa voileivoksia ja viiniä. —

Sillä välin oli Mikael Mordtmann yhtä innostunut tehtaaseensa, joka nyt oli osaksi valmis. Mutta kun syyssateet toden teolla alkoivat, ei enää ollut hauskaa mennä sinne joka päivä, jonka tähden hän toimitti niin, että sai "Fortuna"-tehtaalle kaupunkiin.

Vennin ja itsensä väliseen suhteeseen ei hän ollut oikeen tyytyväinen; se edistyi liian pitkänsä, ehk'ei ensinkään. Hän oli nyt kovin mieltynyt Venniin; hän panisi sanomattoman suuren arvon niin kauniin ja miellyttävän naisen kanssa tekemisissä olemiseen, jolla lisäksi oli niin vapaamielinen mies. Että Venni todella myöskin — kumminkin oli rakastumaisillaan häneen, sen tiesi hän varmaan; lukemattomia kertoja oli hän sen huomannut pikku-asioissa.

Venni-rouva oli muuten viime aikoina ollut jotakuinkin eriskummallinen, hermostunut, vaihteleva, toisinaan vähäpuheinen ja ilmaan tuijottava, toisinaan taas melkein tuskastuttavan puhelijas. Mordtmann oli melkein vakuutettu itse olevansa syy kaikkeen hänen mielenlevottomuuteensa; juuri tähän aikaan oli Venni niin ihana ja lumoava, että tuolta muuten niin varovaiselta mieheltä itsensä-hillitsemisvoima alkoi kadota.

Päivällis-aikaisten käyntien sijaan oli pitkään syys-iltain mukana tullut ystävällinen, hauska keskustelu hämärässä takkatulen punaisessa valossa. Venni-rouvalla oli tapana käydä pöydän ympäri; Mordtmann istui sohvalla takkatulen valossa.

Professori oli melkein aina poissa tähän aikaan; mutta välistä tuli hän myöskin kotio ja kohtasi heidät tässä asemassa, eikä kummaltakaan puolelta koskaan oltu hämillään.

Mutta Mikael Mordtmannin veri oli levottomassa liikkeessä, kun hän istuessaan tuossa näki Vennin tyynesti ja säännöllisesti käyvän sivutsensa.

Tänä iltana oli Venni hyvin vakavalla tuulella, ja he puhuivat kuolemasta ja surullisista asioista; Mordtmann puhui vähän, Venni vastasi pari sanaa ja he tulivat yksimielisiksi siitä, ett'ei elämä ollut suuresta arvosta.

Mutta tämä ei ollut Mordtmannin oikea mieliala; hän vaan seurasi Venniä. Itse oli hän tuskallisia toivoa täynnä; hän ei enää ottanut lukuun mitään seurauksia eikä ylipäänsä arvellut mitään; joka kerta kun Venni meni hänen sivutsensa, kävi hänelle yhä vaikeammaksi antaa tämän kulkea syöksymättä ylös ja tarttumatta häneen syleilläkseen häntä.

Heidän pitkän ajan vaiti oltuansa pysähtyi Venni nuoren miehen eteen katsoen häntä kasvoihin: "Mutta miksikä siinä nyt istutte ja puhutte kaikkea tuota, jota ette sentään ensinkään tarkoita?"

"Enhän *minä* tässä istukaan, en *minä* puhukaan; en tiedä mitä sanon, en tiedä missä olen tai mitä teen, tiedän vaan, ett'en kestä kauemmin."

Tätä sanoissaan oli Mordtmann laskenut kätensä Vennin vyötäisille ja vetänyt hänet alas, jotta hän istui keskellä liesi-valoa Mordtmannin vasemmalla polvella.

Ja Mikael kallisti päänsä alas ja suuteli häntä poskelle. "Emmehän kauemmin voi teeskennellä toisillemme — se on kuitenkin totta!"

"Niin, se on totia", vastasi Venni raukealla äänellä ja laski käsivartensa hänen olallensa.

Mutta heti sen jälkeen irroitti hän itsensä hiljaa ja nousi seisolle.

"Ei, ei —" sanoi hän, vielä ikäänkuin puolihengetönnä.

Mutta Mordtmann syöksyi ylös tahtoen syleillä häntä — kiihkoisin, yhteyttä puuttuvin sanoin. "Ei, ei!" huusi Venni kiivaammin ja äkkiä, ikäänkuin olisi herännyt: "Älkää tarttuko minuun! Oletteko hullu? Luuletteko minun tahtovan kaksi miestä?"

"Mutta nyt olet minun — ainoastaan minun —"

"Ei, ei, en suinkaan! miettikää toki —"

"Ajattele itse, kuinka monasti olemme puhuneet tästä, etkö aina ole puolustanut rakkauden etuoikeutta?"

"Ei nyt — ei niin — älkää häiritkö sieluni lepoa, antakaa minut olla rauhassa — ettekö näe kuinka paljon revimme maahan? Ei, antakaa suhteemme olla entisellään, tai jos se on mahdotonta, niin matkustakaa! Minä pyydän, herra Mordtmann, antakaa minun olla rauhassa!"

"Mutta minä, — minä! sitä et ajattele, miten minun käy, minun kohtaloani —"

Venni tarttui häneen olkaansa, käänsi hänet valoa vasten ja katseli hänen kasvojaan tarkasti. Molemmat hengittivät lyhyesti ja ajoittain, ja Mordtmannin kasvot olivat kalpeat ja muuttuneet, hän änkytti sanoja, joita oli mahdoton ymmärtää, ja pusersi Vennin käsiä.

"Mitä olen tehnyt!?" huudahti Venni-rouva, sillä Mikaelin intohimo oli niin silminnähtävä ja todellinen tällä hetkellä, että se ihan liikutti Venniä ja teki hänet vakuutetuksi; "minä olen tehnyt pahasti meitä molempia kohtaan."

"Et suinkaan, sinä olet valinnut, sinä olet minun, ellet petä minua."

"Minä en petä Teitä, rakas ystäväni!"

"Tule siis! Astu koko askel, tule omakseni!"

"Kuulkaa minua, kuulkaa järjellinen sana; olemmehan molemmat puoliksi järjettömiä tällä hetkellä; nyt täytyy minun saada vallita, joka olen vanhempi."

"Oh —" keskeytti toinen kärsimättömästi, mutta Venni pani kätensä hänen suunsa eteen:

"Menkää — menkää, rakas Mordtmann! ja tulkaa takaisin muutaman päivän perästä; meidän pitää molempain mieltä ja aprikoida; älkäämme hetken huumehduksessa saattako poistamatonta surua sekä itsellemme että muille. Totelkaa minua, tiedättehän minun olevan oikeassa." Mordtmann ei tahtonut kuulla; mutta Venni pakoitti hänet rukouksilla ja lemmeikäillä sanoilla ovelle; tässä tarttui hän vielä kerran Venniin ja suuteli häntä; sitten riensi hän ulos ovesta ja meni puolitutunnotonna läpi eteisen.

Venni heittäytyi sohvaan peittäen silmänsä käsillään; Mordtmannin suudelmat polttivat häntä, hän rakasti Mordtmannia, tuossa tunteessa oli mielihaikeus, joka kiehtoi hänet onnelliseen tuskaan, ja hänen ajatuksensa pysähtyivät kokonaan tämän ainoan tunteen takia.

Hän ei kyennyt ajattelemaan miestänsä eikä poikaansa; mutta puoliselvä levottomuus, jonka kanssa hän jonkin ajan oli taistellut, sekaantui tuskallisena tuohon sanomattomaan hurmioon.

Hänen miehensä tuli kotio ja meni eteisestä suoraan kirjoitushuoneeseensa. Siellä oli seinällä pieni kaappi, jonka avain oli professorin avainkimpussa, ja jossa hän säilytti muutamia harvinaisia lääkkeitä; apteekki ei ollut erittäin luotettava.

Professori otti esille muutamia vahvistavia rohtoja, sekoitti veteen hyvän määrän ja joi sen. Sitten tarkasti hän kasvojaan peilissä; ne olivat hyvin kalpeat.

Seisottuaan hetken, sammutti hän kynttilän ja pieni salin poikki pesemään itseään makuuhuoneessa, kuten aina teki lääkäritoimiltaan illalla kotiin tultuansa.

"Hyvää iltaa Venni; etkö pian sytytä lamppua?" kysyi hän sivutse mennessään.

"Kyllä", vastasi Venni-rouva sohvalta, liikahtamatta.

Abraham istui kirjainsa yli nojautuneena. Hän oli Brochin kanssa ollut Martti Krusen kamarissa, jossa tupakoitsivat, ja hän oli kiihottunut ja tunsi pistoksia ihossaan; hän ei voinut juuri hyvin.

"No, Abraham", kysyi isä, tavallisuutensa mukaan kävellessään edestakaisin huoneiden välillä ja pukeutuessaan, "oletko tehnyt päätöksesi rippikouluun suhteen? Se pitää tapahtua pian, jos tahdot ottaa osaa tällä kertaa; vai etkö tahdo?"

"Tahdon — tahdon kernaimmin."

"No niin — tiedäthän, että sinulla on vapaus valita; jos tahdot vahvistaa kasteesi liiton, saat sen tehdä. Oletko sanonut sen äidillesi?"

"En, etkö sinä tahdo tehdä sitä?"

"En, miksiä niin, poikaseni? Mene sinä vaan sisälle samassa ja sano; äiti on salissa."

Abraham meni hyvin alla päin sisälle saliin.

"Kuuleppas, mamma", alkoi hän, hetken aikaa uunin vieressä istuttuaan, "luulen, että menen rippikouluun."

"Voinhan sen arvata!" vastasi Venni-rouva melkein kovasti; hän oli äärettömän kaukana ajatuksissaan.

Mutta tämä vastaus oli isku Abrahamille.

Kuinka voi äiti vastata tällä tavoin, kun kerran niin lemmeikkäästi ja suoraan oli sanonut hänelle, Abrahamille, että tämä itse saisi valita? Hän hiipi yhtä alakuloisena pois kuin tullutkin oli; häntä alkoi jo hirvittää aamu, jolloin äiti tulisi hänen luoksensa perinpohjaisesti tutkiakseen häntä. — Kuppuroidessaan ulos portista oli Mikael Mordtmann juossut suoraan vasten professori Löfdalia, joka tuli kotio.

Professori työnsi sauvansa katukäytävään ja Mordtmann'in mielestä oli kuin olisi professori alkanut sanoa jotakin, mutta hillinnyt itsensä. Myöskin oli hänestä professorin katseessa ollut jotakin eriskummallista, kun hän sivumennen katsahti ylös ja tervehti.

Mutta hänen ajatuksillansa oli liaksi tekemistä Venni-rouvan kanssa. Hän kiirehti suoraa päätä kotio, sulkeusi huoneeseensa ollakseen yksin ja häiritsemättä onnensa kanssa.

Hän heittäysi nojatuoliin, nousi taas äkkiä ylös, kävi tulisesti edestakaisin, haki Vennin muotokuvan esiin, puhui sille ja puhui itsekseen, onnellisna ilman arveluita ja ylpeänä että oli tarkoituksensa perillä. Mutta sitä myöden kuin hänen verensä vähäsen rauhoittui, havaitsi hän monta kertaa hämmästyksekseen ajattelevansa professoria. Olipa tuo hänen katseensa sentään ollut eriskummallinen; Mordtmann alkoi käydä levottomaksi.

Hän tuli ajatelleeksi, kuinka hullumaisen varomattomia olivat olleet. Ainoastaan pari minuuttia aikaisemmin — ja professori olisi äkkiarvaamatta tavannut heidät mielenliikutuksessa, jota olisi ollut mahdotonta salata.

Tämä suhde oli ihan toisella tavalla järjestettävä, jos sitä jatkaa tahdottiin, ja se ohjasi hänen ajatuksensa toiseen suuntaan.

Hän sytytti sikarin ja istuutui miettimään.

X.

Provasti Sparre opetti rippilapsia Haugiaanein vanhassa kokoushuoneessa; ja vaikka niitä — oli koko joukko poikia, tuli heistä vaan pieni ryhmä tuohon avaraan, matalaan, siniseksi maalattuun ja kolmella puolella ikkunoilla varustettuun saliin.

Rippilapset oli asetettu niin, että heidän välillään oli selvä eroitus.

Pitkällä penkillä suoraan opetus-istuimen edessä istuivat kansakoululaiset, etäällä nurkissa köyhäin lapset Vest-endistä ja muista syrjä-osista.

Mutta oikealle kädelle papista aina opetusistuimeen asti lyhemmillä penkeillä, jotka olivat ulkona seinästä, istui sievästi puettuja poikia muista kouluista, alkeiskoulun oppilaat ensi penkillä, ja Abraham ylimpänä, aina papin vieressä asti.

Provasti Sparrella oli aina koko joukko rippilapsia, sillä hän laski ihmisten mielestä paljoa helpommalla "edes" kuin kaupungin muut papit.

Ihan mahdottomat pöllöpäät, jotka turhaan olivat koettaneet monta kertaa, laski provasti vaikeudetta

ripille. Eikä suinkaan voitu sanoa syyksi, ett'ei hän vaatinut heiltä kristinopin-taitoa. Ei tarvinnut muuta kuin kuulla näiden pöllöpäiden vastaavan kirkon-lattialla kuulusteltaissa — se kävi heiltä kuin öljy, ja monasti vastasivat he Pontoppidanin oppikirjan kaikkein vaikeimpiin kysymyksiin.

Tästä syystä ihailtiin provasti Sparrea suuresti — enemmän kuin ansaitsikaan, suoraa sanoen; opetuksessa oli, näet, pieni salaisuus.

Provasti Sparre tiesi, näet, yhtä hyvin kuin kaikki muutkin papit tai opettajat, ett'ei rahvaan lasten joukossa ollut ainoataan poikaa tai tyttöä, joka ymmärsi Jumalan luomaa rahtuakaan siitä, mikä oli Pontoppidanin selityksessä. Sen tähden riippui tykkänään sattumuksesta, mitä huonompiin päihin jäi jällelle opittuna ja valmiina ulkoa luettavaksi.

Kun sen vuoksi taitavimmat heistä taisivat vastata joka kysymykseen koko kirjassa, jos hän vaan piti vaariin siitä, että kysyi sanasta sanaan niin kuin kysymys kirjassa oli, oli koko joukko muita, joissa oli ainoastaan yksinäisiä tilkkuja viljeltyä maata, sillä välin kun loppu-osa oli käärmetarha täynnä kysymysmerkkiä.

Provasti Sparrella oli tapana etsiä viljeltyjä tilkkuja näistä aivoista; ja kun hän havaitsi muutaman sanan oikein johonkin tuollaiseen kehnoon päähän päntätyksi, merkitsi hän ne pieneen muistikirjaan.

Merkkillisenä päivänä, jolloin hänen piti kuulustella rippilapsia kirkossa seurakunnan läsnä ollessa, oli sangen omituista kuulla, kuinka hän voi hypätä aineesta toiseen, tehdä kysymyksiä sinne tänne ja aina löytää rippilapsen valmistauneena ja *hyvin* valmistauneena sittekin.

Tämän salaisuutensa ilmiin tulemista pelkäsi Sparre itse kovin. Pienessä muistikirjassa oli ainoasti numeroita, jotka sivulliselle voivat näyttää arvolauseilta, joita hän antoi lapsille luettaissaan. Mutta hän oli levoton ainoastaan sen tähden, että ihan selvästi käsitti, kuinka helposti hänen käyttöksensä voitaisiin ymmärtää tai selittää väärin.

Omasta puolestaan sitä vastoin oli hänen omatuntonsa varsin levollinen.

Kun näet luonnonlahjat ovat niin eri lailla jaetut ja kun eivät Pontoppidanin selitykset kaikille ehkä ole helpot oppia, olisi luonnollisesti hyvin väärin kieltää nuorta ihmistä, joka sitä pyytää, pääsemästä seurakuntaan ja nauttimasta armon-välikappaleita sen tähden, ett'ei hänellä ollut kykyä oppia noita ulkoa.

Olivathan he laskettavat ripille; eihän siitä koskaan syntynyt muuta kuin harmia ja tyytymättömyyttä, jos lapset kiellettiin ottamasta osaa kasteen liiton vahvistukseen; miksikä siis hankkia itselleen vastuksia liiallisella ankaruudella vaatimusten suhteen? Yksinkertaiset saavat periä taivaan valtakunnan.

Välistä he kyllä olivat arveluttavan kehnoja, ja provasti Sparre tuli usein hämillensä, kun alkeiskoulun oppilaat istuivat tukehtumaisillaan naurusta. Siitä syystä olikin hän vähän kylmä ja välittämätön Abrahamia kohtaan ensi päivinä.

Abraham oli tavattoman iso rippilapseksi eikä provasti ollut kuullut hyvää hänestä; hänen äitinsä vapaamielisyys oli sitä paitsi kyllin tunnettu.

Mutta vähitellen teki nuori Löfdal häneen paremman vaikutuksen; hän oli nöyrä ja vakava, hänen katsantonsa ei koskaan muuttunut, kun pitkällä penkillä istuvat vastasivat päin seiniä. Sitä vastoin oli hän kohtelijas auttamaan takkia provastin ylle, avaamaan kirjan ja etsimään lyijykynää, kun se sattui lattialle putoamaan.

Lopuksi oli provastista, jolle nämä opetustunnit olivat kidutusta, vähäsen miellyttävää, että tämä hyvin kasvatettu nuori mies oli niin lähellä häntä. Ja päivä päivältä kehittyi provastin ja Abrahamin välille jonkilainen ystävällinen vapaamuuraraisuus, jotta he iskivät silmää toisilleen, kun kuulusteltaessa jotakin tapahtui tai provasti mutisi jonkin latinaisen sitaatin, johon Abraham vastasi hymyilyllä, jos sen ymmärsi tai ei.

Rippikoulun käyminen tuli sen tähden huviksi Abrahamille. Se oli jo hauskaa, että pääsi pariiksi kolmeksi tunniksi koulusta keskellä aamupäivää, ja istuessaan provasti Sparren opetus-istuimen luona oli hänellä salainen tunne tietää olevansa ensimmäinen siellä.

Koulusta taisi hän Pontoppidanin koko selityksen ulkoa, niin ett'ei hän tietänyt mitään siitä äärettömästä työstä ennen kuulustelemista eikä tukehuttavasta tuskasta sen kestäessä, joka teki kansakoulun hurjimmat pojat kalpeiksi ja hiljaisiksi.

Mikä heille oli tärkein tapahtuma elämässään, neulansilmä, jonka lävitse heidän oli tunkeuminen mitä ankarimmin voimiansa ponnistamalla, ei hänelle ollut millään tavoin rasittavaa; korkeintaan voi se

käydä ikäväksi.

Mutta siksikään ei se siis tullut, kun hänen ja provastin välille syntyi hyvä suhde; ja kun häntä joskus tutkittiin, jättivät he Pontoppidanin ja kuulusteleminen muuttui melkein keskusteluksi uskon-opillisista aineista, jonka aikana toiset istua töllöttivät suu seljällä tai lukivat seuraavaa, kirja pöydän alla.

Provasti kuulusti toista pääkappaletta, uskonkappaleita.

"Ole Martinius Pedersen, voitko sanoa minulle, kuinka monta jumalaa on?"

"Kahdenlaisia, hyviä ja pahoja", vastasi Ole Martinius Pedersen vauhdilla.

"Ei, poikaseni, se ei ollut oikein. Sinä vastasit erääseen toiseen kysymykseen; mihin kysymykseen hän vastasi? Voiko joku sanoa sen minulle?"

"Enkeleistä", huusi pieni punatukkainen poika uunin vierestä.

"Oikein, Jens Hansen! Enkelit ovat kahta laatua, nimittäin hyviä ja pahoja; mutta ainoastaan yksi Jumala on olemassa, eikö totta, Ole Martinius?"

"Ainoastaan yksi Jumala", vastasi Ole Martinius Pedersen, joka oli pitkän penkin parhaimpia.

"Kuinka on jumaluuden olemus ilmestynyt raamatussa?"

"Yhtenä olemuksena: Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä, jotka kaikki kolme kuitenkin ovat yksi ja sanotaan pyhäksi Kolminaisuudeksi."

"Voimmeko järjellämme käsittää sitä, että Jumala on yksi ja kuitenkin samassa kolminainen?"

"Emme, se käy meidän järkemme yli, vaikk'ei ole sitä vastaan; siitä syystä on se uskon- eikä järjenkappale; eikä Jumala olisi Jumala, jos meidän järkemme voisi hänen käsittää."

"Than oikein vastattu, Ole Martinius, sinä osaat läksysi, kun vaan mietit. No sinä, Mons Monsen! Ovatko siis sanat: Isä, Poika ja Pyhä Henki kolme eri nimeä tai omaisuutta jumaluuden olemuksessa eikä mitään muuta?"

"Ne ovat enemmän kuin ainoasti nimi- ja omaisuus-eroituksia; sillä jokaiselle heistä omistetaan jotakin erityistä, jota ei ole toisilla."

"Ei niin nopeasti, poikaseni! Missä tämä eroitus on?"

"Ei olemuksessa, kuten sanottu on —" vastasi Mons Monsen lentävällä vauhdilla ja missään pysähtymättä, "ei olemuksessa, kuten sanottu on, vaa — vaan sana, joka veden kanssa ja tykönä on —"

"Ei, ei, Mons, nyt tulet toiseen asiaan; pidä nyt vaari: ei olemuksessa, kuten sanottu on, vaan visseissä —"

"— vaan visseissä persoonallisissa, sisällisissä töissä, niin — niin — niinkuin ruoka, juoma, vaatteet, koto, kartano, pelto, karja, raha, tavara, hyvä puoliso, kuulijaiset lapset —"

"Ei, ei, ei, Mons, nyt olet taaskin jossakin varsin muussa; jotka kuuluvat —"

"— jotka kuuluvat jokaiselle heistä erikseen; nimittäin Isä, joka ei ole kenestäkään, synnyttää poikansa ijankaikkisuudesta, Poika syntyy Isästä, ja Pyhä Henki käy heistä molemmista ulos. Tämä kaikki on totinen tosi —"

"Ei, ei, Mons! Tämä kaikki on uskon.—"

"— tämä kaikki on uskon syvä salaisuus, jota ei meidän järkemme käsittää voi."

"Oikein, Mons Monsen! Sinä olet oikein kelpo poika, kun et vaan kiirehdi niin kovin; mutta sinä puhut niin hirveän nopeasti, jotta eksyt pois aineesta. Tässä kohden on pieni eroitus kirjoissa, jonka alkeiskoulun oppilaat ehkä ovat huomanneet", sanoi provasti Abrahamille, "useat kansakoulun pojista ja maalaisista ovat lukeneet vanhempaa painosta."

Tämä oli myöskin yksi provasti Sparren ominaisuuksia, jota muut papit ihailivat tai joka harmitti heitä.

Useampain mielestä piti näet, jos kristin-opin opetuksella olisi yhdistävä merkitys seurakuntaelämään, kaikkein välttämättömästi käyttämän samaa kirjaa; ja sen vuoksi opettivat he sen Pontoppidanin selitysten painoksen mukaan, joka viimeiseksi kuninkaallisen päätöksen johdosta oli

painosta ilmestynyt, eivätkä suvainneet muuta.

Mutta Sparre tyytyi siihen, mitä hänelle tarjottiin, jos lapset vaan osasivat sen kunnollisesti ulkoa. Sen tähden täytyikin hänellä olla tämä ihmeteltävä yksilöiden ja uutten ja vanhain painosten tuntemus, jotta voi sekä tehdä kysymyksen että auttaa heitä vastaamisen alkuun.

Eroituksesta painosten ja selitysten välillä puhuessaan muistui provastin mieleen eräs auttamaton rippilapsi, joka hänellä oli opetettavana tänä vuonna. Pastori Martens oli sakastissa selittänyt hänen parantumattomaksi pöllöpääksi.

Tämä oli isokasvuinen, kahdeksantoista vuotijas poika, joka muihin verraten oli jättiläisen kokoinen ja joka jo monta vuotta verrattomalla yksinkertaisuudellaan oli antanut aihetta pidätettyyn iloon ja nauruun tuossa juhlallisessa kokoushuoneessa.

Provasti oli itsekin epätoivoissaan. Mutta kuitenkin piti hän tarkkaa vaaria Osmundista ja kuunteli vakavana pätkiä ja sanajonoja, joita poikaparka arviolta lasketteli, kun häneltä kysyttiin. Lopuksi luuli provasti keksineensä ohjenuoran, ja tänään piti hänen koettaa; hän teki äkkiä pienen poikkeuksen Kolmehyhteydestä, voidakseen ryhtyä kokeeseensa.

"Osmund Asbjörnsen Sauamyr", alkoi hän ystävällisesti ja pitkänsä, antaakseen toiselle aikaa koota ajatuksensa. "Voitko vastata minulle, poikaseni — voitko vastata minulle kysymykseen: mitkä ovat siis sellaiset evankeliumin armolahjat?"

Osmund Asbjörnsen Sauamyr istui silmänräpäyksen ihan hiljaa; sitte alkoi hän, yksitoikkoisesti, mutta varmasti ja yhä lujemmasti laulaen, sellaisella vauhdilla, että oli hengehtymäisillään:

"Ne ovat Kristuksen vanhurskaus, syntein anteeksi saaminen, Jumalan isällinen huolenpito, perintöoikeus, rauha Jumalan kanssa, lapsellinen luottamus, Jumalan rakkaus, tilaisuus lähestyä Jumalaa ja rohkeus rukoilla häntä; lupaus Jumalan armosta, rukouksen kuulemisesta ja avusta kaikissa hädissämme, erittäin voimallisesta suojeluksesta kaikkia näkyväisiä ja näkymättömiä vihollisia vastaan, kärsivällisyydestä meidän heikkouttamme kohtaan ja säälivästä armahtavaisuudesta koko elämässämme; ijankaikkisen elämän esimakua, ilo Pyhässä Hengessä; saman Hengen hallitus, valo, voima ja väki; vapautus synnin rangaistuksesta ja vallasta, Jumalan vihasta, lain kirouksesta ja pakosta, saatanasta, helvetin ja kuoleman vallasta, maailmasta ja pahasta omasta tunnosta; kaikkein, mitä suurimpain kärsimysten muuttuminen uskovaisten hyväksi, elävä toivo autuudesta, jonka jälkeen vihdoin seuraa sanomaton ilo ja kunnia taivaissa ja niin edespäin!"

"Katsoppas vaan!" huudahti provasti Sparre riemuiten ja merkitsi kirjaansa; "Kyllähän minä sitä mieltä olinkin ett'et sinä, Osmund, sentään olekaan niin perin tyhmä! Sinun ei ehkä ole yhtä helppo ymmärtää kysymyksiä kuin kaupungin poikain; mutta osaat sinä sentään jotakin, poikaseni! Ole vaan edelleen ahkera ja tarkkaavainen, niin saat nähdä, että sinun kyllä käy hyvin!"

Alkeiskoulun pojat tulivat petetyiksi; he olivat odottaneet saada nauraa sydämensä pohjasta: mutta koko pitkän penkin pojat kumartuivat eteenpäin ja katselivat Osmundia mitä suurimmalla ihmettelyllä.

Itse istui hän suu auki ja katsoa mulkoili provastiin. Milloinkaan ei sellaista ollut tapahtunut hänelle, ei koskaan ollut hän kuullut sanaakaan kiitosta tai toivoa; mutta milloinkaan ennen ei myöskään yksikään pappi ollut havainnut tätä hänen suurta ja ainoata loistonnumeroansa evankeliumin armolahjoista.

Osmund Asbjörnsen Sauamyr oli koettanut monta pappia ja kuluttanut, kuka tiesi, kuinka monta katekismoa.

Aina siitä alkaen, kun hän neljän-, viidentoista vuotisena alkoi ottaa kirjan mukaansa vuorelle, missä oli paimenessa, ja tähän päivään asti oli hän turhaan jauhanut kysymyksiä ja vastauksia.

Ainoastaan kerran eräänä onnellisena hetkenä olivat hänen aivonsa tehneet oikean jättiläisponnistuksen saadakseen selville tämän mahtavan kysymyksen evankeliumin armolahjoista. Ja kummallisella mielivaltaisuuudella, joka seuraa ulkolukua, oli tämä ainoa kappale kokonaan virheettömästi ja ilman epävarmuutta pystynyt hänen päähänsä; ja niin usein oli hän nyt kertonut sen nulomielisenä ollessaan, ett'ei se voinut katketa —. Osmund-paran samassa heikkoa järkeänsä menettämättä.

Mutta kuinka vähän olivat evankeliumin armolahjat sentään auttaneet häntä tähän hetkeen asti!

Kaikkein pilkaksi ja vanhempainsa suruksi oli hän vuoden toisensa perästä toivotonna käynyt rippikoulua sekä kotona maaseudulla että nyt täällä, kun isä oli muuttanut kaupunkiin kivenhakkaajaksi tehtaalle.

Missäkään hän ei voinut päästä työntoimeen. Rippikoulun käymätön poika ei kelvannut mihinkään; ei juoksupojaksi, ei konttooriin, kamapuotiin tai makasiiniin huolittu niin tuhmasta tai pahantapaisesta pojasta, ett'ei ollut ripille laskettu kahdeksantoista vuotiasna. Ruumiistaan ei hänellä ollut suurin hyötyä; hän oli vielä liian pehmeä luultansa isän ammattiin, ja — sitä paitsi, mitä palkkaa rippikoulun käymättömälle pojalle maksettiin? Merellekään eivät laivan omistajat tahtoneet ottaa häntä, ennenkuin oli kasteensa liiton vahvistanut.

Osmund Asbjörnsen Sauamyr ei aikonut pyrkiä korkealle yhteiskunnassa ja olisipa luullut monta tietä olevan avoinna hänen hyvin helpoille vaatimuksilleen.

Kuitenkin huomasi hän kaikki tiet huolellisesti suljetuiksi; mikään muu tie ei johtanut häntä elämään kuin se, joka kävi papin sivutse, ja joka kerta yritti Osmund uuden papin luona, ollakseen ajan pilkattavana ja tullakseen lopuksi hylätyksi.

Nyt hän vihdoinkin näki vaivansa palkituksi; hän istui pitkän hetken miettien, mitä äiti sanoisi, kun hän tuli kotio, jo ennen pitkää alkoi hän itkeä.

Yleinen ilo syntyi, kun huomattiin Goliathin itkeä tillittävän; Abraham nauroi myöskin, kun provasti hymyili.

Hän oli ylipäänsä hyvin iloinen siitä, että oli niin hyvissä kirjoissa provasti Sparren luona; nyt häntä vaan hirvitti aamu, jolloin äiti tulisi hänen luoksensa ja pakoittaisi hänet tekemään todenperäisen synnintunnustuksen. Niin monasti kuvitteli hän mielessään tuota kohtausta, että oli näkevänsä äidin tulevan ovesta sisään, ja mitäpä hän vastaisi?

Itse lukeminenhan ei millään tavoin voinut saada häntä vakaiseksi mielialaltaan, sitä vähemmin koskea häneen syvemmältä; ja hän tiesi, että ainoastaan totista totta rohkeni hän sanoa äidilleen; pienimmänkin petoskokeen huomaisi tämä heti.

Abraham havaitsi vähitellen Brochin hyväksi kumppaniksi; he seurustelivat enimmäkseen luokan ylimmän osaston kanssa, niiden kanssa, joiden seuraavana vuonna piti suorittaa ylioppilastutkinto; he tupakoitsivat, löivät korttia ja kävelivät illalla pikkutyttöjen kanssa.

Abrahamissa oli jotakin, joka pönkitti häntä ja antoi hänelle aseman vanhempainkin toverien joukossa. Ehkäisty vastustushimo, joka kätkettynä kyti hänessä, sai toisen suunnan hänen kyvyssään tehdä asioita naurun ja ivan alaiseksi. Hän taisi pistellä kokkapuheita sekä vakaisista että uskonnollisista asioista; ja vaikka hän oli rauhallinen ja nöyrä koulussa ja kotona, voi hän olla kaikkein pahin ilvehtimään ja hulluttelemaan, kun istuivat itseksensä vinttikamarissa sakeimmassa tupakan savussa.

Broch kiemuroitsi naurusta ja mieltymys kehoitti Abrahamia, jotta hän tuli yhä hurjemmaksi eikä enää välittänyt mistään, ikäänkuin olisi palkinnut pakollisen käytöksensä olemalla oikein hurja ja hassunkurinen, kun uskalsi elää vapaasti.

Irvikuvia hän myöskin piirusteli; ja kauan kiersi neljännellä luokalla piirustus, joka kuvaili helvettiä, missä apulais-opettajat Aalbom ja Boring pitivät tulta vireillä toinen toisensa alla, kun konferensineuvos Madvig ja Erik Pontoppidan tanssivat hurjaa kaksintanssia liekeissä.

Koulussa kävi Abrahamin tähän aikaan hyvin. Hän oli tarpeeksi ahkera ja oli sitä paitsi hankkinut itselleen omituisen tavan opettajien suosioon päästäkseen; itse Aalbomkin unohti lisänimen "perkele" hänen mielitelevän kohteliaisuutensa takia; ainoastaan rehtori pysyi hieman tymeänä häntä kohtaan.

Professori Löfdal seurusteli tähän aikaan hyvin paljon poikansa kanssa, käveli hänen seurassaan pitkiä matkoja sunnuntaisin ja puhui hänelle melkein kuin olisi poika ollut täysikasvuinen.

Sen teki professori sekä siitä syystä, että tahtoi kaikin mokomin vetää pojan puoleensa, mutta myöskin sen tähden, että hänen oli raskas ollaksensa, jotta hän tarvitsi pojan rattoisuutta elähyttääkseen itseään.

Ystävällisyys heidän välillensä tuli niin suureksi, että Abraham kertoi sellaisiakin asioita, joita hän muuten olisi ollut ilmoittamatta.

Niin tuli hän eräänä päivänä keskustelun jatkuessa kertoneeksi, puoliksi vastoin tahtoansa, tapahtuman koulusta.

Ikkunaruuu oli rikottu korkeimmassa luokassa, ja koko luokka tiesi Martti Krusen sen tehneen; mutta kun rehtori kysyi, ei kukaan tahtonut vastata; Broch oli sattumalta kipeä, jotta Löfdal istui ylimmäisenä.

Mikään ei niin suuressa määrin harmittanut rehtoria kuin se, että huomasi tai luuli huomaavansa uppiniskaisuutta, ja vanhana koulumestarina ymmärsi hän heti luokan yksimielisesti päättäneen olla rikoksellista ilmaisematta.

Hän oli silloin syöksynyt Abrahamia päin sanoen: "Ole varoillasi, Löfdal! Muista että kerta ennen olet ollut kysymyksessä uppiniskaisuudesta; sillä kertaa pääsit vapaaksi, mutta kavahda joutumastasi uudelleen kysymykseen. Tiedätkö vai etkö, kuka sen on tehnyt?"

"Vastasit kai heti?" kysyi professori levotonna.

"Vastasin — sanoin" — — Abraham katsoi sivulle päin.

"Sanoit Martti Krusen sen tehneen?"

"Niin, sillä hän sen teki."

"Luonnollisesti oli sinun se sanominen; hulluutta olisi ollut, jos vielä tällä kertaa olisit saanut aikaan pahennuksen koulussa, erittäinkin nyt, kun käyt rippikoulua. Tiedän kyllä jokusen esiytyvän kiihottuneilla loruilla ett'ei ystävää pidä pettää ja muusta sellaisesta, mutta siitä ei sinun pidä vähintäkään välittää. Kuulijaisuus esimiehiä kohtaan on, näet, ehdottomasti nuoren miehen ja rehellisen kansalaisen kaikkein ensimmäinen velvollisuus ja korkein hyve; pahantekijöitä puolustamalla tulet vihdoinkin itsekkin sellaiseksi, kun sitä vastoin hyödytät itseäsi ja oikeutta ilmaisemalla mikä paha ja rangaistava on."

Kappaleen matkaa käveltyään sanoi professori ikäänkuin sivumennen: "Tuota ei sinun tarvitse kertoa mammalle; eihän se ansaitse puhumista."

Abraham ei katsahanut ylös; he välttivät katsoa toisiansa silmiin. Tuntui siltä kuin olisi heillä ollut salaisuuksia, joita ei äidille ilmoitettaisi; ja rauhoittuneena hyväksymisestä ei Abraham enää ajatellut, että äiti kyllä olisi toisin asiaa arvostellut.

Mutta tämä oli nykyjään niin eriskummallinen. Hän ei todellakaan ollut oma itsensä, sillä paitsi Mordtmannia oli jotakin muuta tullut lisäksi. Hänen levoton aavistuksensa oli muuttunut varmuudeksi, ja tämä varmuus täytti hänen tuskalla, jota hän häpesi ja koki hillitä. Venni-rouva ei näet enää voinut epäillä, että taas oli synnyttävä lapsen.

XI.

Muutamaan päivään ei Venni-rouva ollut nähnyt Mordtmannia. Eräänä puolipäivänä kulki tämä sivutse tehtaalta tullessaan, mutta Venni vetäytyi pois ikkunasta ja piiloutui.

Suhde Mordtmaniin oli jäänyt vähän takapajulle; Vennin ajatukset eivät nyt työskennelleet muun kuin sen kanssa, mitä hänelle tapahtuva oli: että hän vielä kerran oli tuleva äidiksi.

Abrahamin maailmaan tultua, oli Venni kauan halunnut hänelle sisarta. Mutta vuosien kuluessa oli hän heittänyt tämän toivon; ja nyt olivat hänen ajatuksensa lapsista ja lasten kasvatuksesta tulleet sellaisiksi, että hän tunsii itsensä onnelliseksi, että hänen vaan oli yhdestä vastattava.

Ei miehensäkin tulisi iloiseksi, siitä tiedon saatuansa; sen voi rouva edeltä päin tietää.

Mutta kaikkein vaikeammaksi kävi tuo hänelle itselle — varsin tuskauttavaksi tuli ajatus hänen itsensä ja Mordtmannin välisestä suhteesta. Hän punastui häpeästä joka kerta kuin mietti iltaa, jolloin viimeksi olivat olleet yhdessä.

Mordtmann oli suudellut häntä ja sanonut, että Venni oli *ainoastaan* hänen; ja Venni itse, mitä oli hän tehnyt? ja mitä tekisi?

Eihän hän voinut elää yksinään kaikessa tässä —; minkä tai kenen valitsisi? Mikä tapahtuva oli, sen täytyi tapahtua — ja sitten?

Hän istuutui iltahämärässä sohvaan, kiellettyänsä palvelustytön laskemasta ketään sisälle, ei edes Mordtmannia. Hän oli tuntenut olevansa epätoivoon joutumaisillaan ja alkoi äkisti pelätä järkeänsä. Nyt tahtoi hän kokea tehdä tiliä itsensä kanssa nähdäkseen missä asemassa oli.

Mutta siitä tuli ikävä suoritus, ja Venni-rouvaa hirvitti oma asemansa.

Olihan hän, näet, vaipunut syvälle valheeseen ja epäselvyyteen kaikilla tahoilla. Hän, joka niin rohkeasti ja mistään huolimatta oli esiytynyt tässä elämässä, koskaan itse valehtelematta tai sallimatta muiden valehdella, jos se hänestä riippui; hän, joka oli luullut ja väittänyt että se, joka rehellisesti tahtoo pysyä totuudessa ja kunniallisena, vahingoittumatta voi vaeltaa läpi elämiin, vaikka se onkin täpötäynnä valhetta ja pelkuruutta, hän oli nyt itse siihen vaipunut. Missä niistä suhteista, jotka lujimmin pitivät häntä sidottuna, oli hän tällä hetkellä täysin todellinen? Hän ryhtyi niihin yhteen erällään ja alkoi Abrahamista.

Mihin oli hänen poikansa joutunut? Tämä oli ollut niin lähellä häntä, että Venni oli voinut havaita joka pienenkin liikituksen hänen sielussaan, seurata ja ymmärtää pienimmänkin ajatuksen tai epäilyksen, joka hapuili eteenpäin hänen nuorissa aivoissaan.

Missä tämä nyt oli? Mitä tiesi nyt äiti pojastaan?

Se ei hyödyttänyt mitään, että hän sanoi: he ovat ryöstäneet hänet minulta, sillä juuri sen olisi hänen pitänyt estää, hänen olisi pitänyt vartioida poikaa, pysyttää hän totuuden kirkkaassa, puhtaassa ilmassa, eikä antaa myöden, väistyä ja väsyä jokapäiväisessä taistelussa.

Senhän lupauksen oli hän tuhansia kertoja itselleen tehnyt kantaissaan Abrahamia käsivarsillaan, kun tämä oli pieni; ja nyt, kun poika oli kasvanut niin isoksi, että äidin lupauksien täyttäminen oli hänelle tarpeen, voiko äiti nyt astua hänen luoksensa ja sanoa: tässä olen — tässä olen, minä, sinun uskollinen äitisi.

Voisiko poika luottaa häneen, kuten ennen?

"Ei", sanoi Venni-rouva ääneensä, ja kaikki kajahti väestä tyhjässä huoneessa niin surulliselta, "ei, sitä hän ei voi."

Sekä koulujutussa että myöhemmin ripilläkäymiskysymyksessä oli Venni antanut myöden, heittänyt periaatteensa, pettänyt itsensä ja ainaseksi kadottanut poikansa luottamuksen. Koskaan ennen ei tämä ollut nähnyt hänen horjuvan kuin juuri näissä kahdessa asiassa, jotka hänelle, pojalle, tulivat tärkeimmiksi. Ja millaiset syyt olivat sitten voittaneet hänet? Herra Jumala, kuinka kurjilta ne nyt näyttivät hänestä tuohon suureen päämaaliin verraten: hänen velvollisuuteensa pysyttää poikaa todellisena.

Jokin muu kuin nuo syyt olivat varastaneet hänen voimansa, ja se oli Mordtmann; hänen tähtensä ja seurustellessaan hänen kanssaan oli äiti hyljännyt — hyljännyt? ei, pettänyt poikansa.

Nyt rupesi hän tilintekoon Mordtmannista ja tarkasti suhdettansa tähän, ja se näytti hänestä tällä hetkellä niin epäpuhtaalta, niin vähäarvoiselta.

Hän otti rakkautensa ja koetteli sen lujutta kysymällä itseltään, oliko valmis uhraamaan talonsa, asemansa, miehensä, poikansa, hyvän nimensä — ja lisätessään kuormaansa katseli hän tuskallisena rakkauttansa; ja vihdoinkin tuli hän siihen loppupäätökseen, että oli liian vanha.

Hän oli liian vanha mielestään kestävä tällaista mistään välittämätöntä rakkautta, joka on miellyttävä kuni autuus ja pakoittava kuni velvollisuus. Hän tunsikin liian hyvin elämän antaakseen minkään harhakuvan hurmata itseään; ja hän oli liian tunnollinen ja uskollinen velvollisuuksilleen ollakseen muitten vaatimuksista huolimatta.

Hän piti paljon Mordtmannista, sen hän tunsikin. Ajoittain voi hän oikein hurmaantua ajatellessaan olevansa tämän, ajatellessaan elämää miehen kanssa, joka oli niin samanmielinen kuin hänkin, niin vapaa ennakkoluuloista, rohkea ja jalo kaikissa suhteissa.

Kun hän sitten ryhtyi miettimään elämää sellaisena, jommoiseksi se tästä edes muodostuisi oikean miehensä seurassa, kauhistui hän kaikkea tätä, valhetta; ja silloin kävi se hänelle niin illettäväksi, että ainoa keino, joka voi pelastaa mikä hänelle oli suurimmasta arvosta, oli murtaa koko liitto terveellisine, raastavine suruineen ja sitten alkaa uutta elämää — tulkoon se millaiseksi tahansa — Mordtmannin kanssa.

Mutta eihän hän voinut mennä Mordtmannin, luo sellaisessa tilassa kuin hän nyt oli.

Hetkeksi unohti hän kaiken surunsa, haikeasti surkutellessaan tätä lasta, jonka äiti ei odottanut sitä kaipuulla ja rakkaudella, ja jota ei kukaan sanoisi tervetulleeksi, kun se tuli.

Hän ei ollut äiti, josta lapselle voi olla hyötyä, ei vaimo miehelle, ei luotettava ystävä, ei mitään kellekään; eikö ollut parasta että jättäisi koko maailman?

Kuolema ei ollut hänestä raskas; monasti oli hänen mielessään ollut ajatus vapaaehtoisesti jättää elämä, eikä hän luullut puuttuvansa rohkeutta, kun vaan päätös kerran oli tehty.

Hän oli hymyillyt mahtavuudelle, jolla tavallisesti puhutaan sen pelkuruudesta, joka katsoo parhaaksi itse avata oven, mikä johtaa pois elämästä; niin lähellä häntä oli, näet, tuo ajatus, että hän tiesi tarvittavan rohkeutta, erittäinkin rohkeutta päättämiseen.

Pyörteen väsyttämänä, johon ajatukset olivat hänet työntäneet, vaipui hän hiljaiseen, raskasmieliseen mietiskelyyn: eikö hän tekisi paraiten muita ja itseensä kohtaan tunnustamalla tulleensa tappiolle ja voitettuna lähtemällä täältä, sen sijaan että eläisi edelleen valheesta ja tähteistä ilman sitä, minkä puolesta oli taistellut ja minkä oli pettänyt: ilman täyttä, selvää totuutta sanoissa ja töissä?

Mutta hänhän ei ollutkaan yksin. Pienen hienotukkaisen lapsen kuva seurasi häntä; oliko oikein ottaa toista olentoa mukanaan? sammuttaa kynttilä, ennenkuin se syttyi?

Uudet epäilykset, uudet tuskat, uudet kysymykset vaivasivat häntä; miksikä ei ollut mitään, ketään, joka olisi auttanut häntä?

Vihdoinkin — kello kävi yhdeksättä — tuli hänen miehensä, jota ei ollut varronnut, mutta jonka tiesi tulevan siihen aikaan.

Nyt hän astui eteisen poikki, pani pois sauvansa: puhuisiko rouva hänen kanssaan. Olihan se hänen miehensä; puoli tuosta hengestä, jonka oli aikonut sammuttaa, oli hänen. Professori tarttui avaimeen ja astui sisään.

"Onko täällä ketään?" kysyi hän.

"Minä täällä olen", vastasi rouva sohvasta.

"Oletko yksin?"

Äänessä oli jotakin, joka pakoitti rouvan nousemaan; hän ei vastannut sanaakaan, vaan kiirehti sytyttämään kattolamppua; hänen kätensä vapisi, jotta lasi helisi kupukkaa vasten.

"Mitä sinulla on mielessä, Venni?"

"Eikö pikemmin *sinulla* ole jotakin mielessäsi?" kysyi tämä ynseästi, sillä hänen miehensä kävi levotonna ympäri — ilkeä, onnettomuutta ennustava hymyily huulilla?

"Onhan, minulla on vähä mielessä — ei paljo, mutta vähä, josta tahtoisin puhua kanssasi. Mutta, Herran nimessä, miltähän oikein näytätkään, Venni?"

Tämän pisti päähän olla olevinaan ymmärtämättä, että toinen tarkoitti hänen itkusta ja surusta muuttuneita kasvojaan ja käytti tilaisuutta saadakseen sanoa *sen*: "Miltä näytän? Luulin sinun tietävän sen?"

"Tietävän sen? Tietävän? Minkä?"

"Etkö siis ole ymmärtänyt?"

Äkkiä kokosi professori ajatuksensa, tarttui päähänsä ja katseli häntä tarkasti terävillä lääkärintsilmillään, kääntyi pois ja tuli takaisin mutisten jotakin.

"Mitä sanot, Karsten?"

"Minä? Sanon vaan: katso, katso!" vastasi hän kalpeana.

"Pelkään, ett'ei kummallakaan meistä ole oikeata sydämenlaatua pienokaisparkaa kohtaan."

"Mitä pienokaisparkaa kohtaan?"

"Lastamme kohtaan, Karsten! Meidän pientä lapsiparkaamme kohtaan."

"Meidän?" vastasi professori sama ilkeä hymyily kasvoilla ja kääntyi silmänräpäykseksi vaimoonsa päin.

Venni katsoi sekunnin ajan hänen muuttuneihin kasvoihinsa ymmärtämättä. Professori kääntyi ovea päin mennäkseen taas ulos.

"Karsten!" huudahti rouva äkkiä syöksähtäen ylös, "Karsten, mitä sanoit?"

Tämä kääntyi ovella; koko mies oli muuttunut; hänen harmaat hiuksensa olivat pystyssä, hampaat uhkasivat ja silmät olivat eläimen silmäin kaltaiset, joka äkisti runnoo rikki häkkinsä; käreällä, kumealla äänellä sanoi hän vaimolleen suoraan vasten silmiä: "Minä en usko sinua."

Venni syöksyi hänen perässään kiljahtaen ja kohotetuin käsin; mutta hän oli jo ulkona porstuasta, ja rouva heitti seuraamisen; eihän hän kumminkaan voinut lyödä miestänsä lattiaan, ja *sitä* hän halusi.

Silmänräpäyksen seiso i hän vapisten, sitten hän oikaisi itsensä pystyyn, meni ulos ja antoi palvelustytöille tiedon ett'ei professori varmaankaan tulisi kotio illalliselle; itse läksi hän ulos ottaen portin-avaimen mukanaan; kenenkään ei tarvinnut valvoa ja odottaa häntä.

Abraham oli korttia lyömässä Brochin luona; Venni olisi kyllä kernaasti tahtonut tavata hänet, mutta oli ehkä parasta niin, jott'ei alkaisi horjua päätöksessään. Hän pukeutui nahkakappaan nosti päähineen päähänsä ja läksi kadulle.

Venni-rouva meni suoraa tietä Mordtmannin luo; välit kaupungissa eivät olleet pitkät, ja mennessään ei hän miettinyt muuta kuin, että nyt oli eroitettu, varsin eroitettu miehestään; hän meni nyt Mordtmannin luo kertomaan kaikki; siten tulisi vihdoinkin selvuus ja totuus hänen elämäänsä, kuten ennenkin; onnellisuutta hän ei suuresti odottanut.

Hän ei milloinkaan ollut käynyt Mordtmannin luona, mutta tiesi missä hänen kadunpuoliset ikkunansa olivat; huoneet olivat valaistut. Talo oli kuin useimmat kaupungissa: portti avoinna, eteinen sulkeutunut; hän meni suoraan Mordtmannin ovelle, naputti ja astui sisään.

Mikael Mordtmann seiso keskellä lattiaa, hattu päässä, päällystakki yllä ja äsken sytytetty sikari suussa, vääntämäisillään lampun-sydäntä alas mennäkseen klubiin.

Huoneessa tuntui heikko lämpimän ruuan haju sekaantuneena hyvän sikarin ensimmäisistä savuista lähtevään hienoon lemuun.

"Hyvää iltaa, Mordtmann!" lausui hän, surullisesti tälle hymyillen; "nyt tulen luoksesse. Odottakaa vaan vähän, kunnes ehdin malttaa mieleni".

Mordtmann änkytti eikä voinut saada sanaakaan suustaan, laski pois sikarin ja riisui päällystakkinsa.

Nämä päivät olivat jähdyttäneet hänen verensä; professorin onnettomuutta ennustava katsanto oli saattanut hänet miettimään, että tämä historia oli varsin liian vakainen. Rouva Vennikin varmaan oli liian vakava, liian raskasmielinen kestävänsä suhdetta sellaista kuin hän ajatteli.

Venni tuli sisälle hänen huoneeseensa, istui sohvaan ja sanoi: "Tässä nyt tulen!" Mitä, Herran nimessä! oli Mordtmannin tehtävä? Mitä kieltä käyttäisi? Millä helkkarin tavalla tämän selvittäisi?

Kaunis hän oli, Venni-rouva! Oikein ihana istuessaan tuossa sohvassa kalpeana ja vaatteet hieman epäjärjestyksessä; mutta mitä se auttoi — tällä kummallisella, juhllisella tavalla!

Mordtmann kaasi lasin viiniä hänelle.

"Rakas Venni-rouva, mikä nyt on? Onko jokin onnettomuus tapahtunut?"

"Ei" — vastasi Venni ja hymyili taas hänelle. "Se ehkä on Teistä vielä jotain onnellistakin, koska se ihan äkkiarvaamatta täyttää toivomuksenne."

"Kertokaa! Kertokaa!" huusi toinen innokkaasti äänellä, jonka piti merkitsemän ihastusta.

Venni ei huomannut mitään, kerrottavaansa ja tätä hetkeä kun ajatteli, jolloin vapautti itsensä miehestään, solmiakseen uuden yhteyden toisen kanssa.

Hän alkoi sen tähden tyynesti, kuten olisi tahtonut pyytää toista rauhoittumaan — siitä tulisi pitkä ja vakava kertomus.

"Niin, rakas Mordtmann, minä olen eronnut miehestäni ja tullut Teidän luoksesse; mutta ensin on jotakin muuta —"

"Mitä sanotte? Olette eronneet — minä en ymmärrä —;" hän näki äkkiä koko pikku-kaupungin asukasten seisovan päällään: professori Löfdalin rouva karannut miehensä luota majoittuakseen yöksi hänen nuorenmiehen-asuntoonsa!

Venni-rouva vavahti hieman pikaisesti häneen katsahtaessaan ja sanoi ikään kuin koetteeksi:

"Se on: minun ja mieheni välillä oli kiivas kohtaaminen; ja siitä syystä tulin tänne pyytämään Teiltä hyvää

neuvoa."

"Ah, rakas rouva, minä tahdon tehdä puolestanne kaikki, mitä voin; alussa oikein pelätitte minut; mutta olihan sentään hyvin varomattomasti Teiltä tulla tähän aikaan päivää." Hän istuutui Vennin viereen sohvaan.

Mutta Venni-rouvan kasvot kävivät ihan jäykiksi ja suun ympärille ilmestyi ryppyjä, joita ei siinä koskaan ennen ollut näkynyt. Hänellä, joka itse aina puhui totta, oli tarkka korva kaikelle, mikä oli tyhjää lorua ja johon ei voinut luottaa; tällä hetkellä käsitti hän täydellisesti ja perinpohjaisesti Mordtmannin.

Ja syy siihen, ettei hän sitä ennen ollut tehnyt, oli se, että hänen versoova lempensä oli tehnyt hiidet luottavaksi ja sokeaksi; ja sitä paitsi oli Mordtmann, erittäinkin heidän viimeksi toisensa kohdatessaan, ollut niin todellisen kiihkeästi rakastunut.

Mutta nyt kun Venni ensi epäilyksessään asetti tuon pienen paulan hänen eteensä, ilmaisi tämä heti itsensä. Hänen äänensä osoitti niin suurta huojennusta, kun kuuli, ettei asia ollut sen tärkeämpää laatua — ainoastaan kiivas kohtaaminen miehen kanssa, että Venni-rouvalle heti selveni, olevansa heittäymäisillään väärälle henkilölle, menemäisillään pelkuruudesta ja teeskentelystä suoraan mitä valheellisimpaan valheeseen.

Hän nousi ylös ja katsoi Mordtmannia silmiin. Tämä nousi myöskin, hapuili sanoja, taisteli voimainsa takaa näitä silmäyksiä vastaan, jotka vastustamattomasti tunkivat hänen lävitsensä.

Pari sekuntia kesti hän sitä, mutta sitten täytyi hänen katsahtaa pois päin. Kun hän uudelleen loi silmänsä Venniin, kävivät hänen kasvonsa kovin kalpeiksi, ja hän piti käsiänsä ylhäällä ikään kuin olisi pelännyt jonkin putoavan päällensä ja musertavan hänet.

Mutta silloin oli Venni-rouva selvillä hänen suhteensa, kurotti kätensä juuri kuin tarttuakseen pöydällä olevaan viinilasiin; tässä silmänräpäyksessä alkoi hän pelätä pyörtyvänsä täällä — täällä Mordtmannin luona! — mutta vastusti sitä kaikin voimin, pysyi pystyssä ja läksi.

Hän oli hiljaisia, ihmisistä tyhjiä katuja myöden tullut niin pitkälle, ett'ei enää ollut kaasulyhtyjä; sen havaitsi hän vasta kun kompastui eikä enää voinut nähdä tietä.

Pitkin syrjää oli asetettu suuria kiviä, ja syvällä alaalla kuuli hän laineiden loiskahtelevan vasten rantakiviä ja taas loristen vetäyvän takaisin, imein ja nytkien sitkeitä meriruohoja.

Valo kaupungissa lähetti pieniä säteitä häntä kohden lahden ylitse; mutta hän kääntyi pois niistä, istui kivelle ja katseli pimeätä.

"Pikku Abbe-rukka! Pikku Abbe-rukka!" kertoi Venni puoli-ääneensä. Abraham oli viimeinen, jolle sanoi jäähyväiset, hän oli ainoa, johon oli kiinnitetty, sillä suhde Mordtmanniin oli lopussa, tykkänään lopussa.

Venni-rouva häpesi; hän tunsu alentuneensa ja tahraantuneensa sen kautta, että oli antanut tämän miehen houkutella itsensä niin pitkälle. Ei ainoastaan hänen rakkauttansa ollut tämä vetänyt likaan, vaan kaikki hänen periaatteensa, hänen rakkaimmat ja rohkeimmat ajatuksensa oli hän tehnyt Vennille vastenmielisiksi; Venni-rouva ei enää voinut luottaa mihinkään tai kenenkään tämän jälkeen — ei edes itseensä.

Kun hän nyt läksi miehensä luota, teki hän sen omantunnon soimauksia tuntematta. Kaikki, mikä heidän yhdessä eläissään oli pysyttänyt professorin arvossa Vennin silmissä, oli hänen viimeinen solvauksensa hävittänyt; häneltä oli päässyt esiin raakuus, juuri sellainen hävytön miehellisyys, jota Venni-rouva vihasi, ja jonka hän tähän asti keinokkaasti oli ymmärtänyt salata tältä.

Ei, hänen luokseen ei Venni tahtonut palata!

Pienokais-rukka, jonka veisi mukanaan, ei myöskään tehnyt häntä levottomaksi; sillä nyt oli hänestä varmaa ja selvää, että tekisi hyvän työn — viimeisen, johon oli tilaisuudessa — sammuttamalla kynttilän, ennenkuin se oli sytytetty, estämällä tuon pienokaisen mahdollisuudesta saada elon arveluttavan lahjan.

Suuressa yksinäisyydessään, elämän partaalla, jonka tunsu olevansa pakotettu jättämään, tuli tuo ajatus hänelle äidin-riemun haamotukseksi, ikäänkuin olisi hän kantanut itkevää pienokaistansa käsivarsillaan ja vienyt sen mukanaan siunattuun uneen.

Mutta Abraham! hänen lapsensa? Oliko hän siis niin tykkänään turmeltunut ett'ei millään tavalla voisi saada tätä takaisin?

Moneen monitukseen kertaan laski hän tämän tehtävän uudelleen, ja joka kerta kun se hänen mielestään oli selville tulemallaan, ilmaantui jokin vaikeus ja kumosi häneltä kaikki.

Ei, ei, hän ei voinut olla pojalleen hyödyksi elämällä kauemmin sellaista elämää, jommoiseksi *se* tästä lähtien oli tuleva — ihan mahdotonta!

Sitä vastoin voi hän ajatella, muistonsa ehkä joskus pojan myöhempänä elinaikana voivan tulla tälle tueksi tai avuksi hyvityksen saamisessa, jos Abrahamille joskus — sitä toivoi hän — selvenisi, että juuri hänen äitinsä oli kokenut pitää häntä raittiina ja todellisena ja että muut — olivat myrkyttäneet hänen nuoruutensa ja tehneet hänet pelkuriksi ja epäluotettavaksi.

Venni-rouvan pää ei enää kyennyt enempään; ainoastaan yhden asian suhteen oli hän täysin selvillä, nimittäin päätöksen suhteen. Tuosta tuskallisesta tilinteosta olivat hänen ajatuksensa väsyneet ja alkoivat tylsistyä; hän huomasi sen itse ja meni lähimmän lyhdyn luoksi katsoakseen kelloaan. Se näytti jo kaksitoista.

Venni-rouva oli koko ajan ollut selvillä siitä, mitenkä panisi päätöksensä täytäntöön, ja miettinyt jälkeensä jääviä.

Hän verhoutui kaapuunsa ja katsoi vuonon ylitse valaistua kaupunkia päin. Antaen nuoruutensa, ilonsa, onnensa ja kaikki, mikä hänen elämässään oli ollut valoisaa, vaeltaa silmänsä edestä puoliselkeissä piirteissä valitsi hän sitten taas pimeyden, väsyneenä, mutta lujana ja horjumatta.

Sen jälkeen läksi hän nopein askelin takaisin kaupunkiin ja suoraan kotionsa.

XII.

Professori herätti hämmästyksiä klubissa jäämällä sinne totia juomaan vielä kello kymmenen jälkeen.

Hän oli, näet, muuten yhtä täsmällinen kuin kellonkoneisto: pelasi klubissa joka perjantai-ilta, mutta läksi kaikkina muina päivinä kotio täsmälleen kello yhdeksältä. Ihan tavallisuudesta poikkeavaa oli nähdä hänen, kuten tänäin, tiistaina syövän illallisensa klubissa ja pelaavan *querriä* muutamain nuorempain herrain kanssa.

Hän nauroi itsekkin sille ja oli hyvin ilomielinen.

Mutta kotio tultuaan, kello yhdentoista vaiheilla, kävi hän hyvin hämilleen, kun ei löytänyt vaimoansa vuoteelta.

Hän oli laskenut tämän nukkuvan tai olevan nukkuvinaan, kun tuli kotio niin myöhään; eikä hän mistään hinnasta tahtonut keskustella tänä iltana, kun asia oli niin uusi ja hän itse niin kiihottunut.

Hän ajatteli missä Venni mahdollisesti olisi. Monta ystävää ei Venni-rouvalla ollut, mutta olipa sentäänkin kolme, neljä perhettä, joiden kanssa he niin ystävällisesti seurustelivat, että hän illalla voi pistäytyä tervehtimään olematta kutsuttu ja ennen siitä ilmoittamattaan. Mutta puoli yksitoista oli myöhäinen aika palata sellaiselta käynniltä.

Hänen mieleensä ei alusta alkaen juolahtanut, että mitään hätää olisi. Hän katsoi, oliko Venni ottanut toisen portin-avaimen mukaansa, ja kun se oli poissa, otti hän omansa lukosta, jotta rouva pääsisi sisälle.

Olkoon missä olikin, kyllä hän kotio saatettaisiin, sen professori tiesi, eikä niin hyvin tunnetulle naiselle, kuin professori Löfdalin rouva oli, muutenkaan ollut millään tavoin vaarallista olla ulkona myöhäänkin illalla.

Hän riisui siis nopeasti vaatteensa ja kävi levolle, jotta voisi olla nukkuvinaan rouvan kotiin tullessa. Hänestä oli hyvin tärkeätä, että tuo keskustelu, jonka tiesi välttämättömästi syntyvän, jäisi seuraavaan päivään.

Illalla oli se professorin mielestä mahdoton: se vaan synnyttäisi enemmän kiivautta ja toraa. Mutta aamulla olisi kaikki supistunutta ja vähimmän-arvoista; mitä polttavimpia kysymyksiä voisi vakavasti keskustella ihan kuin pikku-asioita viileässä aamu-ilmassa.

Professori Löfdalilla oli täydellinen tieto siitä, että oli hypännyt hulluun kirnuun ja mitä syvimästi

loukannut vaimoansa. Tarkka mies kun oli, hävetti häntä, että oli ilmaissut mielialan, jonka salassa pitämisen oli katsonut kunniaksensa.

Vaimoansa häpesi hän melkein vähemmin, koska itse tiesi, ett'ei ollut lausunut noita sanoja toden perästä, ja koska hän oli niin ihan varma siitä, että Venni vähänkin miettimällä pian huomaisi niiden vaan tarkoituksetta päässeen häneltä ensi harmissa, sillä kieltämättä oli tuo perheen lisääntyminen kirottu juttu.

Nyt oli hän niin monen vuoden kuluessa tottunut ajattelemaan vaan yhtä ainoata poikaa. Sekä itse köyhiä hoitaisaan että tilastollisista tutkimuksistaan oli hän nähnyt paljon surullisia seurauksia lasten paljoudesta. Hän oli itse puhunut ja kirjoittanut paljon ja ankarasti sitä vastaan.

Eikö nyt naurettavaisuuden varjo lankeisi hänen päällensä, kun hän viiden-, kuudentoista vuoden kuluttua vanhoilla päivillään alkoi tehdä vastoin omaa teoriaansa? Kuinka monta ilkkusanaa, hymyilyä, viittausta ja läpikuultavaa ilkeyttä hän sentään saisi niellä!

Ja sen lisäksi kaikki mullistukset talossa, kaikki vaivat ja ikävät, joita nuorena ja kun ovat uutta helposti sietää, mutta jotka vaikuttavat häiriötä ja kääntävät talon ylös-alasin, kun on päästy oikein kuntoon!

Tämä kaikki oli äkkiä johtunut hänen mieleensä, yhtynyt tuohon kiihottuneeseen mielialaan, joka hänessä jonkin ajan oli kytenyt, ja lopuksi riistänyt jalansijan tuolta maltilliselta, hienolta mieheltä sekä saanut hänet lausumaan sanat, jotka tavallaan ilmaisivat hänen salaisuutensa, vaikk'et hän todella ensinkään tarkoittanut mitä sanoi, kuten Venni-rouva oli sen ymmärtänyt.

Mutta seuraavana päivänä voi kaikki näyttää toiselta. Itse asian suhteen ei ollut mitään tehtävää, ja Karsten Löfdal oli juuri oikea mies ottamaan vastaan, mitä ei välttää voinut, kaikella mahdollisella arvoisuudella. Hän oli myös valmis pyytämään anteeksi ja antamaan vaimolleen kaikenmoista hyvitystä, mutta tyyneydellä, puoliksi leikillä, mahtavuudella — seuraavana päivänä.

Hän sammutti kynttilän; parasta oli sentään nukkua oikein. Mutta se ei tahtonut onnistua häneltä, hän ei voinut nukkua.

Päin vastoin tuli hän tavattoman virkuseksi, jännitetyksi, lämpimäksi ja hermostuneeksi, makasi kuunnellen pienintäkin ääntä, ja hänestä, tuntui kuin olisi kovin paljon ääntä ja haihtuvia askeleita kuulunut tuona hiljaisena yönä, joka verhosi unen vienossa olevan kaupungin.

Ja tuska syntyi pimeässä, kasvoi kasvamistaan ja läheni yhä nopeammin, yhä, raskaampana ja musertavampana joka viiden minuutin perästä, jolloin hän luuli neljänneksen kuluneen ja veti tulitikulla valkean.

Missä Venni oleskeli? Pian kaksitoista! Nyt täytyi asiain olla hullusti!

Heidän viimeisen keskustelunsa, Vennin huudon, kun hän pakeni, koska pelkäsi jatkaa keskustelua — kaikki muisti hän nyt selvästi. Ja Venni, joka oli niin kiivas ja mistään huolimaton —

Ah noita kiihottuneita luonteita! Hän tunsu ne hyvin; mitä eivät ne voi keksiä? Missä oli hänen vaimonsa tällä hetkellä? Hänen silmistään huimasi; kuljeskeliko Venni yksin yön pimeydessä tai uiskenteliko hän jo vuonon jyrkkien kallioiden välissä?

Hän nousi istumaan vuoteellansa ja sytytti kynttilän. Hän puheli rauhoittavasti itselleen, ikäänkuin kuumetautia sairastavalle, mutta siitä ei ollut apua.

Vihdoin kuuli hän kaivatun tulevan portista sisään.

Heti sammutti hän kynttilän, laskeutui makaamaan, puhkui pitkäänsä ja säännöllisesti, kuten olisi kauan nukkunut. Hän tunsu mielensä äärettömän keveäksi ja hymyili pelolleen.

Venni-rouva tuli sisään, sytytti kynttilän ja riisui lenkinsä, samassa tarkasti pitäen miestään silmällä; tämä nukkui rauhallisena ja huoletonna.

Hiljaa ja varovasti, jotta ei ainoakaan avain kalissut, tarttui hän miehensä avainkimppuun, otti kynttilän mukanaan ja meni ulos makuuhuoneesta.

Professori huomasi hänen menevän taas ulos, mutta ei sitä sen enempää ajatellut. Nyt oli Venni tullut kotio, professorin suru oli lauhtunut, seuraavana päivänä asia kyllä järjestettäisiin. Ja kun hän nyt rauhoittuneena ja mielenliikutuksesta väsyneenä makasi ja oli nukkuvinansa, nukkui hän todella ja lepäsi huolettomana ja levollisena kaksi, kolme tuntia.

Mutta kun hän aamuyöstä heräsi ja tunsu vaimonsa vuoteen olevan tyhjän ja kylmän, syöksähti hän

taas tuskissaan ylös, sytytti kynttilän ja katseli ympärillensä. Kaikki oli hiljaista; kello oli yli kolmen; hän ei nähnyt muuta jälkeä vaimostaan kuin leningin, jonka tämä oli riisunut yltään.

Karsten Löfdal tuns sydämensä taukoavan sykkimästä ja hänelle selveni, että nyt oli kuitenkin jotakin hullutusta tekeillä. Hän hillitsi itsensä, varustautuen kaikella mielentyyneydellä, joka oli hänen luonteessaan ja jota elämä ja hänen toimensa olivat vahvistaneet ja kehittäneet.

Kun professorin oli onnistunut pukeutua, otti hän kynttilän mukaansa mennäkseen vaimoaan etsimään.

Huoneiden läpi näki hän valonsäteiden tunkeutuvan työhuoneestaan; ovi oli raollansa. Hänen täytyi seisahtua vähäsen, mutta sitten astui hän nuo muutamat askeleet ovea päin; hän tiesi nyt, mitä saisi nähdä.

Kuitenkin täytyi hänen pitää ovesta kiinni ja kynttilänjalka oli putoamaisillaan hänen kädestään.

Kankeana, professorin isoon nojatuoliin vaipuneena lepäsi Venni-rouvan ruumis. Kynttilä pöydällä oli melkein loppuun palanut; vainajan kädestä, jonka hän viimeisessä silmänräpäyksessä oli ojentanut pöydälle, oli yksi professorin pienistä pulloista, jonka tämä heti tuns, pudonnut lattialle.

Löfdal laski kynttilän pois kädestään ja aikoi heittäytyä syleilemään häntä. Mutta äkkiä pisti hänen päähänsä eräs ajatus, tehden hänet lujaksi ja kylmäksi: oli mietittävä, mitä nyt oli tehtävä, mitä vielä voi salata; nyt kysyttiin miehuutta.

Ja taaskin hillitsi hän surunsa tottumuksen vahvistamalla mielenmaltillaan, piti hetkisen kuvastinta hänen suunsa edessä, vaikka kyllä voi arvata kuolon heti seuranneen, koska pullo oli tyhjä. Tämän pani hän takaisin kaappiin ja etsi kynttilällä sen tulppaa lattialta.

Sitten hän lukitsi lääkekaappinsa ja pisti avaimen taskuunsa.

Kasvot pois päin käännettyinä kumartui hän ruumiin ylitse, nosti sen ylös ja kantoi huoneiden lävitse vuoteelle.

Sen jälkeen kynttilät makuuhuoneeseen noudettuansa ja vielä kerran ympärilleen katseltuansa, meni hän yläkerrokseen ja herätti palvelustyöt. Yksi juoksi heti kadun poikki noutamaan piirilääkäri Bentzeniä: rouva oli kipeä, kovin kipeä, elämä ja kuolema oli kysymyksessä. Mutta kukaan ei saanut herättää Abrahamia. Yksinään jäätyään, toi professori vielä jotakin lääkekaapistaan.

"Kaikki on myöhäistä, rakas ystävä, tässä ei enää ole mitään tehtävää — sydänhalvaus — ihan yht'äkkiä", lausui professori, kohdatessaan Bentzenin eteisessä.

"Ystävä-rukka!" vastasi Bentzen puristaen toisen kättä, "tulinko liian myöhään auttaakseni sinua?"

"Et suinkaan! Minä itse myöhästyin hieman. Katsoppas, minä makasin nukkuneena; hän pani maata jälkeen minun, ja niin hiljaa ja äkkiä tapahtui tuo hänen viisuissaan, että hän jo oli tunnotonna ja kuoleman kourissa, kun heräsin:"

Professori Löfdal puhui jännityksellä ja juurta jaksain kuni murhamies, joka tahtoo näyttää ujostelemattomalta.

"Olet antanut hänelle myskiä?" kysyi tohtori Bentzen vähän hämillään, kumartuen ruumiin ylitse.

"Niin olen, mitä muuta voin tehdä?" vastasi professori ja teki käsillään toivottomuutta osoittavan liikkeen.

"Epätoivoissani ja yksin kun olin — juuri ennen kuin tulit — sieppasin mitä saatavissa oli. Mutta hän oli epäilemättä jo kuollut, kun kaasoin sitä hänen suuhunsa. Olen aina pelännyt Vennin sydäntä, mutta että sen piti tapahtua näin — —"

Bentzen laski kätensä hänen olallensa, lausuen: "Ole mies, Löfdal! Me kaksi olemme nähneet niin paljo tällaista, että meidän tulee osoittaa voimaa, kun se kohtaa itseämme. Näen myöskin sinun voivan hillitä itsesi, ja tiedäthän sitäpaitsi, Jumalan kiitos ja kunnia, mistä olet löytävä parhaan ja pysyvimmän lohdutuksen."

Piirilääkäri Bentzen keksi aina muutamia jumalisia käännekohtia sellaisissa tilaisuuksissa, vaikka hänen suunsa jokapäiväisessä elämässä voi olla täynnä kirouksia ja arveluttavia kertomuksia.

Kun hän oli mennyt matkaansa, portti suljettu, pahin kohta salattu ja asema pelastettu, vaipui Karsten Löfdal mietteisiin; hän sulkeusi huoneeseen kuolleen kanssa, heittäytyi hänen vuoteensa ääreen ja vaikeroitsi.

Niin oli se päättynyt, hänen avioelämänsä. Se oli ollut hänelle pitkä taistelu, jossa hän aina oli joutunut tappiolle — niin tälläkin kertaa.

Hän oli taistellut voittaakseen vaimonsa muulla tavoin kuin rakastuneena. Vennin piti oppia pitämään häntä arvossa joka suhteessa, silläkin tavoin, että tunnustaisi hänen mielipiteensä elämästä oikeiksi ja taipuisi sen mukaan.

Karsten Löfdalin turhamaisuus oli hänen luonteensa; kaikki oli ollut avulijasma vahvistamaan sitä; ainoastaan hänen vaimonsa ei tahtonut taipua.

Ja sitä myöden kuin he yhdessä eläissään oppivat tuntemaan toisiansa, havaitsi professori toiveiden Vennin taipumisesta ja ihmettelystä vähenemistään vähenevän, ja sitä innokkaammaksi tuli hänen voittamishalunsa.

Kerran oli Venni, niin mielti Löfdal, vihdoinkin huomaava, ett'ei pääsisi mihinkään paitsi hänen kauttansa, ja kiihoittuneet mielipiteet tulisivat kerran vaan puheenparsiksi ja suuriksi, mitään merkitsemättömiksi sanoiksi, joita oikeastaan olivatkin.

Mutta kuitenkin vaikutti Venni mieheensä kunnioitusta. Tuo mistään huolimaton ujostelemattomuus, tuo luja, terävä silmäys, jonka professori tunsu tarkastavan itseään, jos Venni sattui olemaan toisessa päässä huoneustoa, joka kerta kun professori pidoissa sievästi ja sukkelaasti antoi totuudelle pienen sutkauksen — kaikki tämä ahdisti ja kiihoitti häntä, kosk'ei milloinkaan voinut saada vaimoansa horjumaan.

Ainoasti yhdessä asiassa oli hän päässyt voitolle: taistelussa Abrahamista. Mutta samaan aikaan tapahtui jotakin muuta, joka oli kaikkea pahempi ja oli tuonut hävityksen mukanaan.

Salaisuus, jota hän kaiken elin-aikansa mitä huolellisimmasti oli kokenut estää ilmi tulemasta, oli näet se, että häntä vaivasi mustasukkaisuus — salainen, umpimielinen mustasukkaisuus. Mutta samoin kuin ei hänen turhamaisuutensa koskaan näyttäynyt millään tavalla, joka vähänkään olisi ollut kerskauksen kaltaista, niin ei hänen mustasukkaisuutensaakaan koskaan esiintynyt kiivautena ja äkkipikaisuutena.

Hän muisti aina nuo nuoruudessaan jostakin lukemansa sanat: mustasukkainen mies on aina naurettava, mutta kaikkein enimmäin, kun syöksyy esiin tikari kädessä.

Naurettavaksi tuleminen oli Karsten Löfdalista mitä kurjin kohta ihmis-elämässä; ja siitä syystä oli hän kerrassaan tehnyt lupauksen, ett'ei koskaan esiintyisi tikari kourassa.

Se ei muuten olisi ollutkaan hänen kaltaistaan; ja vaikka hän voi tuntea itsensä kuinkakin loukatuksi ja vaikka hän oli hyvinkin pikainen käsittämään pienimmänkin loukkauksen tai syrjäyttämisen, ei hän milloinkaan antanut kenenkään havaita sitä.

Sen tähden oli hän avioliittonsa alusta aikain ollut olevinaan mitään näkemättä tai ymmärtämättä, miellyttävä ja kohtelijas nuoria miehiä kohtaan, jotka vähitellen lähenivät hänen vaimoansa, ja puhuisaan heistä, niin ylistelevä, että tämä itse melkein tuli sitä suvaitsemattomaksi.

Samassa pysyi hän itse vähän sivulla päin, antoi kaiken kavaljeerisuutensa oikein tulla näkyviin, vetäytyi syrjään tai tuli saapuville asian haarojen mukaan, niin kohtelijaana ja uskollisena, että nuori rouva, jonka koko lempeä hän ei kuitenkaan saanut, sentään katsoi parhaaksi palata hänen luokseen, kun jokin suhde alkoi tehdä hänet levottomaksi. Lopuksi voi Venni kuitenkin luottaa häneen enimmäin kaikista.

Joka kerta kuin Karsten Löfdal oli päässyt sellaisesta pälkähästä, ymmärsi hän seuraavan pulman tulevan vaikeammaksi. Tämä oli myöskin yksi syy, minkä tähden oli pääkaupungin jättänyt. Täällä pienemmässä kaupungissa onnistui hän paremmin.

Lehtori Abel kyllä hiljaisuudessa viritteli ansojansa, joka harmitti professoria, mutta itse asiassa oli tuo sentään hyvin viatonta laatua. Näytti siltä kuin saisi hän vihdoinkin levon madolta, joka kalvoi häntä; mutta silloin tuli Mordtmann!

Aina noista onnettomista päivällisistä saakka, jotka professori oli pitänyt, koska oli katsonut sen velvollisuudekseen ja kun Venni-rouva siihen asti oli osoittanut tuiki selvää välinpitämättömyyttä Mordtmannin suhteen — aina siitä silmäyksestä asti, jolla Venni kiitti nuorta miestä hänen antamastaan avusta suuressa sanailussa koulukysymyksestä — tästä silmänräpäyksestä saakka tiesi Karsten Löfdal, kuinka käyvä oli — toisin sanoin: hänellä ei ollut aavistustakaan siitä, että asiain piti niin päättymän.

Mutta hän aavisti uuden koetuksen olevan tulossa ja ryhtyi vanhaan menettelytapaansa: hän osti osakkeita "Fortuna"-tehtaaseen, myöntyi rupeamaan johtokunnan jäseneksi ja kutsui Mordtmannia perheeseensä mitä kohtelijain hymyily huulilla.

Mutta hän havaitsi pian itse, ett'ei tuo käynyt yhtä helposti kuin ennen. Päivä päivältä kävi hänelle vaikeammaksi hillitä itseänsä; ei mitään jäänyt häneltä huomaamatta, hän tiesi kaikki, ymmärsi kaikki, näki tuon suhteen solmittavan ja kasvamistaan kasvavan, — paljoa ennen ja paljoa selvemmin kuin Venni-rouva itse näkikään. Hänen verensä kiehui; mahdotonta oli kauemmin jatkaa ilveilyä, kun hänen huoneensa uhkasi toden teolla kukistua maahan; vanhasta menettelytavasta ei ollut apua, hänen täytyi ryhtyä keinoihin jompaa vastaan.

Hän työnsi sauvansa portaita vasten illalla, jolloin Mordtmann tuli ulos kiihkeä kohtaus kasvoihin kuvattuna, jotta professori heti paikalla havaitsi sen — hän työnsi sauvansa portaita vasten, mutta tunsu samassa silmänräpäyksessä, että hän nyt viimeisen kerran jaksoi sitä kärsiä.

Pari päivää jatkoi hän entistä tapansa, mutta tänäin tuli hän kotio sanoaksensa kaikki vaimollensa: millaista kaikki ensi päivästä tähän päivään saakka oli ollut Hän ei enää miettinyt nöyryytystä, hän *tahtoi* valittaa, siihen oli hänellä oikeus, hän tahtoi käskeä vaimonsa palaamaan velvollisuuksissa, joiden täyttämistä hän rehellisenä naisena ei voinut kieltäytyä tai vetäytyä pois. Mutta sitten tuli tuo onneton uutinen, jolla vaimonsa otti hänet vastaan — niin vastenmielinen, niin aavistamaton. Silloin menetti hän mielenmalttinsa, jonka niin suurella vaivalla ja taistelulla oli itselleen hankkinut; hän ei ollut sama mies, viskatessaan viimeisen solvauksen vasten vaimonsa silmiä.

Hän tahtoi saada sanotuksi, ett'ei enää uskonut vaimoansa, että oli alkanut epäillä häntä; hän tahtoi varoittaa vaimoansa, pyytää tai lausua kovia sanoja, aina sen mukaan, mihin suuntaan keskustelu kehittyisi.

Mutta hänen aikomuksensa ei suinkaan ollut sillä tavoin loukata Venniä. Että tämän sydän voi kääntyä hänestä, tiesi professori kyllä, ja sehän hirvitti häntä; mutta sen hän myöskin tiesi, että, jos tuo oli tapahtunut ja vaimonsa tietensä sen valinnut, tämä heti itsestään tulisi kertomaan sen hänelle. Muulla tavoin uskottomaksi ei hän milloinkaan toden perästä vaimoansa luullut.

Ja kaikkein vähimmän uskoi hän sitä tällä hetkellä, kun hän raskaisiin ajatuksiinsa vaipuneena katsoa tuijotti ruumiseen.

Siinä lepäsi Venni nyt niin puhtaana ja levollisena, niin tyytyväisenä päätöksensä täytettyään.

Professori tunsu, että Venni kerran vielä oli saanut voiton, ratkaisevan voiton.

Se, mikä oli antanut Löfdalille arvoa Vennin silmissä, oli näet juuri se seikka, että professorin käytöksessä — kaikesta siitä huolimatta mitä Venni sanoi valheeksi ja pelkuruudeksi — oli jotakin ritarillista, joka miellytti Venniä ja jota hän voi kunnioittaa.

Mutta juuri nyt viime kertaa toisensa tavatessaan oli professori kääntänyt pahimman puolensa esiin, näyttänyt rumimman kuvansa, ja tämä kuva mukanaan oli Venni jättänyt hänet. Hän nousi ylös mitä katkerimmassa mielikarvauudessa; hänen rakkautensa Venniin oli lähinnä ollut palava halu pakoittaa tämä kunnioittavalla ihailulla katselemaan miestänsä — vasta sitten olisi hänkin valmis ihaillemaan vaimoan.

Nyt oli hän välttämättömästä muserrettu; Venni oli täydellisesti halveksinut häntä, kääntänyt hänelle selkäänsä ja mennyt matkaansa.

Kaikki hänen surunsa ja erehdyksensä, kaikki lemmen jäännös, jota hänen turhamaisuutensa ei vielä ollut niellyt, muuttui tällä hetkellä vihaksi Mordtmanniin; tästä lähtien olisi professorin elämän päämaalina oleva pakoittaa Mordtmann polvilleen, kostaa tämän aikaan samaa tappionsa; muuta tehtävää ei hänellä ollut.

Mutta hän oli unohtanut Abrahamin. Olihan Abraham, Vennin poika jälellä; tämä ajatus vähensi hieman hänen mielenkarvauttansa. Pojan hän sentään pakoittaisi ihaillemaan isäänsä; poika oli vastaan ottava rakkauden, jota tarjosi hänelle, kiitollisuudella ja vasta-rakkaudella, jolla tavoin Karsten Löfdal tahtoi tulla rakastetuksi.

Hän tahtoi auttaa Abrahamia kantamaan surua — tälle myöntäisi hän luvan surra; mutta sitten oli hän muodostava ja kehittävä pojan kuvaksensa, saattava hänet yhtä pitkälle, yhtä korkealle kuin rakasti häntä; silloin oli kumminkin poika antava hänelle, mitä ei hänen koskaan onnistunut saada äidiltä.

Professori otti lampun mennäkseen herättämään Abrahamia ja mahdollisimman varovasti kertoakseen hänelle, että hän nyt oli äidittä.

Palvelustytöt eivät olleet käyneet levolle uudestaan, vaan odottivat levottomuudella päivän valkenemista, päästäkseen uutista levittämään; varrotessaan lämmittivät he huoneita ja keittivät kahvia.

Abraham oli nukkuissaan tuntenut huonettansa lämmitettävän ja sen tähden luuli hän olevan kouluajan.

Kun isä nyt herätti hänet, hypähti hän ylös luullen nukkuneensa liian kauan.

"Onko kello kahdeksan?"

"Ei, poikaseni, kello ei ole enempää kuin kahdeksan, mutta herätän sinun sen vuoksi, että minulla on jotakin surullista ilmoitettavaa sinulle. Sinun tulee pysyä lujana, Abraham, ja rukoilla Jumalaa vahvistamaan itseäsi, sillä me olemme molemmat tänä yönä saaneet suuren tappion. Äitisi sairastui äkkiä — —"

"Onko mamma kuollut?" huudahti Abraham epätoivoisena ja tarttui isäänsä.

"Rauhoitu, poikaseni! Näethän, että minä olen tyyni; sinun pitää myöskin kestää kuin mies, vaikka oletkin nuori. Niin, niin, Herra on määrännyt meille molemmille raskaan koetuksen; äitisi sairastui äkkiä yöllä — halvauksen kohtaukseen, jota ei mikään ihmisvoima voinut auttaa — nyt on hän levossa, ja me olemme yksin."

Abrahamin pää ei vielä ollut oikein selvä; hän tarttui innokkaasti vaatteisiinsa, epäselvästä halusta kun paloi päästä äidin luokse.

"Ei, ei, Abraham, makaa vaan rauhassa; on vielä niin aikaista ja sinä kyllä saat aikaa suremiseen, lapsiparka!"

"Mutta, isä — isä — oikeinko totta!" Abraham purskahti katkerasti itkemään ja heittäytyi takaisin vuoteelleen.

Kauan istui isä vuoteen ääressä ja silitti hänen päätään. Mutta kun itku vähitellen heikeni, nousi hän lausuen:

"Makaa nyt vaan, kunnes päivä valkenee, Abraham, tai niin kauan kuin tahdot; sinun ei tarvitse mennä kouluun näinä päivinä; tulen pian taas luoksesi."

Kummallista, varsinpa mahdotonta oli Abrahamin saada päähänsä, että äiti oli kuollut, ikuisesti poissa — "kuollut", toisti hän puoli-ääneensä itsekseen.

Hän istui vuoteella ja katsella tuijotti uunipeltien punaisia reikiä, kunnes itku taas valtasi hänet ja hän kallistui alas nyyhkien. Se sentään tuntui ihanalta, ett'ei hänen tarvinnut mennä kouluun; hän itki, kunnes nukkui, ja lepäsi kauan:

Joka kerta kuin oli heräämisillään, rasitti häntä mielestään jokin äärettömän raskas taakka; mutta hänen ei tarvinnut mennä kouluun ja sen vuoksi heitti hän kaikki mietteet siksensä.

Siten tapahtui, ett'ei hän noussut ennen kuin kello yhdeltätoista. Aamiainen oli tuotu sisään hänen maatessaan, mutta hän ei jaksanut syödä; hän oli kuin puoli-tainnoksissa.

Vihdoin läksi Abraham kammiostaan ja aikoi mennä kapean käytävän poikki vanhempainsa huoneeseen, mutta ovi oli lukossa, jotta hänen täytyi mennä keittiön kautta.

Siellä näki hän hämmästykseseen keittäjättären, jota he tavallisesti käyttivät kemutilaisuuksissa, lihan jauhamistouhussa ja liedellä suuren liemipadan.

Abraham meni salin kautta makuuhuoneeseen. Huoneissa äkkäsi hän rouva Bentzenin ja useita muita tuttuja naisia; kaikki olivat mustissa ja pöydillä ja tuoleilla oli valkeata kangasta; kaikkialla haisi myski.

Hän ei nähnyt mitään selvään, ennenkuin oli äitinsä vuoteen ääressä.

Siinä hän lepäsi, nyt näki Abraham sen. "Mamma!" sanoi hän ihan hiljaa; "mamma!" toisti hän vähän kovemmalla äänellä.

Silloin valtasi hänet tukehduksen tapainen tunne; äkkiä käsitti hän kuolon järkähtämättömyyden; hän ei voinut itkeä.

Isä astui hiljaa huoneeseen, puhui ystävällisesti hänen kanssaan: "Meidän kahden on nyt pitäminen yhtä; hän on taistellut loppuun; katso kuinka levollisena hän lepää!"

Sitten vei hän pojan hiljaa makuuhuoneesta. Talossa vallitsi ystävällinen mieliala ja hiljainen tukahutettu kiire; ikkunoihin oli ripustettava valkeat verhot mitä pikemmin sitä parempi, ja talo oli iso ja kahden kadun puolelta varustettu ikkunoilla.

Ainoastaan professorin työhuoneeseen ei kukaan saanut mennä. Sieltä etsi Abraham turvapaikkaa.

Isä kirjoitti sähkösanomia, pysähtyi silloin tällöin ja huokasi. Abraham seisoj katsellen pihalle, missä syyssade tasaisena ja pitkävetenä kuni siivilästä tippui alas.

Kalpea, leppeän näköinen mies, jonka Abraham tunsu hautajaisiin-kutsujaksi astui professorin luo; heidän jutellessaan hiipi Abraham taas makuuhuoneeseen.

Siellä hän istui, katsoa tuijottaen äitiin, oli melkein itkemättä, tuijotti vaan ikäänkuin hervotonna noihin tuttuihin piirteisiin, joita hän ei voinut saada liikahtamaan. Eivätköhän toiset sentään erehtyneet? Entäs jos äiti nyt kääntyisi häneen sanoen: "Abbe, minä en ole kuollut."

Isä tuli taas ja löysi pojan täältä, puheli vähän hänen kanssaan, mutta vei hänet sen jälkeen hiljaa ulos huoneesta.

Sivumenessään kuiskasi professori pari sanaa kaupunginviskaalin kauniille rouvalle, ja heti sen jälkeen pyysi tämä — pyynnön piti käydä vaan noin tilapäisesti, mutta Abraham ymmärsi asian laidan hyvin:

"Tahdotko tulla tänne pitämään kiinni tikapuista ja kurottamaan minulle nuppineuloja tarpeen mukaan?"

Rouva seisoj tikapuilla kiinnittäen verhoja paikoilleen.

Abraham meni häntä auttamaan; naiset kokivat kilvan pitää häntä työntoimessa ja kehuivat hänen ripeyttänsä ja kelvollisuuttansa. Siten kului aika päivälliseen asti.

Silloin ymmärsi Abraham, mistä syytä keittäjältä tarvittiin. Pitkä pöytä oli näet katettu saliin; kaikkein avulijaiden naisten piti syödä siellä.

Abraham asettui tavalliselle paikalleen, mutta nähdessään rouva Bentzenin istuvan vieressään keitosvadin edessä, purskahti hän äkisti äänekkääseen itkuun ja läksi pöydästä.

Nyt vasta pääsi suru hänessä valloilleen ja kuohui kuni aaltoileva meri — mitä suurin ja syvin suru, jolle niin nuori sydän ei voi löytää lohdutusta, katkera lapsensuru, jonka täysi-ikäiset luulevat niin helposti haihtuvan, koska se niin nopeasti hyökkää rajojensa ylitse.

Mutta vilkkaalla katkeruudella asettuu tämä suru sydämen syvimpään sopukkaan, ja kaikki, mikä sen jälkeen voi kasvaa tuossa sydämessä, versoaa tästä pyhästä surusta.

Elämä ja aika voivat vähitellen taivuttaa ja muuttaa ihmistä, mutta yhteinen tuntomerkki, yhteinen surun sija on aina jäävä niihin, jotka juuri ovat saaneet kyvyn ymmärtää ja tuntea heti alkaakseen katkerimmalla hukalla — ainoalla, jota ei koskaan voida korvata.

XIII.

Talvi kului hiljaa Abrahamilta. Hän suri ja kaipasi aluksi äitiään katkerasti, istuen ja itkein monta iltaa tyhjän makuuhuoneen uuninurkassa.

Mutta isä koki kaikin tavoin elähyttää häntä, puheli ja käveli hänen kanssaan ja antoi hänen kutsua Brochin ja muita ystäviä luokseen niin usein kuin häntä vaan halutti.

Kaikki ihmiset osoittivat muuten hellyyttä häntä kohtaan; koko kaupunki surkuttelemalla surkutteli äiditöntä poika-rukkaa, vaikka useimmat kylläkin itsekseen ja ystävällisesti keskenään pakinoidessaan olivat sitä mieltä, että parasta ehkä oli olla ilman sellaista äitiä kuin Venni oli ollut.

Hänen äkillinen kuolemansa tuli kauhistavaksi esimerkiksi koko seurakunnalle; ja moni, joka ei pitkään aikaan ollut käynyt kirkossa, saapui nyt sinne kuulemaan pappien saarnaavan katumattomista, jotka joutuvat kuolon-enkelin uhriksi par'aikaa synnin suruttomuudessa riehuessaan.

Professori Löfdal istui penkissään kuunnellen tätä, kaunis, surullinen katsanto kasvoillaan ja kädet ristissä. Abraham istui siellä myöskin kumartuen alaspäin kaikkein häneen luotujen silmäin näkyvistä. Hän ei tietänyt, mitä äidistään ajattelisi.

Mutta hyvin usein esiintyvä tunne oli ajatus, ett'ei äiti nyt siis tulisi häntä ripittämään ennen kasteensa liiton vahvistamista.

Hän voi vielä selvästi mieleensä kuvitella, kuinka äiti olisi tullut ovesta sisään, silmät läpätunkevinä ja mahdottomina välttää; mitä olisi vastannut?

Nyt oli se suru haihtunut; Abrahamia hävetti, että hänestä tuntui keveältä ajatella sitä, mutta niin asian laita kuitenkin oli.

Professoria, josta jo ennenkin pidettiin, alettiin nyt oikein jumaloida. Suusta suuhun kulki monenmoisia seikkaperäisiä kertomuksia tuosta kauheasta yöstä, jolloin hän heräsi ja löysi vaimonsa kuoleman kanssa kamppailemasta, ja kaikki huomasivat sielunsa ylennyksi hänen miehekkään surunsa ja kauniin tavan, jolla hän etsi lohdutusta uskonnosta.

Mutta Venni-rouvan viimeinen ilta tutkittiin tarkasti; missä oli hän ollut?

Viskaalin rouva tiesi ilmoittaa, että hän oli ollut Mordtmannin luona — tosin vaan lyhyen hetkisen, mutta kymmenestä minuutista voi pian tulla kaksikymmentä, kun niitä vähän venytti. Ja sitä paitsi: lyhyessä ajassa voi kumminkin päättää paljokin. Mordtmann oli samana iltana matkustanut Bergeniin.

Kysymys, pääkysymys oli nyt, missä Venni-rouva oli ollut kello yhdeksästä yhteentoista asti? Se se pahin oli; Bergeniin menevä höyrylaiva läksi vasta puoliyön aikaan.

Mutta lopulta täytyi sekä rouva Within että rouva Bentzenin tunnustaa tietävänsä, ihan varmaan tietävänsä — sillä he olivat tiedustelleet asiaa — että Venni-rouva oli viettänyt illan niin sanotun rouva Gottwaldin luona, jota hän välistä kävi tervehtimässä — Venni-rouvahan aina kernaimmin seurusteli henkilöiden kanssa, joiden laita jollakin tavoin oli hullusti. Tämä kumosi viskaalin rouvan yhteenasetuksen ja keskeytti tutkimukset. Rouva Gottwald oli sen lisäksi sanonut, professorskan koko illan voineen pahoin.

Myöhään samana iltana oli rouva Gottwald ollut hautausmaalla pikku Mariuksen haudalla; ja palatessaan kaupunkiin päin oli hän nähnyt Venni-rouvan viimeisen kaasulyhdyn luona kasvot sellaisina, ett'ei sitä näkyä koskaan voinut unohtaa.

Kun huhut sitten seuraavana päivänä alkoivat levitä, ymmärsi tai arvasi rouva Gottwald kaikki ja pani pikku valheensa liikkeeseen puotistaan.

Olihan Venni-rouva ainoa, jonka ystävyys oli rehellistä laatua eikä rasittanut häntä ja olihan Venni sitä paitsi Abrahamin äiti.

Syy siihen, ett'ei mitään huhua asiain todellisesta yhteydestä levitetty, oli ainoastaan se, ett'ei tuo juolahtanut kenenkään mieleen; se olisi ollut ihan mahdotonta. Ja kun professori, tohtori Bentzen, palvelijattaret ja rouva Gottwald olivat antaneet varsin varmat tiedot, ei saatu syytä epäilykseen.

Muutenhan olisi kaikille näille liukaskielisille, hurskaille sydämille ollut oikea riemu syyttää mistä hyvänsä tuota uskomatonta, joka piti yhteyttä vapaauskoisten kanssa eikä koskaan käynyt kirkossa.

Mutta olipa, Jumalan kiitos, hänestä sentään kylläkin sanottavaa; ja Venni-rouva sai pitkän hautakirjoituksen, josta ei mitään unohdettu.

Ilma oli kaikkea tätä niin täynnä, ett'ei Abraham voinut olla sitä huomaamatta. Hän alkoi pelätä mainita äitiänsä, mikä seikka häiritsi häntä surussaan, etenkin tähän aikaan, kun kävi rippikoulua ja kuuli Jumalan sanaa kaksi kertaa viikossa, sunnuntaita lukuun ottamatta.

Nyt oli hän tykkänään muuttunut, ja itse rehtorinkin täytyi myöntää, että Abraham Löfdal oli oppilas, josta koulu kaikin tavoin voi ylpeillä. Hänen vastenmielisyytensä Abrahamia kohtaan katosi nyt kokonaan; ja kaikki opettajat olivat aikoja sitten unohtaneet Mariuksen-jutun. Ahkerana ja tottelevaisena hiipi hän läpi koulun Hans Egede Brochin rinnalla ja moni alkoi pitää häntä yhtä mallikelpoisena kuin tätäkin.

Ainoastaan parhaimpain ystäväinsä seurassa oli hän yhtäläinen kuin ennenkin, vieläpä pahempikin; eikä monta viikkoa kulunut äidin kuoleman jälkeen, ennenkuin hän taas oli heidän piirinsä sydän.

Kaikki olivat tyytyväisiä häneen, erittäinkin provasti Sparre. Jos tämä aluksi olikin osoittanut hieman vastenmielisyyttä nuorukaiseen, niin muuttui se lopuksi mitä huomattavimmaksi mieltymykseksi.

Abraham oli juuri hänen mielensä mukainen nuorukainen, hiljainen, vaatimaton ja sievä käytökseltään, useita taitavampi kristin-opin kappaleissa ja sen lisäksi varustettu harvinaisella kyvyllä

seurata ajatusten juoksua ja kehitystä.

"Hänen pitää välttämättömästi tutkia jumaluus-oppia; hänellä on tavattoman selkeä pää", sanoi provasti usein professorille.

"Tapahtukoon Herran tahto", vastasi professori. Hän ei, suoraan sanoen, pitänyt jumaluusoppia pojalleen sopivana aineena.

Provasti oli siinä määrin ihastunut Abrahamiin, että lainasi hänelle kirjoja, kutsuipa hänet iltasin luoksensakin.

Hyvin kummalliset tunteet sydämessä astui Abraham tähän taloon, joka vähemmän kuin kaksi vuotta sitten oli sisältänyt hänen lämpymimpäin toiveidensa esineen, ja jonka ikkunoihin hän oli lähettänyt niin monta rakkaudesta palavaa silmäystä.

Siellä oli vielä koko joukko naimattomia tyttäriä; hänen "entisensä" oli vanhimman jälkimäinen ja oli vuosi sitten tullut naimisiin telegratistinsa kanssa.

Kun Abraham nyt näki hänet, oli hän muuttunut ruskeajuomaiseksi kasvoiltaan ja surullisen kurjaksi ryhdiltään.

Abrahamin tuulentupa musertui. Ritariaika uskollisine pikku Mariuksineen tuli nyt naurun ja häpeän esineeksi; ja seuraavana päivänä kieritteli Hans Egede Broch taas naurusta, kun Abraham kuvaili provastin luona viettämänsä iltaa, näyttäen eläviä kuvia entisestä lemmitystään.

Sillä välin lähestyi pääsiäinen ja ripillelaskenta-päivä; Abraham murehti tuota päivää kuin jotakin ikävää, joka oli pakko ottaa vastaan, mutta josta jälkeinpäin oli hyötyä.

Professori katseli poikansa ripillelaskentaa hyvin totiselta kannalta. Eläen tuossa yksinäisessä asunnossaan monien ajatusten ja muistojen kiusaamana tuli hänelle tarve tehdä poikansa täysi-ikäiseksi niin pian kuin mahdollista. Yläkerrassa pantiin sänkykomerolla varustettu huone kuntoon Abrahamille, ja ripille tahtoi isä välttämättömästi poikansa käymään hännystakkiin puettuna.

Tämä ei enää ollut tavallista. Rippilapset olivat tähän aikaan niin nuoria ja pieniä, että aina kävivät lyhykäiseen takkiin puettuna. Abraham soti sen tähden vastaan viimeiseen asti, kosk'ei tuntenut itseään oikein perehtyneeksi tuossa asussa.

Mutta professori selitti hänen olevan tavallisia rippilapsia vanhemman ja sen lisäksi paljoa enemmän kehittyneen ja täysikasvuisen.

Abraham myöntyi siis; tekihän hänen mielensä oikeastaan hännystakkaa; sitä paitsi saisi hän kultakellon vitjoineen; olipa professori tuuminut pian antaa hänelle luvan polttaa sikaria kotona.

Mutta itse ripillelaskentapäivän aamulla, vähän ennen heräämistänsä, näki Abraham unta, että ovi aukeni ja sisälle astui hänen äitinsä, ihan sellaisena, jommoiseksi Abraham niin monasti oli häntä kuvitellut.

Hän nousi vuoteitaan alakuloisena ja tuskallisena. Soitettiin ensi kerta kirkkoon; nyt hänen siis piti mennä sinne, seisoa ylimmäisenä koko rivissä, jotta koko seurakunta voi nähdä hänet, ja tehdä tuo lupaus. Äidin silmät, nuo silmät, jotka näkivät hänen lävitsensä, olivat luotuina häneen, hän tunsu ne; äiti oli tullut kuulemaan hänen totista synnintunnustaan.

Voiko hän astua esille ja tehdä tuon lupauksen?

Hännystakki, josta oli iloinnut ja joka niin hienona ja uutena silkkivuorineen riippui seinällä, harmitti häntä nyt; hän laski sen sivulle päin. Hän tuli miettineeksi kaikkea vakaisuutta, joka oikeastaan verhosi tämän päivän. Oliko hän kunnollisesti valmistautunut, vai eikö hänen otsallaan ollut kirjoitettuna, että hän oli kelvoton vieras? Ulkokullattu ja valehtelija, olisi äiti sanonut.

Provasti olikin varoittanut heitä kaikkia niin sydämellisesti eilen aamupäivällä, kun jättivät hänelle rahat, vakavasti tutkimaan itsensä ja valmistamaan Jumalan kasvojen eteen astumaan.

Abraham otti testamentin ja istui lukemaan: hän oli niin tuskallisella mielellä, että hampaat suussa tärisivät.

Samassa kuuli hän isän tulevan huoneestaan, syöksähti ylös ja pukeusi hännystakkiin.

Professori tuli sisään täydessä asussa: leveä, valkealiina kaulassa ja kolme isoa ritaritähteä rinnassa; hänellä yksin oli niin monta ritarimerkkiä kuni koko kaupungissa.

"Hyvää huomenta, poikaseni! Jumala siunatkoon tämän päivän sinulle!"

Sitten antoi hän Abrahamille ison kotelon, jota et tämä rojhennut avata.

"Avaa ja pane taskuusi, se on rippikoulumuistosi."

Abraham aukasi kotelon, siinä oli kultakello vitjoineen metaljonkineen. Hän aukasi tämänkin mutta teki samassa vaistomaisen liikkeen.

Taas näki hän nuo välttämättömät silmät, jotka aamusesta unesta asti seurasivat häntä.

"Se on lahja äitivainajaltasi", lausui professori liikutettuna ja likisti häntä rintaansa vasten. Abraham ännkäksi kiitoksensa ja pani kellon taskuunsa. Nyt näytti hännystakkikin paremmalta; hän oli tullut pitkäksi ja solakaksi, mutta kasvot olivat muuttumistilassa, nenä liian iso ja iho likasenvärinen.

Professori katseli häntä kuitenkin ylpeydellä, ja havaitessaan testamentin avoimena pöydällä, taputti hän poikaansa olalle lausuen:

"Oikein, poikaseni! Näen että katselet asiaa vakavalta kannalta!"

Pääsiäinen sattui olemaan huhtikuun alkupuolella; ja tänäin oli ensimmäinen selkeä päivä, joka oli jotakuinkin lämmin. Koko kaupunki oli liikkeellä, kirkko oli täynnä ja paljo kansaa seisoi ulkopuolella, nähdäkseen rippilasten tulevan.

Jokunen reipas puotipalvelija kävi jo vaaleanharmaassa kesäpuvussa, hihat kaareviksi leikattuina ja muuten tavattoman avarat housut nilkasta kapeina, mutta tuo oli liian aikaista; varjossa oli vielä jääkylmä.

Kirkon eteiselle, aukealle paikalle kokoontuivat rippilapset kaikilta kaduilta; ensin kulkivat asianomaiset itse, heidän perässään vanhemmat ja pari siskoa.

Tytöt olivat sileäksi su'itut, pienet keltaiset letit neuloilla niskaan kiinnitettyinä, hartijoilla pitkät harmaat tai mustat saalit, joiden kulma riippui aina hameen palteeseen saakka, soukkahartijaisia ja veteliä vartaloltaan, jotta hameissaan näyttivät vedestä nostetuilta. Pari hienommista tuli ajaen vaunuilla, selässä turkkilainen saali.

Jos tytöt olivat pienikasvuisia ja hoikkia olivat pojat sentään vieläkin pienempiä, yllä nutut tahi takit, jotka asettuivat mitä luonnottomimpiin ryppyihin sekä edestä että takaa, päässä suuret lakit, jotka riippuivat korville, valmiina kynttilän sammuttajain tavoin painumaan alas.

Kädet ristissä virsikirjan ympärillä ja silmät jäykästi uusiin saappaisiin luotuina kulkivat he niin hiljaisesti ja laupijaina kirkkoon päin, kuin olisi heille ollut mitä helpoin tehtävä luopua perkeleestä ja kaikista hänen töistensä ja juonistansa.

Mutta todellakin hyvä oli, että heidän vaatteisiinsa oli jätetty kasvamisen varaa, sillä jo seuraavana päivänä olivat he ihan toisia miehiä. Ja ellei olisi ollut kirkossa ja kuullut provastin selittävän, minkä syvällisen ja totisen muutoksen luo pyhä toimitus heissä vaikutti, olisi ollut vaikeata tuntea näitä hiljaisia ja laupijaita nuorukaisia puolihumalaisessa poikalaumassa, joka seuraavana päivänä täytti kadut, ylpeänä ja riemuitsevana siitä, että oli käynyt neulansilmiin lävitse ja vahvistanut kasteensa liiton.

Kun professori Löfdal tuli poikansa kanssa, syntyi läsnäolevain joukossa kuiske ja kuhina sekä kirkon ulko- että sisäpuolella. Abraham näyttikin toisellaiselta kuin nuo hiljaiset takkiin puetut. Hän oli melkein yhtä pitkä kuin isäkin, jonka kaunis harmahtava pää ja nuo kolme suurta ritaritähteä oikein loistivat yli koko seurakunnan.

Pyhä toimitus alkoi. Abraham istui ylimpänä lähinnä kuoria; harvoin katsahti hän ylös, mutta havaitsi niin monen silmät itseensä luoduiksi, että heti taas painoi päänsä alas, kuten toisetkin.

Ylinnä tyttöjen puolla istuvat olivat kalman kalpeita ja valmiita kaatumaan lattialle pelosta, ett'eivät osaisi vastata provastin kysymyksiin. Mikä mutisi pitkää vesikysymystä, mikä taisteli ankarasti kolmannen uskonkappaleen kanssa, jonka oli unohtanut.

Molemmin puolin käytävää taaempänä oli jännitys suuri, mutta miettipä jokunen noista hiljaisista pojista myöskin: Joutavaa, olenhan nyt päässyt "edes"!

Abraham ei juuri erittäin pelännyt itse kuulustelemista, mutta sentäänkin oli hän sangen alakuloinen.

Unissaan näkemänsä silmät eivät luopuneet hänestä, eikä hän saanut mitään lohdutusta siitä, että katseli toisia alapuolellaan rivissä istuvia.

Mitä jos jokin ääni, esimerkiksi hänen äitinsä kaltainen, äkkiä kuuluisi kaiken tämän ulkokultaisuuden yli, lausuisi sanan, ilmaisisi ilveilyn, johon he kaikki ottivat osaa; tai mainitsisi hänen nimensä, joka istui ylimpänä, valmisna valehtelemaan?

Oliko hän sitten ainoa valehtelija, ainoa ulkokullattu ihan järkähtymättömien joukossa?

Hän mietti yhtä ja toista poikarivistä ja monta muuta; pahin hän ei voinut olla; mutta kuitenkin oli hänellä kova sisällinen tuska eikä ymmärtänyt mitään virsistä, joiden veisaamiseen otti osaa.

Mutta nyt lähestyi provasti Sparre verkallensa kuorista alkaakseen kuulustelemistaan. Hänen kasvonsa olivat vakaiset ja mieltivät, kun hän käydessään vielä kerran vilkasi käsikirjaansa, jonka lehtien väliin oli kiinnitetty muutama arkki paperia täynnä nimiä ja numeroita.

Mikään helppo tehtävä ei ollutkaan johtaa kuulustelua niin, että jokainen sai kysymyksen ilman kenenkään seurakuntalaisista tai saarnatuolissa olevan komministerin liian suuria hyppäyksiä huomaamatta.

Mutta Abrahamin edessä seisoessaan, valostuivat hänen kasvonsa; tässä ei hänen kumminkaan tarvinnut pelätä kysyä mitä hyvänsä ja sen vuoksi valitsi hän mikä ensin mieleensä johtui.

"Mihinkä persoonaan jumaluudessa uskot toisen uskonkappaleen mukaan, Abraham Löfdal?"

"Poikaan, Herraamme Jesukseen Kristukseen", vastasi Abraham lujasti.

Provastin lähetessä, vapisi Abrahamin koko ruumis, mutta heti ensimmäisen kysymyksen kuultuaan rohkaisi hän itsensä. Jokapäiväinen tottumus tutkittavana olemiseen teki, että tilaisuudelta katosi juhlallisuus, joka silmänräpäyksen ajan oli ollut valtaamaisillaan hänet. Sitten vastasi hän selkeästi ja varmasti, silmät provastiin luotuina.

"Onko Kristuksen tunteminen meille suuresta arvosta?"

"On, ei kenessäkään muussa ole autuutta, sillä ei mitään muuta nimeä ole taivaan alla ihmisille annettu, jossa meidän pitää autuaiksi tuleman."

"Eikö Kristus ole lunastanut kaikkia ihmisiä?"

"On, hän antoi itsensä lunastukseksi kaikkein edestä."

"Mutta eikö sentään paljo ihmisiä tule kadotetuksi?"

"Tulee kyllä" — vastasi Abraham hiljaa ja hänen silmänsä tarkastivat provastin pitkää kauhtanaa ylhäältä alaspäin.

"Mikähän siis on syy heidän kadotukseensa?"

"Heidän oma katumattomuutensa ja uskottomuutensa."

"Aivan oikein, ystäväni, se on heidän oma katumattomuutensa ja uskottomuutensa", lausui provasti tyytyväisenä; hän tahtoi nyt jättää oppikirjan ja lähteä jumaluus-opilliselle retkelmälle oikein loistaakseen parhaan oppilaansa taidoilla: "Esiintyykö ihmisen epäusko aina pahoissa ja jumalattomissa töissä?"

"Ei aina", vastasi Abraham katsahtamatta provastiin.

"Ei aina, se on totta", toisti provasti luoden silmänsä seurakuntaan iloitakseen ihastuksesta, jonka hänen lemmikkinsä muka täytyi synnyttää.

Mutta provasti säpsähti, kirkossa ei kuulunut hengähdystäkään, kaikki kurottivat kurkkujansa ja katsoivat Abrahamiin, mutta se ei tapahtunut ihailusta, vaan pikemmin ilkeästä, kiheltävästä uteliaisuudesta.

Äkkiä huomasi provasti koko seurakunnan luulevan hänen tutkivan Abrahamilta äidin elämää. Provasti katsahti ensi pelästyksessään professoriin, sitten Abrahamiin; nämä molemmat olivat samaa mieltä. Professori piti silmänsä jäykästi provastiin luotuina ja Abraham oli ikään kuin kutistunut kokoon, peitti kasvonsa nenäliinalla ja näytti siltä kuin olisi tahtonut piiloutua maan alle.

Provasti Sparre tuli niin hämilleen ja onnettomaksi erehdyksestään, että ihan kadotti aivonsa. Ei mitään enemmän hänen tavastaan poikkeavaa, ei mitään enemmän hänen sydämensä aivotuksesta etäämpänä olevaa voitu ajatella kuin että hän olisi tahtonut olla vastenmielinen ja julkea lemmikillensä,

päälle päätteeksi professori Löfdalin pojalle.

Hämmennyksissään ei hän tietänyt parempaa neuvoa kuin laskea kätensä Abrahamin olalle ja alkaa kiitospuheen hänestä:

"Huvikseni, oikeimpa sydämeni iloksi", lausui hän innokkaasti, "olen valmistanut sinua, rakas ystäväni, Abraham Löfdal, tämän päivän pyhään toimitukseen. Harvoin olen kohdannut nuorukaista, joka pään puolesta olisi ollut niin erinomaisen lahjakas, jonka Luoja olisi varustanut niin kauniilla sielun ja sydämen ominaisuuksilla. Kun sinä nyt täysikasvuinen jäsenenä astut seurakuntaan, toivon ja odotan varmuudella, että olet oleva meille vanhemmille iloksi ja mielen ylennykseksi sekä nuorille hyväksi ja seurattavaksi esimerkiksi."

Tämä oli varsin tavatonta; komministeri, pastori Martens, väänteli itseään levottomuudesta vehreän verhon takana papinpenkissä, ja koko seurakunta tuli utelijaaksi. Mutta kaikki Abrahamiin luodut silmät näyttivät tämän jälkeen lempeiltä. Kaikista tuntui hyvältä provastin suusta kuulla, että oli toivoa tämän, kadotetun äidin pojan pelastuksesta.

Itse ei hän tietänyt mitä mieltä; oliko tarkoitus ylistää häntä muita paremmaksi? Se ei ikinä loppuisi hyvin.

Provasti Sparre pyyhki otsaansa ja jatkoi kuulustelemistansa alempana istuvain kanssa. Hänen ensimmäinen erehdyksensä teki hänet kahta vertaa tarkemmaksi: katekismen kuulusteleminen kävi loistavammin kuin koskaan muulloin.

Komministeri kohotti ruumistaan eteenpäin ja kuunteli kasvavalla hämmästyksellä oikeita vastauksia, joita antoivat mitä mahdottomimmat pöllöpäät, jotka hän itse auttamattomina oli heittänyt siksensä, mutta melkein seljällensä lensi hän penkissään, kun Osmund Asbjørnsen Sauamyr laulavalla maalaismurteellaan esitti suuren loistonumeronsa evankeliumin armolahjoista.

Kesti äärettömän kauan ennenkuin molemmat osastot oli kuulusteltu; eräs nuorista, turkkilaiseen saaliin puetuista naisista rupesi voimaan pahoin, josta syystä hänen täytyi mennä sakastiin vettä juomaan.

Väsytys valtasi vähitellen Abrahaminkin levottoman ja tuskallisen mielen; hän alkoi tuntea itsensä levollisemmaksi, ei enää nähnyt noita silmiä, joita hänen oli ollut mahdoton väittää; päin vastoin näyttivät kaikkein kasvot varsin hyväntahtoisilta, ja kun hän vihdoinkin teki tuon juhlallisen lupauksen, ei hän enää ollut millänsäkään koko asiasta.

"Anna siis Jumalalle sydämesi ja minulle kätesi", sanoi provasti vakavasti ja leppeästi hänelle, ja Abraham kurotti kätensä; provastin käsi oli pehmeä ja sileä ja puristi hänen kättänsä lämpymästi ja ystävällisesti.

Vihdoinkin oli pyhä toimitus lopussa; se oli kestänyt kello yhdeksästä lähes kolmeen asti, niin paljon oli rippilapsia ja niin perinpohjaisesti teki provasti tehtävänsä.

Hermostuneet, turkkilaisiin saaleihin puetut nuoret naiset oli pakko puoliksi kantamalla saattaa vaunuihin; keltalettiset, hopeahartijaiset työt näyttivät yhä edelleen ihan äsken vedestä nostetuilta; ja hiljaiset, laupijaat nuorukaiset katsella tuijottivat entistään laupijaammin uusia saappaitaan.

Keittäjätär professori Löfdalin luona oli tuskissaan; tämä oli viimeinen kerta, kuin hän meni rippikemuihin ruokaa valmistamaan, sen vakuutti hän kalliilla valalla. Kolme kertaa oli hän jo keittänyt perunoita väärään aikaan, kun hänen asettamansa vartijat olivat antaneet väärän tiedon.

Vieraat, joita ei oltu käsketty tulemaan millään määrättyllä kellonlyönnillä, vaan "jumalanpalveluksen loputtua", kuljeskelivat puutarhassa ja torilla tai istuivat pahalla tuulella huoneissa, toivottaen mikä mitään provasti Sparrelle, joka ei koskaan voinut lakata.

Kello oli yli puoli neljän, kun vihdoinkin istuttiin pöytään: Abraham pöydän päähän, isä oikealla ja provasti vasemmalla puolellaan; muuten oli läsnä ainoastaan vanhempia herroja ja Hans Egede Broch, joka oli kutsuttu sen johdosta, että oli Abrahamin paras ystävä.

Siellä oli rehtori ja useimmat Abrahamin opettajista, maaherra ja pormestari, muut virkamiehet, kaupungin-lääkäri, parikymmentä valittua; ystävää ja professorin virkaveljeä.

Abraham ei alussa voinut perehtyä tämän arvoisan seurun keskuksena olemiseen; mutta sitä myöden kuin viini lämmitti vieraita, tulivat he kaikki puhelijaammiksi.

Nämä olivat ensimmäiset isommat pidot, jotka professori piti vaimonsa kuoltua, ja kaikki olivat iloisia, että taas kohtasivat toisensa tässä vieraanvaraisessa perheessä. Professori Löfdal seurusteli itse

mielellään ja elähtyi pian.

Rattoisuutta lisäsi vielä sekin seikka, että seura oli hyvin valittu; kaikki olivat yksimielisiä, voitiinpa keskustella politiikastakin, ja kun sekä provasti että rehtori olivat pitäneet kumpikin puheensa Abrahamille, esitettiin ja juotiin yleisen riemun vallitessa kuninkaan, kuningattaren, perintöprinssin, perintöprinsessan, kuninkaallisen suvun, unionin ja Ruotsin maljat.

Mieliala tuli yhä rattoisammaksi, kaikki joivat lasin Abrahamin kanssa; tämä ja Broch iskivät silloin tällöin silmää toisilleen vanhojen herrojen riemastuksen takia. Sokko ja piikkisika nauraa kikittivät toisilleen vanhaa medeira-viiniä sisältävän karahviinin ylitse, jonka olivat saaneet väliinsä, ja päivällisen jälkeen likööriä juotaessa vei lehtori Abel nuoren ystävänsä sivulle päin ja puhui tämän ihanasta äidistä, kunnes kyynelät liikutuksesta silmiinsä tipahtivat.

Seura erkani jokseenkin aikaisin illalla, sillä niin vakava syy kun pitoihin oli, ei käyty korttisille.

Kun he nyt, isä ja poika, jäivät yksinään, sanoi professori Löfdal:

"Hyvää yötä, Abraham poikueni! Olet kai jo väsynyt? Nyt olet siis astunut elämään 'aika'-miehenä, ja minä voin todella sanoa olevani tyytyväinen sinun. Mitenkä sinun tästä edes maailmassa käy, on kyllä, kuten provasti sanoi, Herramme hallussa, mutta riippuu myöskin isoksi osaksi itsestäsi. Luonto on kaikissa suhteissa varustanut sinut hyvin; olet syntynyt edullisessa asemassa yhteiskunnassa, olet aikanasi saava meidän olosuhteisiimme nähden sangen ison omaisuuden, ja minulla, isälläsi, on vaikutusvalta, josta sinulla voi olla hyötyä, mille uralle ikinä antaudut. Olet siis yksi niitä, jotka voivat ja joiden pitääkin päästä pitkälle, hyvin pitkälle, yhteiskunnassamme.

"Mutta — ainoastaan yksi seikka, josta nyt toivoakseni kaikkein viimeisen kerran mainitsen, — ainoastaan yksi seikka saattaa minut vähän levottomaksi. Se on se taipumus, joka pari vuotta sitten tuli näkyviin sinussa — tiedäthän itse missä tilaisuudessa. No niin, tuo päättyi, Jumalan kiitos, paremmin kuin alussa näytti; sillä kertaa huomasit erehdyksesi ja olet sittemmin, minun tietääkseni, oikaissut sen. Mutta salli minun kuitenkin tänä, sinulle niin tärkeänä päivänä varoittaa sinua tästä, joka mahdollisesti vielä voi kätkeytyä kyteä veressäsi.

"Joka yhteiskunnassa, parhaimminkin järjestetyssä on, näet, olemassa tyytymättömiä, pieni joukko — puoliksi haaveksijoita, puoleksi pahantekijöitä, ihmisiä, joilla ei ole omaa tuntoa, ei isänmaanrakkautta, ei Jumalaa! Mihin hyvänsä maailmassa satut joutumaan, olet aina kohtaava näitä ihmisiä. He esiintyvät — ja juuri siitä syystä varoitan sinua! — he esiintyvät mielellään sorrettujen puolustajina, kauniilla sanoilla alhaisista ylhäisiä vastaan ja muulla sellaisella.

"Katsoppas, Abraham, näiden ihmisten suhteen pitää sinun, juuri sinun, olla varoillasi, sillä he ovat yhteiskunnan pillomuksia, jotka turmelevat kansan ja alituisesti kokevat uurtaa yhteiskunnan perustuksia. Minä, sinun isäsi, vakuutan täten, että kaiken sen takana, mitä nämä ihmiset sanovat ja tekevät, piilee suora valhe, ilkeys, ylpeys ja vallanhimo! Jos näitä tahdot kuunnella, niin syöksyt varmaan perikatoon. Nyt voit valita isäsi ja äitisi — ja muiden välillä."

Professori oli niin kiivastunut, että oli sanoissaan erehtymällänsä, mutta Abraham kurotti hänelle molemmat kätensä ja sanoi: "Minä valitsen sinut, isä!"

Tämän lausui hän vakavasti ja vakuutuksella. Levottomuus, joka aamulla oli häntä vaivannut, oli nyt tykkänään kadonnut. Julkinen kiitos kirkossa, päivälliskemut, täysi-ikäisten miesten joukkoon pääsy ja nyt lopuksi isän puhe tekivät hänet levolliseksi ja varmaksi; hän näki itsensä parhaiden ja ensimmäisten joukossa ja elämänsä kunniasa ja loistossa.

Hänen mentyään, katseli Karsten Löfdal tyytyväisenä ympärilleen huoneessa. Abrahamin silmissä oli hän nähnyt tavoittamansa rakkauden ja ihailun, ja tunsi itsensä iloiseksi.

Vihdoinkin oli hän siinä määrin voittanut, että poika oli antava hänelle, mitä äiti oli kieltänyt, ja tämä seikka lievensi vähäsen Vennin muiston katkeruutta. —

Abraham kiiruhti ylös portaita pitkin. Voi kuinka kauniisti kellonvitjat kahisivat hänen liikahtaessaan! Hän iloitsi siitä, että saisi nähdä, niiltä sievä huoneensa näyttäisi illalla valaistuna, ja että saisi vetää kellonsa.

Kynttilät sytytettyänsä, havaitsi hän pöydällään ison, mitä kauniimmista ja harvinaisimmista kasveista sidotun kukkavihon.

Abraham tarttui tyytyväisenä käyntikorttiin, joka oli pistetty kukkien väliin, mutta päästi sen heti sormistaan, ikäänkuin olisi se polttanut niitä. Hänen kasvonsa kävivät hehkuvan punaisiksi; hän kääntyi pois juuri kuin häpeissään.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MYRKKYÄ ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus,

or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and

donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.